

Sprog i Norden

1982

udh. 20.8.82

42,90

Nordisk språksekretariat	Postboks 8107 Dep N-Oslo 1
Dansk Sprognævn	Vester Voldgade 115 DK-1552 København V
Finska språkbyrå	Elisabetsgatan 16 A 8 SF-00170 Helsingfors 17
Grønlands Sprognævn	Postboks 1029 DK-3900 Godthåb
Íslensk málnefnd	Árnagarði við Suðurgötu IS-101 Reykjavík
Málstovnur Føroya Fróðskaparfelags	Debesartrøð DK-3800 Tórshavn
Norsk språkråd	Postboks 8107 Dep N-Oslo 1
Samisk språknemnd	Nordisk samisk institutt N-9520 Kautokeino
Svenska språkbyrå, Finland	Fabiansgatan 7 B SF-00130 Helsingfors 13
Svenska språknämnden	Birger Jarlsgatan 9 S-111 45 Stockholm
Sverigefinska språknämnden	Birger Jarlsgatan 9 S-111 45 Stockholm

Sprog i Norden

1982

*Årsskrift for de nordiske sprognævn
og Nordisk Sprogsekretariat*

Redaktion:

Else Bojsen (Danmark), Mikael Reuter (Finland), Ståle Løland
(Norge), Catharina Grünbaum (Sverige)

UDGIVET AF
DANSK SPROGNÆVN

GYLDENDAL

Denne bog er også udgivet i Norge og Sverige,
i begge lande under titlen *Språk i Norden 1982*
© Dansk Sprognævn

 Berlings, Arlöv 1982
ISBN 87-00-56732-9

Innhold

Isländskans ställning och roll i det nordiska samarbeidet, av <i>Baldur Jónsson</i>	5
Det færøske sprogs stilling og rolle i nordisk samarbejde, af <i>Jóhan Hendrik W. Poulsen</i>	17
Isländskans och färöiskans ställning och roll i det övriga Norden, av <i>Gun Widmark</i>	23
Finnarna i det nordiska samarbeidet. Språklige synpunkter, av <i>Pirkko Ruotsalainen</i>	35
Idéer och motiveringar i nordisk språkplanering under de senaste hundra åren, av <i>Bengt Loman</i>	45
Grannespråk i skolens undervisning, av <i>Svenn Fosseng</i>	77
Språksamarbeid i Norden 1981, av <i>Ståle Løland</i>	91
Nordspråk 1981, av <i>Armas Paavola</i>	99
Nyere litteratur av interesse for språkrøktsarbeidet	
Publikasjoner fra språknemndene	103
Danmark, af <i>Else Bojsen</i> og <i>Henrik Galberg Jacobsen</i> ...	107
Finland, av <i>Mikael Reuter</i> och <i>Helena Solstrand</i>	115
Norge, av <i>Arnold Dalen</i> , <i>Jan Terje Faarlund</i> , <i>Jan Ragnar Hagland</i> , <i>Alfred Jakobsen</i> , <i>Ståle Løland</i> , <i>Per Egil Mjaavatn</i> og <i>Jarle Rønhovd</i>	119
Sverige, av <i>Claes H. Garlén</i> , <i>Catharina Grünbaum</i> och <i>Bertil Molde</i>	133

Noen nyere ordbøker og ordlister

Danmark	143
Finland	145
Norge	148
Sverige	150
Om forfatterne	153

Isländskans ställning och roll i det nordiska samarbetet

Av *Baldur Jónsson*

Somliga kan säkert tycka att det är som att bjuda bagarbarn bröd när man bland nordiska språkmän tar upp frågan om isländskans ställning och roll i det nordiska samarbetet, att valet av kommunikationsspråk i nordiskt sammanhang är ett uttjatat ämne och att saken borde vara slutdebatterad, inte minst nu när vi har haft ett nordiskt språkår och nyligen fått alla slags rapporter om grannspråksförståelse och grannspråksundervisning.

Vi i den isländska språknämnden tycker ändå att man gärna kunde se litet närmare på isländskans ställning i det nordiska samarbetet. Islänningarna själva har nog hittills inte uttalat sig så mycket i frågan.

Vid språkmötet på Åland 1980 behandlades frågan om minoritetsspråkens rättsliga ställning i de nordiska länderna. Där stod isländskan utanför eftersom den inte är ett minoritetsspråk. Men om ämnet hade varit majoritetsspråk i Norden skulle den heller inte ha varit med. Isländskan har en särställning genom att vara det enda av Nordens språk som varken är minoritets- eller majoritetsspråk i någon nordisk stat – det är Islands *enda* språk.

Vid det senaste språkmötet som hölls på Island – i Húsavík 1976 – diskuterades bl.a. de nordiska språkens ställning på Island och i synnerhet undervisningen i dessa språk (jfr *Språk i Norden* 1977, s. 22). Detta ämne har man talat och skrivit mycket om i nordiska kretsar, och vi tillfrågas ofta om det på nordiska möten. Undervisning i isländska i de övriga nordiska länderna omtalas däremot ganska sällan.

Drygt ett år efter att Nordiska språksekretariatet började sin verksamhet frågade man vid ett styrelsemöte om islänningarna ansåg sig ha haft någon nytta av sekretariatet. Jag tyckte mig kunna ge ett positivt svar, fastän vi visserligen hade liten erfaren-

het av det, men jag sade också att jag inte kunde se vilken nytta de andra hade av vårt medlemskap. Ingen har yttrat sig om mitt uttalande.

När vi i den isländska språknämnden föreslog att man vid språkmötet 1981 skulle rikta uppmärksamheten på isländskans villkor tänkte vi inte enbart på att islänningarna skulle beredas tillfälle att lämna sina synpunkter utan också på att få höra vad andra nordbor har för tankar om vårt språk, de nordbor som är dominerande i det nordiska kulturella samarbetet.

Islänningarna har från början varit positivt inställda till nordiskt samarbete och har deltagit i det med glädje. Det har de bäst visat genom att lära sig minst ett av de skandinaviska språken för att kunna förstå det och även tala och skriva det. Större aktning kan man inte visa någon än att lära sig hans språk. Vi har alltid tyckt om när utlänningar har gjort sig besvär att lära sig isländska ordentligt. Deras minne lever.

Det nordiska samarbetet utvecklades rätt länge utan något nämnvärt ingripande från myndigheterna. Detta förhållande har ändrats under de senaste 20 åren som följd av det nordiska Helsingforsavtalet 1962 och avtalet om nordiskt kulturellt samarbete 1971 samt genom upprättandet av Sekretariatet för nordiskt kulturellt samarbete i Köpenhamn för omkring 10 år sedan. Genom förbättrade kommunikationer och genom åtgärder på regeringsnivå har kontakterna mellan Nordens folk blivit så omfattande och nära – vare sig vi som enskilda personer gillar det eller ej – att det knappast finns någon enda nordbo som inte på ett eller annat sätt berörs av dem. Först kunde man naturligtvis nämna de mångsidiga kontakterna mellan individer och familjer, sedan det stora antal föreningar och rörelser av olika slag som tagit upp samarbete i någon form med ömsesidiga besök, gemensamma konferenser och annat i den stilen och även stiftandet av formella samnordiska organisationer. Detta samarbete sträcker sig över livets alla områden: affärliv, arbetsliv, kulturliv, idrott, konst, vetenskap. Härtill kommer sedan alla officiella kontakter mellan myndigheter, institutioner, utskott och kommittéer av olika slag vid sidan av det hundratal sådana som har samnordiskt ursprung.

Nyligen fick jag en bok på 265 sidor, *Nordiska samarbetsorgan*

(NU 1981:3), som huvudsakligen består av en uppräknig av sådana institutioner och kommittéer med en kortfattad redogörelse för varje organ. Vid en snabb genomgång har jag kommit fram till att där omtalas 183 islänningar, varav en del har två eller flera åtaganden. Detta betyder att omkring 1,3 % av alla vuxna islänningar är medlemmar av ett eller flera av de officiella permanenta nordiska samarbetsorganen. Då räknas inte alla de andra som är aktiva deltagare i det nordiska samarbetet, t.ex. ämbetsmän, tjänstemän, representanter för olika slags föreningar eller någonting annat. Jag kan inte föreställa mig att befolkningen i någon nordisk nation i så stor utsträckning ägnar sig åt nordiskt samarbete som islänningarna.

En förutsättning för denna utveckling av det nordiska samarbetet har naturligtvis varit de stora likheterna mellan tre av de största nationernas språk, danskan, norskan och svenskan, och samtidigt det faktum att finnarna lär sig svenska och islänningarna danska.

Språken i Norden är ganska olika och delvis inte ens släkt med varandra. Även mellan de besläktade nordiska språken är klyftan obehagligt stor, särskilt mellan danska, norska och svenska på den ena sidan och färöiska och isländska på den andra. Om vi vill hålla fast vid egentlig jämställdhet måste vi sätta som mål – även om vi aldrig når det – att alla får samma språkliga rätt i nordiska forum. Det räcker inte att några förstår alla eller alla ett fåtal.

En lösning som föreslagits är att alla talar engelska som i många andra internationella sammanhang. Här i landet har vi engelska som obligatoriskt ämne i skolan, och engelska är vår huvudnyckel till yttervärlden. Alla andra nationer kan använda engelska för att få kontakt med folken i Norden. Trots detta har vi islänningar skyldighet att lära danska för att kunna kommunicera med de övriga folken i Norden. Att det nordiska ursprunget i det avseendet snarast är en extra belastning är en inställning som man ibland möter både bland isländska ämbetsmän och andra som klagat över de krav det nordiska samarbetet ställer på dem. En del har fått sin akademiska utbildning utanför Norden och då lärt andra språk än de skandinaviska, främst engelska.

Ibland förekommer engelska på nordiska möten. Det är inte förbjudet, men inte heller populärt, och en mängd skäl kan anföras mot att engelska blir dominerande. Ett är att ett främmande språk aldrig kan jämställas med modersmålet. Det vore naturligtvis idealiskt om varje nation kunde använda sitt eget språk i det internationella samarbetet. Här i Norden står det i detta avseende väl till för tre länder av fem. Därför är det lockande att låta de tre ländernas språk gälla för de återstående nationerna, svenskan för Finland och danskan för Island. Svenska finns ju som minoritetsspråk i Finland och danskan har länge av historiska och politiska skäl haft en särställning på Island.

Så har det varit och det kan kanske inte bli bättre inom den närmaste tiden, men det är ingen lösning som vi nordbor kan vara stolta över. Vi kan inte samarbeta på lika villkor utan att en förändring kommer till stånd. Vi måste acceptera den bittra sanningen att det nordiska samarbetet, hur ädelt det än kan tyckas, vilar på språklig orättvisa. En av de viktigaste uppgifterna för oss som har gemensamma språkliga intressen borde vara att finna hjälpmedel för att minska effekten av detta missförhållande. Den utväg man sökt här på Island på senare år är att man ökat undervisningen i danska. Nu är det ett obligatoriskt ämne redan från grundskolans fjärde klass, och danskundervisningen fortsätter ända till studentexamen. Just nu förbereder televisionen en serie program med undervisning i danska. Detta görs som ett dansk-isländskt projekt, som kostar mycket pengar. Jag anser att man nu gjort tillräckligt för att tillmötesgå de övriga nordiska nationerna – andra menar att man gått för långt. Ytterligare ansträngningar av detta slag kan komma att väcka motstånd.

Islänningar strävar inte efter tvåspråkighet. Många menar att det är nog med att vi har *ett* språk för en liten nation som vår och att vi inte behöver flera små nationers språk. Dessutom tvivlar många på att danskan är det lämpligaste språket i nordiska sammanhang, trots att danskar och islänningar har mycket gemensamt.

Vid årets början bodde 1337 utlänningar med nordiskt medborgarskap på Island. Av dem var 933 danskar (ca 68 %), 275 norrmän, 86 svenskar och 43 finnar. Danskarna dominerar men både grönländare och färingar räknas som danskar och många

färingar är bosatta här. Men vart flyttar då islänningarna? De reser över hela världen och finns i alla världsdelar och för närvarande är enligt statistiska centralbyrån mellan 14 000 och 17 000 islänningar bosatta utomlands. Därav befinner sig 4 000 i Förenta staterna och 1 000 i Canada. I de nordiska länderna bor 7 598 islänningar. Av de ca 7 600 islänningarna finns 3 518 (eller drygt 46 %) i Sverige, 2 651 i Danmark (knappt 35 %), 1 400 i Norge och 29 i Finland. Det är nästan så att varannan islänning som bosätter sig i ett annat nordiskt land väljer Sverige och var tredje Danmark.

Härmed vill jag inte antyda att danska språket borde ersättas med svenska i den isländska skolan. Även om man önskade en förändring vore det lättare sagt än gjort på grund av läromedlen, lärarnas utbildning etc. Dessutom finns det både praktiska och historiska skäl som talar för danskundervisning här – men givetvis inom rimliga gränser.

Även om man i grundskolans läroplan har som mål att alla islänningar skall kunna tala danska kan man inte räkna med att det uppnås så länge Island är självständigt. Och även om islänningarna skulle lära sig att någorlunda behärska danska, norska eller svenska skulle de inte bli likställda med dem som kan använda sitt modersmål i internationella sammanhang. Här gäller samma argument som man använt mot engelskan som gemensamt språk inom det nordiska samarbetet: ett främmande språk kan inte jämföras med modersmålet.

Detta leder till att många islänningar som skall hålla föredrag på nordiska möten – och de har verkligen blivit många – måste låta översätta sina manus (till danska, norska eller svenska) och det kostar naturligtvis både möda och pengar. Det nordiska samarbetet har på ett sätt blivit en orimlig börda. Allmänheten uppfattar det inte längre som det ädla och demokratiska broderskap man tidigare drömde om.

Som exempel kan en artikel i Morgunblaðið i juli 1981 nämnas. Författaren är lärare i filosofi vid Islands universitet och det kan tilläggas att han har mycket goda kunskaper i främmande språk. Han säger bl.a. (Mbl. 28.7.1981, s. 15): "Det är många som har i färskt minne att en av den isländska statens ledare från talarstolen på Islands nationalteater höll tal på ett språk som de

initierade påstod vara danska. Varför talade mannen inte sitt modersmål? Svaret är: han höll tal inför Nordiska rådet.

Nordiska rådet är fem länders gemensamma organisation. Där talar åtminstone tre av ländernas representanter sitt eget språk. Islänningar borde också ha rätt till att tala sitt modersmål inom Nordiska rådet. Vi islänningar har lika stor rätt att kräva att övriga nordbor talar vårt språk som de att vi talar deras. Om inte isländskan värderas lika högt som de övriga språken inom organisationen värderas inte heller islänningarna lika högt som de övriga medlemmarna. Varför är då islänningarna med i samarbetet om de inte har samma ställning som de andra? Eftersom skandinaverna har det så illa ställt att de inte förstår isländska borde de kunna låta översätta när islänningar talar. Om de är så fattiga att de inte har råd att översätta anföranden och handlingar till isländska borde vi lämna organisationen.”

Vad man än kan tycka om vissa detaljer i denna artikel så måste det vara rätt att det finns gränser för det pris som islänningarna vill betala för det nordiska samarbetet.

Vad beträffar språket i det nordiska samarbetet, anser jag att islänningarna nu har gått den nordiska majoriteten till mötes så långt som man skäligen kan begära. Dessutom är det orimligt att fortsätta längre på den vägen om målet är att minska effekten av språklig obalans.

Nu är det i stället dags att fråga om de nordiska broderfolken inte härvidlag kan komma oss till mötes mer än de tidigare gjort. I princip lär det vara så att islänningar i nordiskt samarbete får använda sitt språk om de vill. I verkligheten är emellertid denna viktiga rätt inte mer än ett erbjudande som man i förväg vet inte blir antaget. Det bör dock framhållas att Nordiska kultursekretariatet i Köpenhamn tar emot brev och ärenden på isländska – bland personalen där finns ju islänningar.

Om kunskaperna i isländska i Norden vill jag inte säga mycket eftersom den frågan behandlas på annan plats i denna bok. Jag vill dock tillåta mig att påstå att en stor förbättring skett under de senaste trettio åren. Förr hade allmänheten i Norden mycket liten kännedom om Island. Detta förhållande har helt förändrats. Nu är det inte längre anmärkningsvärt om man möter en islänning t.ex. i Sverige eller ser isländska ort- eller personnamn i

tryck. Ökade kontakter och ökad undervisning i nyisländska på universitetet medför att det nu säkerligen finns flera tusen personer som lärt något i isländska. De som kan förstå språket och tala det är mycket fler än en mansålder tidigare. Det bör i detta sammanhang nämnas att en isländsk författare fått Nobelpriset och två islänningar Nordiska rådets litteraturpris. Allt detta måste vi se som ett tecken på att det isländska språket har ett visst värde bland de nordiska broderfolken, och det är något att vara tacksam för. Ibland behandlas dock språket så ovarsamt – till och med inom det nordiska samarbetet – att det liknar ringaktning. Jag vill ge två exempel som länge verkat irriterande och som inte tycks förbättras.

Ibland utges nordiska broschyrer med upplysningar om uttalsregler i isländska och det är utmärkt. Men en presentation av hela alfabetet är minst lika viktig. Folk kan behöva skriva isländska namn utan att någonsin behöva uttala dem. Men det står så illa till att varannan islänning som besöker Skandinavien kan vara säker på att få sitt namn felstavat därför att våra fränder och vänner inte kan vårt alfabet. Detta var ursäktligt för trettio år sedan men borde inte vara det 1981. Det borde vara ett rent undantag om en person i Norden inte känner till bokstäverna *ð* och *þ*. Den förra finns i isländskan, färöiskan och samiskan. Den senare har alltid använts i isländskan och bägge förekommer i medeltidens norska och svenska. I boken *Nordiska samarbetsorgan* som jag tidigare nämnt är det fullt av skrivfel i isländska ord. Bokstäverna *ð* och *þ* är vanliga i isländska personnamn, men förekommer inte någonstans i boken. Säkerligen kan det bortförklaras med att de inte funnits på någon skrivmaskin. Men det är ingen ursäkt. Utgåvan bekostas av ingen mindre än Nordiska rådet och Nordiska ministerrådet med kontor i Stockholm, Oslo och Köpenhamn. Skrivmaskiner på Island har som regel alla de tecken som behövs för de nordiska språken. Det borde inte vara svårare för dessa nordiska organ, som vi ju är delaktiga i, att anskaffa sådana skrivmaskiner än det är för små privata kontor här.

En annan isländsk egenhet som broderfolken ofta inte tar hänsyn till, antingen av okunnighet eller slarv, är namnskicket. Så sker t.ex. i *Nordiska samarbetsorgan*. Där vänder man på

ordföljden. En man som rätteligen heter Sigurður Guðmundsson kallas plötsligt "Gudmundsson, Sigurdur" därför att han är med i styrelsen för en nordisk institution. Så är det genomgående i hela boken och i otaliga andra skandinaviska skrifter. Islänningarna har blivit så vana vid detta att de själva låter namnen byta plats när de reser utomlands för att slippa att ideligen behöva föreläsa om det egna namnskicket.

Denna omvända placering av namnen har varit vanlig på de nordiska biblioteken t.o.m. här på Island. Nu har dock Library of Congress i Washington visat vägen genom att katalogisera isländska böcker efter författarnas dopnamn. Detta skedde för ganska många år sedan och bruket börjar spridas i Norden, men huvudsakligen fortsätter man där dock i samma gamla spår. Island är lika fjärran som Gubben i månen.

Det vore rimligt att tänka sig att isländska språket har en starkare ställning inom de nordiska språknämnderna och Nordiska språksekretariatet än inom andra nordiska organ, och kanske stämmer det. I dessa nämnder ingår experter i nordiska språk och en del av dem har goda kunskaper i isländska. Språknämnderna i Danmark, Finland, Norge och Sverige förfogar dessutom över fast anställda experter. Trots detta har vi som regel skrivit både till språknämnderna och språksekretariatet på danska eller svenska. Efter det att jag blev medlem i isländska språknämnden 1978 har jag troligen skrivit flera brev på svenska än isländska och använt mycket tid åt alla möjliga papper och broschyrer som skandinaviska kontor öser över oss. Naturligtvis vilar detta mer på mig än på andra i språknämnden eftersom jag också suttit i Nordiska språksekretariatets styrelse. Men här måste något vara fel. Om den isländska språknämnden någonsin skulle få råd att anställa en sekreterare är det inte alls säkert att den skulle kunna välja den person som hade de bästa kunskaperna i isländska. Det skulle inte vara tillräckligt att personen ifråga dessutom var duktig i engelska eller tyska, om han eller hon inte kunde tala och skriva danska (eller norska eller svenska) – eller hur? Skulle inte det väcka förvåning och missnöje?

Jag måste framhålla att ingen förbjudit mig att skriva till Nordiska språksekretariatet på isländska. Det har jag själv nekat mig för att underlätta för de andra. Som regel är det en större an-

strängning för mig att skriva svenska än isländska, och ofta undrar jag om det är rimligt att besväret alltid är på min sida.

Nu vill jag helt kort sammanfatta vad jag försökt säga och vad jag anser både vara viktigt och realistiskt i dag.

Det finns ingen anledning att öka kravet på obligatorisk undervisning i de s.k. centralnordiska språken.

Isländskans ställning inom det nordiska samarbetet måste förbättras. Tre lämpliga åtgärder kan nämnas:

1. att islänningar utnyttjar varje reell chans att använda modersmålet i det nordiska samarbetet,
2. att det isländska alfabetet presenteras i alla Nordens grundskolor och dessutom, så som redan föreslagits i skriften *Våra grannspråk* (1978:13), elementära regler för isländskt uttal.
3. att det isländska namnskicket presenteras i Nordens alla grundskolor.

Till detta hör vidare att allmänna upplysningar om det isländska språket är nyttiga och att vi inte skulle ha något emot ökad undervisning i isländska på nordiska gymnasier och universitet.

Slutligen vill jag ta upp en gammal idé som berör mitt ämne här och oss alla.

Det har ofta hänt mig, efter det att jag började vara med på nordiska möten där man hela dagen talar danska, norska och svenska om danska, norska och svenska, att jag ställt mig frågan: Vad i all världen har jag här att göra? Och det verkar till och med som om mina utmärkta kolleger ibland av ren hänsynsfullhet blir slagna av tanken: "Ja, så har vi den där islänningen. Honom får vi inte helt glömma bort." Det är inte underligt att man frågar sig vad islänningar har för uppgift i sammanhanget, om ingen bryr sig om deras språk och de själva inte har något att lägga fram. Då ligger det nära till hands att tala om "det tomme fællesskab".

Trots allt har vi dock en uppgift som väntar och som inte kan lösas på annat sätt än med en gemensam ansträngning.

De nordiska länderna har grundlagt ett intimt samarbete. För att det i längden skall kunna fungera måste folken förstå varandra och helst på så sätt att var och en förstår de andras språk. Det

måste vi verka för i varje fall. Bland de viktigaste hjälpmedlen för att nå så långt är ordböcker mellan språken i Norden. Det finns fler sådana ordböcker, men många fattas; somliga behöver omarbetas och alla ordböcker behöver ständigt förnyas. Det är därför ett stort arbete att ge ut de ordböcker som det nordiska samarbetet har behov av. Vi kan inte förvänta att det kan genomföras genom insatser från offervilliga amatörer, något som hittills varit oss till ovärderlig hjälp på detta område.

Med tanke på hur beroende vi är av goda ordböcker har det länge förvånat mig att ingen tagit upp tanken på en nordisk ordboksredaktion som en permanent institution med stöd från alla de nordiska länderna. Arbetet är behövligt; det är för stort för enskilda personer, men om man kan gripa sig an det med djärvhets och vidsynthet öppnar det möjligheter för rationella och harmoniserade arbetsmetoder.

Om vi gemensamt arbetade med att skaffa Nordens folk de ordböcker som de behöver för att förstå varandra vore det ingen risk för att vi skulle sakna sysselsättning. Genom ett sådant samarbete skulle vi kunna lära mycket av varandra, både ordboksdigering och framställningsteknik, och slutligen det inte minst viktiga, få djupare kunskap om grannfolkens språk och kultur. Är det inte just det vi är ute efter?

(Översättning från isländskan.)

Litteratur

Arnór Hannibalsson: Málakennsla – Málstefna [Språkundervisning – Språkpolitik]. Morgunblaðið 28.7.1981, s. 14–15.

Elert, Claes-Christian (red.): Internordisk språkförståelse. Acta Universitatis Umensis. Umeå Studies in the Humanities. 33. Umeå 1981.

Erlend mál, enska och danska [Utländska språk, engelska och danska]. Aðalnámskrá grunnskóla [Huvudläroplan för grundskolan]. Reykjavík 1976.

Hansen, Erik: Det tomme fællesskab. Politiken 24.3.1981.

Lög um grunnskóla [Lag om grundskolan], nr 63. 21.5.1974. Stjórnartíðindi [Författningssamling] 1974, A, s. 296–321. Reykjavík 1974.

Løland, Ståle: Samarbeidet mellom de nordiske språknemndene i 1976. Språk i Norden 1977.

Molde, Bertil: Den nordiska språkgemenskapen. Språkvård 1980:2.

- Nabosprog. Grannespråk. Grannspråk. Rapport fra NLS' arbeidsgruppe. 1981.
- Nordisk radio och television via satellit. Kultur- och programpolitisk delrapport. NU A 1979:6, band 1.
- Nordiska samarbetsorgan. NU 1981:3.
- Nordiskt språksekretariat. NU A 1977:1.
- Ohlsson, Stig Örjan*: Nordisk språkförståelse – i går, i dag, i morgon. Nordisk radio och television via satellit. Kultur- och programpolitisk delrapport. NU A 1976:6, band 3.
- Teleman, Ulf* (red.): Modersmålsundervisning och grannspråksförståelse. En serie nordiska symposier i tillämpad nordisk språkvetenskap och modersmålspedagogik. 1981.
- Yearbook of Nordic Statistics. Nordisk statistisk årsbok. 1980, band 19. Stockholm 1981.

Det færøske sprogs stilling og rolle i nordisk samarbejde

Af Jóhan Hendrik W. Poulsen

Færøernes stilling som et såkaldt selvstyrende folkesamfund inden for det danske rige, som det udtrykkes i hjemmestyreloven af 1948, og ikke som et suverænt land, har ofte gjort det vanskeligt for foreninger og organisationer at opnå status som jævnbyrdige partnere i internationalt, deri indbefattet nordisk samarbejde. De respektive danske organisationer har tit haft svært ved at indse, at færinger, skønt de har eget sprog, en særegen kultur og delvist selvstyre, skulle være berettiget til at deltage selvstændigt i internationalt samarbejde. Og når de så endelig har ladet sig overtale, ja, så har der tit været problemer med at få andre til at give deres samtykke, for det kunne muligvis få konsekvenser for områder med lignende stilling inden for deres stater. Således har hver enkelt sammenslutning, det være sig idrætsforbund, skakforbund, spejderorganisation osv. måttet kæmpe for sin sag, ofte forgæves, men for mange med held. Selv husker jeg de genvendigheder vi havde i begyndelsen af tresserne i bestyrelsen for Meginfelag føroyskra studenta, de færøske studenters nationalorganisation, med at søge nordisk anerkendelse. Vi arrangerede et møde på Færøerne med repræsentanter fra alle de nordiske landes studenterfællesråd og talte vor sag med stor iver, men resultatet var negativt. Senere er det imidlertid lykkedes at opnå anerkendelse.

Men når det gælder folkeligt, kulturelt og sprogligt samarbejde, har man længe mødt velvilje fra mange hold. Den færøske sprogsag har lige fra begyndelsen mødt forståelse i vide kredse i nabolandene. Allerede i slutningen af halvtredserne blev der stiftet en selvstændig færøsk forening Norden, Norrøna felagið í Føroyum. En lang årrække er repræsentanter fra Færøerne blevet inviteret med til de nordiske sprog møder, og da Nordisk

hvorfra ikke 1960erne ?
" " 1950erne ?

sprogsekretariat, Málstova Norðurlanda, i 1978 blev en realitet, fik færøsk, ligesom de andre små folks sprog, repræsentation i styrelsen. Siden 1972 har Fróðskaparsetur Føroya haft en repræsentant i Nordisk samarbejdskomité for navneforskning, NORNA, men det skal indrømmes, at det ikke altid er så let for os, der er så fåtallige, at sende deltagere til møderne. Man har også ofte på fornemmelsen, at de problemer, der drøftes, ikke altid er lige vedkommende for os, der hovedsagelig må koncentrere os om indsamling og derfor ikke har tid eller kapacitet til at deltage i mere avancerede projekter. Men det er alligevel opmuntrende og inspirerende at kunne være med på lige fod med de "store".

Fra filologisk hold i Norden har der længe været betydelig interesse for færøsk sprog og kultur. Siden 1933 har der været en lærestol i færøsk ved Københavns universitet, og andre universiteter i Norden har af og til haft kurser i færøsk både med hjemlige og tilkaldte færøske lærerkræfter. Således har færøsk gennem en årrække indgået i studiet af nordiske sprog ved universitetet i Oslo. Det fortjener at nævnes specielt her, at som det eneste gymnasium i Norden uden for Færøerne har Menntaskólinn í Hamrahlið her i Reykjavík i nogle år tilbudt et kursus i færøsk.

Fra de sidste år har vi eksempler på nordiske, især svenske, sprogforskere, der har disputeret med færøsk emne, f.eks. Ulla Clausén i Stockholm med den vigtige disputats Nyord i färöiskan fra 1978. Jeg ved, at universiteter i Norden har syslet med tanken om at oprette lektorater i færøsk, men det har strandet på kvalificerede færingar til at beklæde stillingerne. Denne mangel vil forhåbentlig blive afhjulpet med tiden.

I det sidste par årtier har der været flere filologiske ekskursio-
ner till Færøerne fra universiteter i nordiske lande: fra Lund og Helsingfors, fra Oslo og Odense og for et par år siden fra Umeå. De har alle søgt kontakt med Fróðskaparsetur, og vi har haft den glæde efter beskeden formåen at kunne bistå dem med råd og dåd.

For bedre at kunne kanalisere den tydelige interesse hos nordiske modersmålsstuderende for færøsk sprog og litteratur søgte vi i 1971 om at komme med i samarbejdet om de nordiske sprog- og litteraturkurser, de såkaldte sommerkurser. Det skete på en kursuskonference i Reykjavík efteråret 1971. Vort ønske blev

positivt modtaget fra alle sider. Det blev vedtaget, at vi skulle afholde et sommerkursus i færøsk for nordiske studerende hvert fjerde år. Det første kursus havde vi i 1973, det andet i 1977 og det tredje nu i juni i år. Vi har været meget glade for disse kurser, ikke mindst på grund af de studerendes levende interesse og positive holdning. Det har ikke knebet med at få deltagere, tværtimod, der har ikke været plads for alle, der har ønsket at deltage.

Et andet område inden for nordisk samarbejde, hvor færøsk sprog er involveret, vil jeg mene, er anerkendelsen af vort toårige akademiske studium i nordisk, særlig færøsk, sprog og litteratur fra en række universiteter i Norden som del af studiet ved disse universiteter.

Når det gælder overførsel af ordstof fra sprog til sprog, har færøsk altid været modtagende, sjældent eller så godt som aldrig ydende, bortset fra f.eks. nogle søfuglenavne, der er optaget i dansk. Igennem tiderne har færøsk modtaget en uhyre mængde ord fra dansk, og i senere tid har færøsk sprogrøgt hentet en anelig mængde ord fra islandsk og tildels fra norsk.

Det ligger i sagens natur, at vi færingere ikke kan benytte os af færøsk sprog i mundtlig kommunikation med andre nordboere. Vi ville slet ikke blive forstået. Her har de tre store det privilegium inden for Norden som briter og amerikanere har i store dele af verden, nemlig at kunne benytte sig af deres eget sprog. Vi må selvfølgelig bøje os for denne kendsgerning. Det går heller ikke gnidningsfrit at tale færøsk til islændinge, ligesom islændinge ikke vil blive forstået af et flertal færingere. Når islændinge interviewes i den færøske radio, sker det som regel på dansk. Men takket være den færøske ortografis forankring i den islandske er det naturligt at skrive på færøsk til islændinge, ligesom de gerne skriver til os på islandsk.

Når man taler om nordisk samarbejde, tænker man vel gerne på samarbejde mellem flere eller alle nordiske lande eller folk, men jeg mener, at man også kan definere det som snævrere samarbejde mellem to lande eller folk. En sådan situation har eksisteret gennem halvfemtehundrede år mellem Danmark og Færøerne. Jeg skal ikke komme ind på den lange og ofte bitre strid for at opnå den status for færøsk på Færøerne, som man nu

ser på som en naturlig sag. Men den højt berømmede kulmination var som bekendt hjemmestyrelovens erklæring om, at færøsk er hovedsproget, dog med den tilføjelse, at dansk skal læres godt og grundigt og ligesåvel som færøsk kan anvendes i alle offentlige forhold. I appelsager skal færøske dokumenter foreligge i dansk oversættelse.

I 1896 meldte Jóannes Patursson sig ud af den nationale forening Føringafelag og nedlagde samtidig sin post som redaktør for foreningens blad Føringatíðindi som protest mod beslutningen at ændre Hammershaimbs etymologiserende retskrivning henimod en mere lydret stavemåde. Som grund for sit drastiske skridt fremførte han bl.a., at med en sådan retskrivning kunne man ikke sende færøksprogede skrivelser til danske statsinstitutioner, da de næppe ville blive forstået. Da var Hammershaimbs stavemåde mere gennemskuelig og lettere forståelig for danske myndigheder. Så store ambitioner havde han for det færøske sprogs stilling i det dansk-færøske samarbejde, men hans visioner blev aldrig til virkelighed, selv om Hammershaimbs retskrivning til slut gik af med sejren.

Færøsk har i praksis ingen rettigheder over for rigsmyndighederne i København. Alle skrivelser fra færøske myndigheder og institutioner er nu som før på dansk. Bevares, det er det mest praktiske – færinger kan jo så nogenlunde dansk i forvejen, men der savnes principielle linier og en vis stolthed fra færøsk side, når det gælder disse forhold. En grund er vel at finde i færingers ambivalente holdning til sprogsagen. Visse politiske partier har traditionelt haft den som en mærkesag, hvorved andre bevidst eller ubevidst er blevet frastødt. Derfor har det været vanskeligt at skabe en bred national opslutning. Efter den officielle anerkendelse af færøsk som hovedsproget er der ligesom indtrådt en ligegyldighed over for sprogsprogsområdet. Nu mener man, at der ikke er mere at kæmpe for – sejren er jo vundet – og man har lagt sig til hvile på laurbærrene.

De danske myndigheder på Færøerne anvender endnu dansk som administrationssprog, ikke blot internt, men også over for den færøske offentlighed. Dette er der naturligvis fuld lovhjemmel for, men det virker efterhånden på de fleste færinger som noget af en anakronisme, for at sige det mildt. Hvor lidt ville det

ikke koste i sammenligning med de samlede udgifter at ansætte et par færøskkyndige folk til at tage sig af den sproglige side, der vender ud mod befolkningen. Da er de forretningsdrivende ofte mere vakse. Et af vinfirmaerne i København, der står for en stor del af spiritussalget til Færøerne, plejer at svare i telefonen på færøsk og udsender bestillingsformularer på færøsk.

Det er jo unægtelig en utidssvarende ordning i et land med ét nationalsprog, at en person, der begår en forseelse mod loven, bliver noteret, tiltalt og dømt på et fremmed sprog. Som et frisk eksempel kan jeg nævne, at landfogeden forleden sendte nogle islandske politirapporter angående en færing, der havde begået en mindre forseelse under et ophold i Island, til vort sprognævn med anmodning om at få dem oversat til dansk til brug for retten i Tórshavn. Vi oversatte dem til færøsk.

Skylden for dette forhold skal ikke kun placeres hos de danske myndigheder men også på færøsk side, da man ikke har været ihærdig nok med kravet om at få færøsk indført som retssprog. Selv om kirken endnu formelt er en dansk institution, har dog kirkesproget i praksis længe været færøsk. Det hænger sammen med, at det var en markant og dygtig personlighed, provsten Jákup Dahl, der gik foran i kampen for at få færøsk til kirkesprog. Desuden er kirken en mere folkelig institution end retten. I retten kommer man jo ikke så gerne og taler heller ikke så meget om det, der foregår der. På baggrund af, hvor stor vægt man lægger på retten til at kunne anvende sit eget sprog i retten i andet nordisk land, jf. den nordiske sprogkonvention, er det unægtelig en prekær situation vi har på Færøerne m.h.t. disse forhold.

En anden mindre detalje i de dansk-færøske relationer: For øjeblikket er det et dansk flyveselskab, der på SAS' vegne flyver på Færøerne. Al information, der tilgår passagererne gennem højttalere og på tryk, er på dansk og engelsk. Det langt overvejende antal passagerer er færing, men den respekt viser man dem ikke at tiltale dem på deres eget sprog. Det skal dog bemærkes, at når der undtagelsesvis er en færøsk stewardesse med, kan man høre færøsk – men da gerne med en utilfredsstillende formulering. Når man kommer til flyterminalen fra udlandet mødes man af danske og engelsksprogede skilte, og over hovedindgang-

en står Vagar Flyveplads!

De dansk-færøske forhold kan efter min mening også betragtes som et slags nordisk samarbejde. Jeg har begrænset mig til de rent sproglige sider af disse relationer.

Færøernes forhold til det øvrige Norden vil træde ind i en ny fase, når det nordiske hus i Tórshavn, som er under opførelse, vil blive taget i brug om et par år. Man kan da spørge: Hvilken stilling vil det færøske sprog få i husets virksomhed? Jeg tænker f.eks. på, hvilket sprog man vil anvende, når man vil annoncere husets forskellige aktiviteter og tilbud. Det er vigtigt, at man i god tid kommer på det rene med dette og anlægger en linie, der tager tilbørlig hensyn til færøsk sprog. Når man ad den nye ringvej uden om Tórshavn passerer stedet, hvor huset er under opførelse, lægger man mærke til en stor informationstavle angående byggearbejdet. Overskriften er: Norðurlandahúsið í Føroyum, men så kommer oplysninger om bygherre, arkitekt og forskellige delentrepriser – alt affattet på norsk. Det eneste naturlige og acceptable ville efter min mening være, at disse oplysninger blev givet på færøsk, landets officielle sprog. Men man er efterhånden vant til lidt af hvert, og jeg tror ikke, at der er mange der har tænkt over, at der er noget unormalt med dette skilt. Men hvorom alting er – det er ikke for tidligt, at de der står bag Nordens hus på Færøerne, gør op med sig selv, hvilke sproglige hensyn de skal og bør tage.

Isolation er nok en af de faktorer, der bidrog til, at det færøske sprog overlevede. I dag er isolation hverken mulig eller ønskværdig – tværtimod ser vi det som en livsbetingelse for sproget, at samkvemmet med de nordiske sprog opretholdes og udbygges. Men på den anden side er det nødvendigt at være på vagt for at holde den rigtige balance mellem sprogene, så vi ikke risikerer, at færøsk en dag har mistet sin stilling og udpillet sin rolle som et selvstændigt nordisk sprog.

Isländskans och färöiskans ställning och roll i det övriga Norden

Av Gun Widmark

Denna uppsats bygger på ett föredrag vid det nordiska språkmötet 1981 i Reykjavik. Föredraget kompletterades med inlägg av Allan Karker, Danmark; Erik Andersson, Finland och Eyvind Fjeld Halvorsen, Norge.

Både islänningar och färöingar lägger ner stor möda på att tillägna sig ett annat nordiskt språk. Hur stort intresse visar vi som talar ett nordiskt huvudspråk, i gengäld för isländskan och färöiskan?

När den frågan ställdes på det nordiska språkmötet i Reykjavik, visade redogörelserna från de nordiska länderna betydande likheter men också vissa olikheter. För Sveriges del rapporterade jag på följande sätt.

I Sverige liksom i de övriga nordiska länderna är fästet för studier i de örnordiska språken de nordiska institutionerna vid de olika universiteten. (Kurser i isländska ges dock ibland också av studieförbund.) Det låter sig lätt nog konstateras att detta fäste nu är långt svagare än tidigare. De klassiska isländska studierna har gått mer eller mindre katastrofalt tillbaka. Det gäller både vetenskapligt och i universitetsundervisningen. Ännu in på 50-talet måste varje blivande modersmåls lärare – som termen då löd – ta sig igenom ett väl tilltaget pensum klassisk isländska. Texterna användes kanske huvudsakligen för exercis i böjningsmönster och jämförande nordisk språkvetenskap men de hade en särinneraktig förmåga att överleva den behandlingen. Många, om än inte alla, uppfattade isländskan som en rolig del av ämnet nordiska språk. Däremot ställde man sig nog mera skeptisk till dess betydelse i den framtida lärarrollen.

Dörren öppnades också successivt alltmer för en lärarutbildning utan isländska. I den nya lärarutbildning som startade 1970 är isländskan helt satt på undantag. En blivande svensklärare

kan numera läsa isländska endast på påbyggnadsnivå och den där en rad andra kurser att konkurrera med. Eftersom dessutom de som ägnar sig åt påbyggnadsstudier är mycket få, kan man nog säga att isländskan nästan helt är borta ur svensk lärarutbildningen. Det är en tröst för ett tigerhjärta att danskan och norskan samtidigt har gått tillbaka. Lärarutbildningsämnet heter helt följdriktigt numera svenska.

Utanför lärarutbildningen finns fortfarande ett ämne nordiska språk som dock inte attraherar något större antal studerande. Där finns möjligheten att läsa isländska som delkurs. Isländska kan ibland också läsas som fristående kurs(er). Förhållandena varierar en del från universitet till universitet. Överallt gäller dock att doktorandutbildningen alltid måste innehålla isländska. Den kan också innehålla färöiska men bristen på lärare gör att den möjligheten inte så ofta utnyttjas. Denna ganska mörka bild av de ö nordiska språkens ställning i Sverige har dock också sina ljusa inslag. Om den klassiska isländskan har gått tillbaka, så har i gengäld det moderna språket fått större betydelse. Det är utomordentligt glädjande för en Islandsvän att undervisning i nutida isländska numera regelbundet ges vid alla svenska universitet utom Linköping. Uppsala och Stockholm delar på en isländsk lektor och detsamma gör Göteborg och Lund. Umeå har en väl kvalificerad svensk lektor, Ingegerd Fries, som givit ut en nybörjarbok, *Lärobok i nutida isländska*.

Intresset för färöiska framträder på ett mera nyckfullt sätt, i en eller annan tillfällig kurs och en eller annan exkursion. Att gro-grunden för färöiska studier inte är så dålig, framgår dock av att det under de senaste 15 åren har kommit tre avhandlingar som behandlar modern färöiska. Så stort intresse har den nutida isländskan inte rönt.

En insats för isländskan och färöiskan görs också av vissa föreningar. I Uppsala finns Isländska sällskapet med ca 400 medlemmar och en årsskrift, *Scripta Islandica*. Sällskapet har en liten filial i Umeå. En särskild årsskrift, *Gardar*, utges också av Samfundet Sverige-Island i Lund-Malmö, som har drygt 250 medlemmar. Båda årsskrifterna stöds av Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet och håller alltså god vetenskaplig klass.

En livaktig färöisk förening finns i Stockholm, Samfundet Sve-

rige-Färöarna, med ca 400 medlemmar. Den har redan gjort en praktisk insats för språkgemenskapen genom att ge ut en introduktionskurs i färöiska och planerar att också ge ut en färöisk-svensk ordlista med ca 12 000 ord¹. Färöarna bevakas också i någon utsträckning av Isländska sällskapet och Samfundet Sverige-Island i Lund-Malmö. Bådas årsskrifter har innehållit färöiskt stoff.

I Danmark kan det historiska sambandet med Färöarna/Island delvis skönjas. Vid Københavns universitet finner man tre sidoställda institutioner: "Institut for nordisk filologi", "Det Arnamagnæanske Institut" och "Færøsk Laboratorium". Färöiskan och isländskan är alltså på papperet jämställda med danskan. Denna konstruktion har varit praktiskt betydelsefull. Inom det arnamagnæanska institutet utförs givetvis ett imponerande arbete för den klassiska isländskan – speciellt betydelsefull är den ordbok som förbereds. Till institutet är en professur i isländska knuten. "Færøsk Laboratorium" har en infödd färing som föreståndare. Danmark intar så långt en särställning bland de nordiska länderna. Där borde alltså de färöiska och isländska studierna blomstra.

Så är emellertid knappast fallet. När man som svensk lyssnade till Allan Karkers redogörelse för öspråkens ställning i Danmark, kände man igen hela grundmönstret i beskrivningen. En universitetsreform – från 1968 – har också i Danmark haft svåra konsekvenser för isländskan. Som obligatorium ingår den endast i ämnet nordisk (el. norrøn) filologi. En danskstuderande, som förr alltid måste studera "oldnordisk" (vari också en smula nyisländska ingick), ägnar sig numera åt isländska (liksom färöiska) endast om han råkar vara specialintresserad av dessa språk. (Vid Köpenhamns universitet är inte heller norska och svenska obligatoriska ämnen.)

Endast i Köpenhamn finns en infödd isländsk lektor. Det är också endast där som kurser innehållande "oldisländsk" skall igångsättas varje år för studerande med fornspråklig inriktning. Också i Århus och Odense förekommer dock regelbundet nybörjarundervisning. Kurser i nutida isländska ges varje år i Köpenhamn och Århus, mera sällan i Odense.

Färöiska röner på det hela taget föga intresse. Ett undantag är Odense universitet som samarbetat med Fróðskaparsetur Føroya. Ett påtagligt resultat av verksamheten är att flera studerande senare fått anställning vid gymnasieskolan på Färöarna. Överhuvudtaget finns det skäl att understryka att den långa danska universitetsutbildningen ger långt bättre möjligheter än i Sverige att skaffa sig fördjupade kunskaper i öspråken.

Finland är det land som ligger längst från Färöarna och Island och större delen av dess invånare har ett icke nordiskt språk som modersmål. Man kunde vänta sig att öspråken där skulle stå svagast. Av Erik Anderssons rapport framgick att så knappast är fallet. I varje fall isländskan hävdar sig väl. Även om också i Finland en nyss genomförd universitetsreform på många håll medfört en inskränkning i undervisningens omfattning, ingår en kurs i klassisk isländska redan på cum laude-stadiet. Även finskspråkiga studerande läser isländska om de har svenska som huvudämne, dvs. för upp studierna på laudaturnivå.

I viss utsträckning ges undervisning också i det moderna språket. Helsingfors universitet har en isländsk lektor som ger kurser på olika nivåer. De är inte obligatoriska men den nya examensformen innebär att isländskan helt jämställs med norskan och danskan. Åbo Akademi har tidigare kunnat utnyttja den isländske lektorn men saknar f.n. infödd isländsk lärare. Vid Uleåborgs universitet har i flera år givits en kortare kurs i isländska med lektorn i Göteborg/Lund som lärare.

En annan högskola som planerar att starta kurser i nyisländska är Vasa Högskola. Det gäller för det första ekonomutbildning: de blivande ekonomerna skall få studera ämnesmässigt intressanta texter på en rad olika språk, bl.a. nyisländska. Även studerandena på den nya översättarlinjen skall troligen få en mera regelrätt kurs i nyisländska.

Undervisning i färöiska är naturligtvis sällsynt men har förekommit både i Åbo och Helsingfors. Erik Andersson kom med det konkreta förslaget att regelbundna kurser i Färöarnas kultur och språk skulle ordnas vid Ålands Sommaruniversitet. Ålänningarna känner starkt likheten mellan Färöarnas situation och

sin egen och kulturella kontakter mellan ögrupperna existerar redan.

Överhuvudtaget finns det i Finland naturliga förutsättningar för att man skall intressera sig för isländskan och färöiskan som kulturbärande språk, framhöll Erik Andersson. För en svensk-språklig ligger det nära till hands att intressera sig för andra språkgrupper i Norden med en språklig och kulturell situation som delvis kan jämföras med finlandssvenskarnas. Också en finskspråkig kan jämföra sin situation i det nordiska sammanhanget med islänningens och färingens. En viss ytterligare satsning på deras språk borde alltså väcka gensvar.

Det land i Norden som har de starkaste relationerna till isländskan och kanske också färöiskan är utan tvivel Norge. Det torde vara symptomatiskt att Eyvind Fjeld Halvorsen i sin redogörelse på språkmötet framför allt uppehöll sig vid den nutida isländskans ställning. Den klassiska isländskan har en garanterad plats i norskstudierna och dess ställning är alltså mindre problematisk. Redan på "grundfag"-nivå kommer den studerande i kontakt med "norrönt" språk (som ju visserligen kan vara fornnorska likaväl som fornisländska) och som "mellomfagsstudent" fördjupar han dessa kunskaper. Också i Norge har dock dessa fornspråkliga studier reducerats, fr.a. på senare år, och sedan rätt länge har det dessutom funnits en tendens att lägga större vikt vid den norska delen av litteraturen. Fjeld Halvorsen konstaterade att detta förhållande påverkar studiet av nyisländskan negativt.

Intresset för nyisländskan är gammalt i Norge. Under åren 1920-50 gavs kortare kurser med Sigurður Nordal och Jón Helgason som lärare. Numera finns särskilt anställda lektorer i Oslo och Bergen. Vid dessa universitet krävs kunskaper i nutida isländska på "mellomfag"-nivå. Två läroböcker finns i ämnet, en av Eskeland-Heggstad-Stefánsson och en annan av Orgland-Raastad.

En norsklärare har alltså alltid vissa kunskaper i både klassisk och modern isländska om han har utexaminerats i Oslo eller Bergen. (Även Trondheim ger möjlighet att byta ut en del av det "norröna" pensumet mot nyisländska.) Den som har norska som

"hovedfag" kan – om han väljer rätt "emnekrets" – fördjupa grundkunskaperna och även skaffa sig grundläggande kunskaper i färöiska. Den lärare som har skaffat sig goda kunskaper i nutida isländska har möjlighet att i den "videregående skolen" föra dessa vidare till sina elever: det "norröna" stoffet kan där bytas ut mot 15 sidor lättare nyisländska texter.

Fjeld Halvorsens konklusion på sin översikt var trots allt att inte heller i Norge situationen för isländskan kunde sägas vara tillfredsställande. Få specialiserar sig i ämnet. Nyisländskan har alltid bara varit ett bihang till undervisningen i "norrønt". I sammanhanget snuddade Fjeld Halvorsen vid det gamla bruket – inte bara i Norge – att uttala fornisländska på ett i grund och botten rätt hemmagjort sätt. Det befordrar uppenbarligen inte intresset för nyisländskan. Ytterst beror det väl på att de flesta universitetslärarna in i sen tid haft rätt bristfälliga kunskaper i nyisländskt uttal. Det vore nog värt att på nordisk bas åter ta upp frågan på vad sätt vi skall läsa upp fornisländska texter. Det isländska sättet har den stora fördelen att det leder in i ett levande språk. En nackdel är att uttalsundervisningen måste bli rätt tidskrävande. Vi bör kanske ändå vara beredda att betala det priset för att ge isländskan en ny start i universitetsundervisningen.

Ingen av språkmötets rapportörer visade sig helt nöjd med den ställning öspråken har i deras länder. Alla hade säkert velat peka på bättre grogrunder för två språk som den gode nordisten måste uppfatta som en del av sitt eget arv. Ändå låter det sig naturligtvis sägas att öspråken i förhållande till det antal personer som bär upp dem är representerade i Norden på ett rimligt sätt. Som mellanfolkligt kommunikationsmedel spelar språken uppenbarligen en ytterligt liten roll. När det gäller färöiskan är vi väl också benägna att snarast framhålla det positiva i att den ändå numera uppmärksammas. Dess ställning har förbättrats, låt vara på ett synnerligen blygsamt sätt.

Annorlunda är förhållandet med isländskan. Den visar vikan-
de positioner. I förhållande till färöiskan hävdar den sig fortfarande utomordentligt väl men det är nog ändå huvudsakligen gentemot den som vi känner samvetsaggen. Isländskan känns på

ett självklart sätt som en omistlig del av de nordiska språken. Vi ha skäl att fråga oss vad denna djupa känsla för isländskan beror på. Vilka värderingar har fört fram isländskan som ett kärnämne inom studiet av de nordiska språken? I vilken utsträckning finns dessa värderingar kvar och i vilken utsträckning har de försvunnit? Har vi fått nya värderingar som också kunde legitimera studiet av isländska – och färöiska? Jag skall avsluta denna rapport från ett nordiskt språkmöte med att ta upp dessa frågor till en låt vara ytlig diskussion med utgångspunkt i svenska förhållanden.

I fråga om isländskan tronar verkligen Sverige på minnen från fornstora dar. Ett glupskt intresse för isländskan visade Sverige som bekant redan under stormaktstiden.²⁾ De isländska handskrifterna blev eftertraktade troféer men de eftertraktades inte som döda föremål. Målet var hela tiden att göra dem tillgängliga för Sveriges folk och hela den lärda världen. Den holländske humanisten Heinsius klagade 1669, då han var minister i Stockholm, över att svenska lärde inte sysslade med annat än att ge ut gamla gotiska sagor. Eftervärlden registrerar – med större tillfredsställelse – att det var i Sverige som den första isländska sagan kom i tryck på originalspråket 1664, och att det sedermera kom en rad utgåvor, den märkligaste Peringskiölds Heimskringla 1697–1700. Om ambitionerna vittnar att man som stöd i arbetet importerade islänningar. En av deras uppgifter bör rimligtvis ha varit att lära ut isländska. Faktiskt vet vi att en islänning gav lektioner i språket åt unga adelsmän. Intresset för isländska var alltså inte uteslutande ett lärt intresse. Det har också satt förblivande spår i språk och litteratur. Salaån döptes om till Fyrisån i anslutning till Snorre. Stiernhielm slängde in ett "hliom" i paradikten Hercules – fonotaktiska regler fick vika inför isländskans tyngd.

Isländskans inflytande i stormaktstidens Sverige kan förefalla bedövande. Men det är ett inflytande som ytterst i ringa utsträckning är knutet till ön ute i Atlanten. Det Sverige söker är en egen stolt forntid. Drivkraften till isländskans första blomstring i Sverige är *nationalismen*.

Också för isländskans nästa storhetstid i Sverige, 1800-talet, spelar naturligtvis nationalismen en betydande roll men ramarna för den har nu betydligt vidgats. Nu rymmer de också ön ute i

Atlanten. När Geijer 1825 gav ut det första och enda bandet av "Svea rikets häfder" fyllde han det till stor del med isländskt stoff men har också ett bakgrundskapitel, "Isländarne". Geijer har också fått lämna material till en Islandsbeskrivning i Läsebok för folkskolan vars första upplaga kom 1868. Läseboken innehåller också gamla isländska texter i översättning – danska och norska texter presenteras faktiskt i original. Med hjälp av *nordismen* fick alltså Island och isländsk litteratur en ytterst välbefäst ställning i Sverige, liksom i Danmark och Norge.³⁾ Elever i de högre skolorna kunde ställas inför isländska texter – det visade sig dock så småningom att de beredde alltför stora svårigheter och man nöjde sig i fortsättningen med att presentera översättningar. Vid universiteten hävdade sig isländskan desto bättre och längre. Ännu under min studietid i början på 40-talet och säkert långt senare var studier i nordiska språk till stor del liktydiga med studier i klassisk isländska. Under åren 1870–77 bör isländskan ha nått särskilt många universitetsstuderande. Nordiska språk hade då nära nog karaktär av obligatoriskt ämne i den s.k. "nya kandidatexamen". Avhandlingsstatistiken för åren 1852–77 visar att i ämnet nordiska språk i Uppsala 11 avhandlingar av 30 behandlade isländskt stoff, i Lund 9 av 19.

Det gick desto lättare att legitimera detta intresse för isländskan som man inte så strikt skilde mellan svenskt och isländskt fornspråk. Först mot 1800-talets slut blev gränsdragningen vedertagen. Troligen hade studiet av isländskan vunnit på om man hade fortsatt att betrakta det nordiska fornspråket som en enhet. Egentligen kan jag heller inte se att det hade varit något större fel. De geografiska skillnaderna inom det var ju betydligt mindre än de man hade funnit mellan olika svenska dialekter.

Isländskans del av vårt nordiska arv är alltså så stor att endast den helt historielöse kan acceptera dess krympande utan beklaganden. Det är å andra sidan uppenbart att vår egen tid inte kan ge isländskan möjligheter av samma art som 1600- och 1800-talet gav. Den nationalistiska grunden har åtminstone förändrat karaktär – och f.ö. betraktas nationalism som något rätt suspekt. Isländskan kan heller inte åberopa ett stöd från en livskraftig nordism. Trots allt är den nordism vi har inte betydelselös och det är säkert till stor del dess förtjänst om vi i Sverige blir påmin-

da om isländskans och färöiskans existens. Det är ett nordiskt engagemang som gör att vi får se TV-pjäser på isländska. Skolans ytterst ojämna nordiska insatser berör ibland isländskan och färöiskan. Nyligen har i Svensklärarserien utkommit ett häfte om färöiskan, och ett om isländskan är att vänta. Tillkomsten av ett nordiskt samarbetsorgan för modersmåls lärare bör rimligtvis ge både isländskan och färöiskan ett visst stöd.

Det är ändå inte säkert att ett utbyggt nordiskt samarbete av konventionell sort i någon större utsträckning leder till språkstudier. Den nordism vi har är inte av 1800-talets djupa slag. I själva verket kan man fråga sig om inte de som nu frivilligt läser isländska och färöiska oftare gör det därför att de är exotiska språk än därför att de är nordiska. Vi har i det läget skäl att tänka efter – inte minst då de språkvårdande organen i Norden träffas – om inte isländskan och färöiskan kan angå oss på ett mera direkt sätt än som enbart systerspråk som vi bör värna om.

Den -ism som på senare år framför allt har präglat den svenska språkvårdens arbete är *demokratismen*. Redligen har man strävat efter att göra språket lättillgängligt eller åtminstone lättillgängligare för de flesta. Det har varit mycket framgångsrika strävanden. Ändå är det nog bara en del av problemen som har angripits. De undersökningar som redovisas i Frick-Malmström, Språkklyftan (1976) tyder alldeles avgjort på det. Undersökningarna må ha sina metodiska svagheter, de visar ändå att många av de ord som vi är vana att möta i våra tidningar ofta inte förstås eller förstås bara suddigt av gemene man. Gemene man har alltså inte så goda möjligheter att ta till sig den information som bjuds.

Ställd inför detta konstaterande borde man ha skäl att frågan de rikta blickarna mot isländskan. Isländskan har naturligtvis sedan gammalt varit ett folkets språk på ett annat sätt än svenskan. Den har sitt inbyggda filter mot främmande ord i det offentliga språket. Inlånade ord behöver visserligen inte vara svåra ord och inhemska ord är inte nödvändigtvis lättbegripliga. Främmande ord kallas naturligtvis ändå inte så av en ren tillfällighet. Funktionen hos filtret behöver f.ö. inte enbart ligga i att det tvingar till användning av känt ordmaterial. Väl så viktigt kan vara att det tvingar till översättning. Översättning är som bekant en fiende till oklarheten.

Från svensk och nog allmänt från nordisk sida skulle jag vilja efterlysa en utvärdering av den isländska – och för den delen också den färöiska – språkvården. Visar det sig att den har underlättat förhållandet mellan folk och språk har vi andra naturligtvis stor anledning att lära av öspråken. Ingen behöver upplysa mig om att det kan bli svårt att omsätta eventuella lärdomar i praktiken. Som Karl-Hampus Dahlstedt har konstaterat är termen purism "negativt värdeladdad för många intellektuella svenskar".⁴⁾ Den negativa värdeladdningen kan ha en del att göra med att purister gärna tillhandahåller ett lite osorterat sortiment utbytesord. Ett djupare skäl är säkert att purism förbinds med det likaså negativt laddade nationalism – jfr Dahlstedt (a.st.) Det står också i motsättning till det positivt laddade internationalism. Jag tror att vi som språkvårdare är mera bundna av sådana känslöbindningar än vi gör klart för oss och därför hamnar vi också i motsägelser sådana som att svensk purism är skum men isländsk är utomordentligt hedersam.

Tiden vore nog mogen för en mera förutsättningslös diskussion och undersökning av de främmande ordens inverkan på språk och språkförståelse. Det är naturligtvis på ett sätt till ytterlighet banalt att peka på purismen som något intressant i öspråken. Men det är inte trivialt att lyfta fram Island som ett experiment i stor skala att anpassa språket till en demokratisism som borde sitta ganska djupt också i de övriga nordiska länderna. Det vore värt ett projekt på nordisk bas att se efter hur det experimentet har lyckats.

Isländskan och färöiskan upplever väl f.n. inte någon storhetstid i det övriga Norden. Studiet av dem kan nog ändå inte bara överleva utan också växa sig starkare. Kanske är det inne i en skalömsningsperiod. Det är säkert viktigt att vi inte låter de gamla känslomässiga bindningarna till isländskan låsa oss på ett sätt som hindrar oss från att se att man kan närma sig öspråken med intresse från många olika håll. Jag har pekat på hur en aktuell värdering kan föra oss i ny kontakt med dem. Naturligtvis borde deras speciella situation kunna ge upphov till intressanta undersökningar av nytt slag. Islänningarna och färingarna själva kan faktiskt göra åtskilligt för att deras språk skall framstå som det lockande studiefältet de naturligtvis är.

Noter

- 1 För ett grundligare studium av färöiskan är man i Sverige som i det övriga Norden hänvisad till Jacobsen-Matras, Føroysk-donsk orðabók, som alltså har danska som målspråk, och Lehmann m.fl. Færøysk-norsk ordbok. Danska som målspråk har den största isländska ordboken, Blöndal, Islandsk-dansk ordbog. Mindre men ganska fylliga ordböcker är Islandsk-svensk ordbok av Leijström-Magnússon-Jansson och Islandsk-norsk ordbok av Viglundsson-Lehmann. En ordbok som går i motsatt riktning är Donsk-føroysk orðabók av Jóhannes av Skarði. Snart utkommer också en svensk-isländsk ordbok (med Gösta Holm och Aðalsteinn Davíðsson som redaktörer).
- 2 För en fylligare översikt hänvisas till min uppsats Den isländska litteraturen i stormaktstidens Sverige (*Scripta Islandica* 5 1954; s. 19–41).
- 3 De följande uppgifterna är hämtade ur Karin Tarschys avhandling "Svenska språket och litteraturen", kap. VI (1955).
- 4 Se uppsatsen Språkvård och samhällssyn s. 97 i Allén m.fl., *Språk, språkvård och kommunikation* (1967). Som lätt nog kan konstateras, står jag i min diskussion av olika värderingar i stor tacksamhetsskuld till Dahlstedt.

Finnarna i det nordiska samarbetet

Språkliga synpunkter

Av *Pirkko Ruotsalainen*

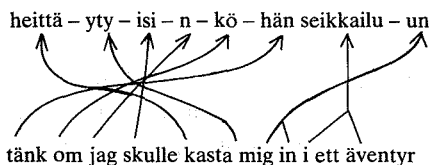
Finland utgör en bro mellan öst och väst. Vi har livliga förbindelser och goda relationer till alla våra grannländer. Kulturellt och historiskt hör vi till den nordiska gemenskapen, men samtidigt har vi många av våra rötter i öst. Även våra språk – finskan och svenskan – härstammar från öst och väst.

Med de nordiska länderna har Finland i dag många sammanfallande intressen. En del av samarbetsmotiven är ideologiska, en del klart nyttobetonade. Aldrig förr har nordiska kontakter och nordiskt samarbete varit så intensiva på så många områden som under de senaste decennierna. Intimast har samarbetet varit på kulturområdet, men finsk-nordiska kontakter bildar en väv som har många starka och färgrika trådar inom bl.a. industriellt samarbete, handelsförbindelser, arbetsmarknad, kommunikationer, datatrafik och otaliga personliga kontakter.

Den språkliga särställningen

Språkligt sett har Finland en särställning i nordiskt samarbete. De som talar ett skandinaviskt språk som sitt modersmål har ofta svårt att förstå problematiken för Finlands del. Avgörande för finnarnas språksituation är att finska tillhör en annan språkstam än de nordiska språken. Att lära sig svenska eller andra germaniska språk kräver av de finsktalande en mycket större arbetsinsats än vad som gäller för skandinaver som lär sig t.ex. engelska. På samma sätt har skandinaver stora svårigheter att lära sig finska. Skillnaderna gäller inte enbart lexikon och uttal, utan hela den språkliga strukturen: finskan är ett syntetiskt, starkt agglutinerande språk, de nordiska språken mera analytiska. På seminariet "Internordisk språkförståelse" gav en av våra språkforskare Ja-

akko Lehtonen ett belysande exempel på detta. Han valde ett skämtsamt utrop: "Tänk om jag skulle kasta mig in i ett äventyr" som i finskan motsvaras av "Heittäytyisinköhän seikkailuun". Om man segmenterar den finska tvåordssatsen morfologiskt är det möjligt att visa den grundläggande strukturella skillnaden: suffix i finska och självständiga ord i svenskan. Hela satsen, som i svenskan innehåller tio olika ord är på finska uttryckt i två ord.

I finskan utgör ordstam och suffix en viktig informationsenhet. Då suffix har så stort informationsvärde i finskan, koncentrerar sig finnarna omedvetet på slutet av orden, men då vi talar svenska bör vi i stället rikta uppmärksamheten på funktionsord framför huvordet. Detta har till följd att finnarna är tvungna att lära sig ett nytt sätt att processa tal i hjärnan som på ett markant sätt avviker från modersmålet. Detta bara som ett exempel på de faktorer som är verksamma i den utforskade "svarta boken" – de kognitiva strukturerna i människans centrala nervsystem.

Finnarna – alltså den stora majoritet av finländarna som har finska som modersmål – hör alltså inte direkt till den nordiska språkgemenskap som baserar sig på att var och en får använda sitt modersmål. Vårt förhållande är mera indirekt – via svenska språket. En finnes svenska representerar ett typiskt inlärt främmande språk som då påverkas bl.a. av följande faktorer:

- medveten kontroll av grammatiska strukturer
- begränsat ordförråd, av vilket största delen ofta är passivt
- mindre idiomatiska uttryck
- psykologiska barriärer

Under det nordiska språkmötet i augusti höll docent Baldur Jonsson ett föredrag om "Isländskans ställning och roll i nordiskt samarbete". Då konstaterade han att vi måste acceptera den bittra sanningen, att det nordiska samarbetet, hur ädelt det än

kan låta – vilar på språklig orättvisa. Finnarna har lätt att instämma; de har starkt upplevt att talsituationen på nordisk nivå inte är jämställd: skandinaver får använda sitt modersmål medan finnar talar ett för dem helt främmande språk. I en kommunikationssituation har den som får använda sitt modersmål alltid ett överläge: tankegången förvandlas lätt till flytande tal: ordförrådet är mera nyanserat, satserna elegantare formulerade. Språkbruket är på en hög nivå och ger talaren tillfredsställelse och självtillit. Ett samnordiskt möte, där det ofta talas tre olika språk – på den höga nivå som bruket av modersmål alltid har – kan vara oerhört stressande för en finne som försöker klara situationen med hjälp av sina begränsade kunskaper i svenska.

Hur klarar de finskspråkiga den krävande språkliga uppgiften?

Svaret är väl, att språkkunskaperna varierar enormt. En del klarar sig relativt bra, men alltför många har stora språksvårigheter. Avgörande är deras kunskaper i svenska. En vanlig mötesituation är att den finska deltagaren tämligen bra förstår vad som blir sagt på svenska, norskans olika varianter vållar vissa svårigheter, men av danskarnas inlägg får hon inte ut mycket. Kanske har hon förstått ca hälften av det som har sagts under mötet. Hon måste ha stor språklig fantasi för att fylla i de stora luckorna. Situationen kan vara ytterst stressande för henne, den biologiska kommunikationen förhindras och det kan lätt uppstå tankeblockader som följd av stressmekanismer i kroppen: stresshormonerna adrenalin och noradrenalin ökar i blodomloppet och förhindrar hjärnans funktioner. Värst är situationen när ordföranden talar danska. Den finska deltagaren kan ha svårt att följa med och det händer att hon inte alltid vet vad diskussionen handlar om. Det är danskans uttal som förorsakar de största svårigheterna. Även den rytmiska strukturen kan försvåra den finska lyssnarens förståelse. Sådana egenskaper som inverkar på rytmen kan vara bl.a.

- danskans stød
- kvantitetsförhållanden
- fraccentuering och
- vokalbortfall.

Islänningarnas danska brukar t.ex. vara lättare att förstå. Skandinaverna borde vara klart medvetna om de stora krav som nordiska möten ställer på dem som inte kan tala sitt modersmål. De borde koncentrera sig på att underlätta situationen så mycket som möjligt. På det här området finns det en hel del att göra. Jag har mött skandinaver med en förståelsefull inställning till de finska deltagarnas språksvårigheter. De har då använt olika tekniker för att underlätta förståelsen och även lyckats med det. I finländska ögon är en sådan nordbo på en helt annan nivå än den som utan att bry sig om andra enbart förverkligar sig själv med språkliga medel. Tyvärr är sådana människor alltför få. Vi älskar myten om skandinavisk språkförståelse. Den stämmer dock inte alltid med realiteterna, även danskar, norrmän och svenskar kan ha språksvårigheter, som man kanske inte gärna erkänner. Skenet bedrar: en tyst deltagare kan vara tyst just därför att hon inte har förstått.

Jag har här tagit upp bara språksvårigheterna vid de nordiska mötena. Det är dock endast en liten del av hela det språkliga problemkomplexet som har många fler aspekter än jag här kan ta fram. T.ex. samarbetet inom forskningen – ett politiskt högt prioriterat område just nu – lider av samma språksvårigheter. Problemen har redan diskuterats i tiotals år utan att några väsentliga förbättringar har åstadkommit. Situationen varierar från område till område men sakernas tillstånd upplevs som djupt otillfredsställande av många. En ledande finsk forskare gav en gång en träffande karakteristik av Finlands roll i nordiskt samarbete på hans forskningsområde: "Det är som om en handikappad skulle tävla med fullt friska".

Det är här skäl att tillägga att många finnar hyser stort intresse för nordiska kontakter och nordiskt samarbete – trots språksvårigheterna. *Även de finskspråkiga* vill delta aktivt i samarbetet och bidra med egna initiativ i nordiska sammanhang. Det här tyder på att den nordiska samhörigheten inte enbart ligger på språklig bas utan består av flera viktiga faktorer.

Kan man minska de finskspråkigas språkliga problem?

Frågan kan besvaras ur många olika synvinklar. Jag tar här en-

dast upp några förslag – från tre olika synpunkter: vad gör finnarna själva, vad kan skandinaverna göra och vad kan vi göra tillsammans.

Vad gör finnarna?

Språkkunskaper har alltid prioriterats högt i det finländska samhället. I grundskolan och gymnasiet har vi ett omfattande språkprogram, som innehåller undervisning i svenska (respektive finska för de svenskspråkiga), engelska, tyska, franska och ryska – i några skolor även latin. Språkprogrammet anses vara relativt tungt för den enskilde eleven: Det finns två obligatoriska språk i grundskolan och tre i gymnasiet – svenskan är ett av dem.

Svenskan har traditionellt intagit en central ställning i skolornas språkprogram som landets andra officiella språk och som medel för nordisk kommunikation. Undervisningen i svenska har långa traditioner och sträcker sig för närvarande över ett allt vidare fält: från grundskolan över gymnasium och yrkesläroanstalter till högskolor samt vuxenutbildning. Danska, norska och isländska undervisas främst vid högskolor, men det finns en växande skara tjänstemän och andra personer som behöver förmåga att förstå dessa språk.

Vid planeringen av svenskundervisningen har vi i Finland utgått från *den livslånga utbildningens princip*. Grundskolans uppgift är att ge basfärdigheter i svenska till varje finskt barn. Studierna kompletteras sedan på ungdomsstadiet och senare efter behov bl.a. i högskolor, olika institut, inom arbetslivet och vuxenutbildningen.

Det har hänt mycket på svenskundervisningens område under de senaste åren i Finland. Läroplanerna för grundskolan, gymnasiet och yrkesläroanstalterna har reviderats, undervisningsmetoderna har moderniserats, nya läroböcker producerats. Även lärarnas grundutbildning har planerats på nytt och deras fortbildning har effektiverats. M.a.o. har finnarna investerat mycket tid samt personliga och ekonomiska resurser i svenskundervisningen.

Det är här skäl att anmärka att de finnar som för närvarande sköter nordiska kontakter är 'produkter' av den gamla skolan,

där bl.a. muntlig framställning inte var ett prioriterat delområde i undervisningen. Strävan efter felfritt språk förorsakade också rädsla för språkfel som för närvarande hindrar många finnas muntliga kommunikation.

Om man vill minska finnarnas språksvårigheter inom nordiskt samarbete i dag bör vuxenundervisningen vidareutvecklas. Den livslånga utbildningens princip förutsätter att vi efter grundutbildningen kan erbjuda ett tillräckligt utbud av språkkurser för de personer som kommer att ha nordiska kontakter antingen inom arbetslivet eller under fritid. Detta kunde vara en stor utmaning bl.a. för medborgar- och arbetarinstitut, folkhögskolor, sommaruniversitet och arbetsplatsutbildning. T.ex. för dem som hör till nordiska samarbetsgrupper borde anordnas förberedande "skräddarsydda" språkkurser, där man bl.a. kunde repetera det centrala ordförrådet och basstrukturerna samt genomgå de centrala facktermer som deltagarna kommer att möta under arbetets gång. Nordiska språk- och informationscentret deltar gärna i planeringen och i lärarnas fortbildning.

Därtill behövs det kontrastiv grundforskning – framför allt på psyko- och sociolingvistikens område. För att vidareutveckla svenskundervisningen i relevant riktning behöver vi forskningsbaserade uppgifter om de faktorer som står som hinder för den finskspråkige, då han försöker förstå och tala skandinaviska språk. Vi behöver också en objektiv bild av de fördomar och stereotypa föreställningar som kan vara förknippade med studier av skandinaviska språk – en viktig uppgift för språksociologer. De utgör psykologiska hinder i inlärningsprocessen bl.a. genom att minska motivationen.

Vad kan skandinaverna göra?

Det behövs en attitydförändring: alla skandinaver borde bli klart medvetna om de språkliga problem som nordiskt samarbete, bl.a. nordiska möten, förorsakar alla dem som inte får använda sitt modersmål. M.a.o. behövs det mera förståelse och solidaritet – även självdisciplin. Nordiska språksekretariatet har utarbetat språkliga anvisningar för alla dem som tar del i nordiskt samarbete. De är tryckta i den förträffliga lilla handledningen "Att tala

nordiskt" på sid 4-6. Vi finner hoppas att våra nordiska vänner repeterar dem inför varje möte. Jag räknar här upp dem.

1. *Tala inte för fort.* Man försvårar språkförståelsen genom högt taltempo. Finnarna är vana vid att tala lugnt. Det finns undersökningar som visar att en finnes uttal av främmande språk har mindre genomsnittlig hastighet än t.ex. en svensks motsvarande prestation. Talhastigheten kan vara en kulturell skillnad mellan Finland och Skandinavien, det finns nämligen även finlandssvenskar som lider av hastigt taltempo på nordiska möten. "Tänk först - tala sedan" är en gammal visdom som härstammar från de äldre generationerna i Finland. M.a.o. varnar man för verbalism och vill helst koncentrera sig på innehållet. Om tempot är lugnare hinner den finske deltagaren även bättre göra alla de talrika tankeoperationer som behövs när han försöker förstå huvudinnehållet - trots luckorna. De övriga råden lyder:

2. Artikulera ordentligt

3. Undvik snabbt uttalade ifyllnadsfraser

4. Var uppmärksam på orden

5. Försök att övervinna känslan av att det är onaturligt att tala mera "nordiskt"

6. Erkänn och säg ifrån om du inte förstår.

Även föreläsningarna kan man göra mera åskådliga, t.ex. genom att strukturera dem tydligt, ha liten paus efter en större semantisk enhet, ha redundans i språket, göra korta sammandrag och använda stordior och andra AV-medel. Kraven är ytterst måttliga jämfört med dem som ställs på finnarna, islänningarna, färingarna, grönlänningarna och samerna under nordiska kontakter.

Tre förslag om vad vi kan göra tillsammans

1. Det borde bli praxis att alla som anordnar samarbetsprojekt, samnordiska möten, seminarier och konferenser på förhand analyserar den språkliga situationen: kommer det att delta sådana personer som inte talar ett skandinaviskt språk som modersmål? Hur kan man underlätta situationen? Språkproblemen skall lösas på relevant sätt.

Tolkning är en möjlighet som man borde använda i synnerhet

vid officiella möten. Kultursekretariatet har tagit en positiv ställning till tolkning i handlingsprogrammet för ökad språkförståelse i Norden. Tolkningen har flera fördelar. Om de finskspråkiga deltagarna vid möten kan få tolkhjälp kan de bättre utnyttja mötena både aktivt och passivt. Även de andra deltagarna får ett större utbyte av finnarnas aktiva och fullödiga deltagande: de finska åsikterna kan bättre komma fram och man får veta mera om förhållandena i Finland.

Man behöver inte frukta att kunskaperna i skandinaviska språk försämras om tolkning vid möten blir mera allmän. Effekten kan vara den motsatta. Motivationen för svenskstudier bland dem som deltar i nordiskt samarbete skulle fortfarande vara stor. Tolkningen är ju aldrig hundra procentig och man får inte glömma de personliga kontakter som ofta spelar en avgörande roll i samarbetet. Om man genom tolkning kunde få ännu bredare folklager med i det nordiska samarbetet skulle motivationen och intresset för de nordiska språken säkert växa. – Det finns positiva erfarenheter av tolkning mellan de skandinaviska språken och finska vid olika tillfällen, t.ex. Nordiska rådets session, kurser vid Nordens folkliga akademi och vid mindre möten på Kultursekretariatet.

2. Det behövs tvärvetenskaplig grundforskning om den samnordiska kommunikationsprocessen. Vilka faktorer hos talaren och lyssnaren samt i själva informationen inverkar på den språkliga växelverkan i en situation där det talas tre olika språk, och då en del talar modersmål, några främmande språk. Vi har omfattande forskning om lexikon och uttal, nu efterlyses en mera övergripande syn på saken, som även tar upp de många viktiga psykologiska, sociologiska och kulturella faktorerna. Till sist – men inte minst:

3. Vi språkmänniskor brukar säga att det gemensamma språket är en grundförutsättning för allt nordiskt samarbete. Det stämmer, språket är viktigt, men det är inte på långt när den enda grundvalen. Vi har nu på 80-talet kommit in i en ny period, som kännetecknas av kalla och hårda realiteter. Det är dags att utreda vad som är 80-talets utmaningar för oss här i Norden. Är det

kanske sådana livsviktiga uppgifter som att

- kämpa för vår existens
- kämpa för vår livskvalitet och nordiska kultur
- kämpa för att lösa våra stora ekonomiska problem
- kämpa för att minska den orättvisa som råder mellan industriländer och tredje världen.

Om vi är eniga om att vi allt mera behöver varandra, blir det också lättare att förespråka den nordiska språkgemenskapen.

Idéer och motiveringar i nordisk språkplanering under de senaste hundra åren

Av Bengt Loman

opå tryckt
et andet sted,
se s. 103
stk. 1 Breda

Som titel på min rapport har jag behållit den formulering som arrangörerna till denna konferens gett mig. Jag gör det i medvetande om att jag kraftigt överskrider den anvisade tidsramen. Orsakerna är följande.

Perioden 1880–1980 synes ämnesmässigt inte utgöra någon särskilt klart avgränsad helhet. Enligt min uppfattning går en gräns snarare efter unionsupplösningen 1905, vilken mer än händelserna 1864 markerar sammanbrottet för det tidiga 1800-talets drömmar om en tilltagande språklig och kulturell gemenskap i Norden. Dessa tankar återuppväcks sedan på allvar först under 1930-talet, medan den mellanliggande perioden kan betraktas som en parentes. Att börja framställningen med 30-talet skulle emellertid ha gett ett alltför snävt perspektiv på dagens strävanden. Enligt min uppfattning finns det åtskilliga paralleller mellan utvecklingen 1840–1900 och 1930–1980, vilka jag dock inte ämnar närmare utveckla i denna rapport, som huvudsakligen är av refererande natur.

Ytterligare ett par preciseringar kan vara på sin plats. Nordisk språkplanering är en benämning som lämpligt passar in på vår tids välorganiserade nordiska samarbete på språkvårdens område. Däremot är det tveksamt om uttrycket kan användas på tal om de mera individuella och på det hela taget oorganiserade insatser som gjordes under 1800-talet. Å andra sidan var kanske idéerna och motiveringarna mer uttalade på den tiden. Dessutom lever detta idégodts vidare och påverkar dagens arbete. En del av dagens problem och svårigheter kan rent av föras tillbaka till detta historiska arv – eller får i varje fall ett slags förklaring där.

* samma sak som planering eller språkplanering = (Använd) på andra sidan af SPTE & det är betydligt välorganiserat.

Slutligen ber jag om överseende för att jag i detta sammanhang tolkat nordiskt som liktydigt med skandinaviskt. Men det viktigaste arbetet på detta område har ju faktiskt avsett att föra just danskan, norskan och svenskan närmare varandra – eller alternativt se till att de hålls tillräckligt isär. De övriga nordiska länderna har beaktats endast mera perifert i denna språkplanering. Indirekt har dock isländskan i olika sammanhang – och särskilt under 1800-talets senare hälft – uppfattats som en språklig kraftkälla, en vägvisare tillbaks till de nordiska folkens gemensamma – och rena – forntida språkarv. Denna idealistiska norröna underströmning har emellertid sällan uppfattats som ett självändamål utan snarare som ett medel för uppnåendet av mer omedelbara materiella fördelar – ett politiskt och ekonomiskt starkt och självständigt Norden.

1. Förslag om ett nordiskt samarbete i praktiska språkfrågor kom tidigast från Danmark. Berömda är Sneedorffs ord 1761 om att man borde försöka förena danska och svenska språken. Till att börja med kunde danska och svenska språkforskare hjälpas åt med att utarbeta en förteckning över de ord och andra egenheter som skiljer språken; sedan kunde de också föreslå hur man bäst skulle utnyttja det gemensamma överflödet (Skautrup 1953, s. 159). Sneedorffs tanke hölls levande och utvecklades närmare under de följande årtiondena. Som Edvard Stang påpekat (1936, s. 59) var grundsynen kosmopolitisk. Man beklagade frånvaron av ett världsspråk, men ansåg att man åtminstone borde arbeta på att söka skapa större språkgemenskaper, framför allt med tanke på det kulturella och vetenskapliga utbytet. Ur denna synpunkt kunde svenskan och danskan betraktas som två dialekter, vilka genom en skriftreform kunde bringas in under en gemensam norm. Förslagen mottogs dock inte utan kritik. Sjuttonhundratalets internationella och kosmopolitiska ideal började ersättas av en ny nationalism, vilket bl.a. kommer till uttryck i Molbechs varningar mot en språkpolitik som kunde leda till att Danmark förlorade sin nationella självständighet.

Större praktisk betydelse fick Rasmus Rasks försök att skapa en rationell dansk ortografi på språkvetenskaplig grund (1826), vilken genom sin anknytning till uttalet syntes öppna möjligheter

för en fortsatt revidering av danskt och svenskt skriftspråk i samnordisk riktning. En som tidigt insåg dessa möjligheter var N.M. Petersen, hos vilken den samnordiska tanken fick ännu större dimensioner. Medan Rask endast velat ändra det ortografiska beteckningssättet, såg N.M. Petersen ett gemensamt nordiskt skriftspråk som ett mål värt att arbeta för. Drivkrafterna var främst politiska och utgick från den politiska skandinavismens tankevärld. Danmark och den danska kulturen hotades att upplukas av en tysk expansion. Denna kunde hejdas blott om Norden stod enigt. En språklig gemenskap var klart en förutsättning för denna politiska enighet. N.M. Petersen utvecklar på detta sätt den idealistiska nationalismens tankar om ett folk – ett språk – en nation.

Ett särskilt inflytande på språksynen fick Petersens skrift "Den nordiske oldtids betydning for nutiden" (1844–45), där det gemensamma forntida kulturarvet frammanas som en inspiration till enighet mellan Nordens för tillfället så splittrade tre länder. Det är för övrigt anmärkningsvärt att Petersen nu talar om de *tre* språken – norskan har vid denna tid börjat avteckna sig som en likaberättigad part i den nordiska språkgemenskapen. Enligt Petersen vore uppgiften först och främst att införa en enhetlig nordisk skrift, dvs. ortografi. Härigenom skulle språken åtminstone ytligt sett närma sig så mycket till varandra att böcker på alla tre språken "nästen uden anstød" kunde läsas i alla tre rikena. Alla skrifter skulle därigenom bli tillgängliga för alla. Men detta skulle med tiden leda till en fortsatt utjämning. Olika böjningsändelser kunde till en början, utan förfång för förståelsen, användas jämsides i det nya systemet, "indtil de endnu mere falde sammen". Men framför allt tänkte sig Petersen en snabb utveckling på ordförrådets område. Ord skulle omärkligt gå över från det ena språket till det andra, tills det uppstod en rikedom på ord och nyanser, vilka alla hade hemortsrätt i vart och ett av rikena – eftersom de alla hade sitt hem i Norden. Denna utveckling kunde även förstärkas och påskyndas genom vissa rent praktiska åtgärder. Man borde omedelbart stoppa översättandet av böcker mellan de nordiska språken. Framför allt borde man införa grannspråksundervisning i de nordiska skolorna. Målet var högt ställt: "alle tre sprog maa være omtrent lige godt bekendt i alle tre

riger". Men även det fornnordiska språket borde beaktas, vilket Petersen närmare motiverade i uppsatsen "Det oldnordiske sprog som undervisningsgenstand i de lærde skoler" (1845). Han vill här ge studiet av den nordiska forntidens språk och kultur en plats vid sidan av det klassiska antikstudiet. Syftet är främst att hos den studerande ungdomen, i dess känsligaste och mottagligaste ålder, väcka ett slags nordisk "identitet". Eleven skall just då "indvies i det bedste, som Norden har at opvise", och får inte glömma att han är nordbo. Redan för Petersen framstår studiet av de nordiska fornspråken också som ett medel för det splittrade Norden att återfå sin språkliga enhet. Tanken är väl att man på denna väg skulle finna och återuppliva det gemensamma nordiska språkarvet.

Liknande tankegångar möter man i det föredrag som f.d. skolmannen Carl Jonas Love Almqvist i februari 1846 höll i Skandinaviska sällskapet i Köpenhamn, "Om Skandinavismens Utförbarhet". Som framgår redan av rubriken försöker Almqvist här ta hänsyn till realiteter, och hans program innehåller också flera rent konkreta förslag om mål och medel. Även Almqvist betonar de möjligheter skolan har att hos ungdomen inpränta känslan för Skandinavien som ett geografiskt begrepp. Den historiska enheten kan framhåvas genom läroböcker som tonar ner den dynastiska nationalismen till fördel för beskrivningar av det nordiska folkets fredliga utveckling. Den språkliga enheten kan stärkas genom att man behandlar de skandinaviska språken som dialekter eller brytningar av ett enda "huvudidiom" – med isländskan som grund. Almqvist tror inte att det längre är möjligt att sammansmälta danskt och svenskt skriftspråk till en enhet. Desto större förhoppningar fäster han vid skolans möjligheter att sprida kunskap om de nordiska grannspråken. Dessa borde bli särskilda läroämnen i alla skolor över hela Skandinavien.

Almqvists språkliga skandinavism ingick som en del i ett större politiskt program. I själva verket föreslår han i sitt föredrag en lång rad politiska och sociala åtgärder – från införandet av ett gemensamt mynts-system och till gemensam tullunion, lagstiftning samt anfalls- och försvarsförbund med gemensamma övningsläger! Han ivrar också för ett livligt utbyte av lärare och studenter mellan de nordiska universiteten; även om han förkastar Grundt-

vigs tanke om ett gemensamt nordiskt universitet.

De tankar om ett utvecklande av grannspråksstudier, som framkommer i bl.a. Petersens och Almqvists skrifter, ledde snabbt till konkreta åtgärder. Under 1850- och 60-talet inrättades de första professurerna i nordiska språk (med tonvikt på fornnordisk filologi och dialektologi): i Köpenhamn 1854. Uppsala 1859, Kristiania 1864. Samtidigt infördes också de nordiska grannspråken som läroämnen i de nordiska skolorna. Den svenska skolstadgan 1856 föreskrev läsestycken på danska och norska; undervisningsplanen för Norges högre skolor 1858 nämner läsestycken på svenska och danska; 1871 infördes svenska i danska skolor. Dessutom upptogs det nordiska fornspråket i undervisningen. "Oldnorsk" infördes 1869 i norska skolor, och "oldnordisk" 1871 i danska. I Sverige hade man samtidigt en viss försöksverksamhet med fornisländska; detta ämnesmoment fick dock här aldrig samma ställning som i grannländerna, trots att den unge tidningsmannen August Strindberg 1872 varmt talade för att isländskan skulle få ta latinets plats i den svenska skolans undervisning (se t.ex. Mjöberg 1968, s. 22 ff.).

Den språkligt och litterärt inriktade skandinavismen överlevde de politiska idéernas sammanbrott 1864. Det är en allmän uppfattning att intresset för grannländernas språk och diktning kanske aldrig varit så utbrett och äkta som under årtiondena fram till sekelskiftet 1900. En starkt bidragande orsak var naturligtvis den beundran och hänförelse som den nordiska litteraturen väckte även tvärs över språkgränserna. Även skolundervisningen påverkades av denna våg. Däremot togs inte några nya initiativ till ett nytt närmande mellan språken, om man bortser från rättstavningsmötet i Stockholm 1869 (se Ståhle 1970). Det är t.ex. betecknande att ett konkret förslag av den danske politikern Lucianus Kofod (1866) om ökad lexikalisk överensstämmelse mellan svenskan och dansk-norskan inte ens i hemlandet väckte något större intresse (Galberg Jacobsen 1973, s. 32).

Passiviteten i fråga om samnordisk språkplanering mot 1800-talets slut kan tolkas som ett slags resignation. Uppgiften hade visat sig svårare än man optimistiskt räknat med vid århundradets början. Då hade man ännu inte gripit sig an med de konkreta problemen utan dröjde ännu kvar i en mer ideologisk teori-

bildning. Då var även de politiska förutsättningarna andra än de sedan blev efter 1864. Kanske var det sedan framför allt hänsyn till Norges vilja att gå sin egen väg som väckte en insikt om att en samnordisk språkplanering inte kunde bli aktuell i rådande läge.

Under tidigt 1800-tal hade språkskandinavismen ett starkt fäste även i Norge. Visserligen började en norsk nationalitetskänsla utvecklas snart efter lösgörandet från Danmark, men denna synes till en början mer ha varit riktad mot den nya unionspartnern Sverige. Det danska språket behöll sin ställning inom bildade, tongivande kretsar i Norge. I sak betydde det föga att man började övergå till att kalla denna danska på norskt substrat för "norska". Snarare låg häri en fara för att det norska folkmålet skulle få behålla sin undanskymda plats som ett obildat talspråk i lokala varianter. Det fanns också krafter i Norge som anknöt till den danska skandinavismens arbete för ett samnordiskt språk. Rasks idéer om en rättstavningsreform utvecklades på norsk grund av Ludv. Kr. Daa (1838), som tänkte sig att redan en yttre likhet skulle ge de nordiska skriftspråken starkare motståndskraft och större användbarhet (Stang 1936, s. 60 f.). Större betydelse för framtiden fick K. Knudsens språkprogram. Knudsen var den förste norrman som i en helhetssyn lyckades förena språkskandinavismen med ett förnorskningsprogram. Enligt Knudsen (1866) var det otänkbart att någon av de tre nordiska folken numera skulle vilja påtvinga ett annat sitt språk – lika otänkbart som att ett av folken frivilligt skulle vilja uppge sitt eget språk. Däremot kunde Knudsen tänka sig en gradvis tillnärmning, något som han för övrigt redan ansåg pågå. Grunden för detta skulle enligt hans mening vara en språkutveckling på folklig grund. Denna skulle framför allt rikta sig mot det främmande gods som under tidernas lopp strömmat in över de nordiska språken och splittrat den nordiska enheten. Dessa främmande ord borde nu drivas ut, ett efter ett. Ett praktiskt hjälpmedel för att finna goda nordiska ersättningsord gav Knudsen senare med sin ordbok "Unorsk og norsk, eller fremmedords avløsning" (1881). Här vore även ett nordiskt samarbete på sin plats, så att man var på sitt håll i sina nationella språksträvanden höll ett öga på broderfolken "og i tilfælle av valgfrihed foretrækker det, som fører til enhed". Av hänsyn till denna skandinaviska enhet borde t.ex. ett ord som är

brukligt i två av länderna även införas och föredras i det tredje landet. Knudsen var alltså öppen för den samnordiska tanken, vilket i inte ringa mån förklarar hans negativa inställning till landsmålsrörelsen.

Ivar Aasens "Norsk grammatik" betecknar det första kraftiga brottet mot den samnordiska tanke som hållits levande och funnit sina förespråkare under ett århundrade. Särskilt är företalet till den omarbetade andra upplagan (1864) ett ovanligt kraftfullt och välformulerat försvar för en språkutveckling på nationell folklig grund. Aasens tankegångar är naturligtvis alltför välkända för att här behöva refereras. Vad man kanske främst fäster sig vid är den fullständigt konsekventa och kompromisslösa hållningen. Folket har vilseletts av sina styrande, som påtvingat det ett främmande språk, som det varken vill eller kan tillägna sig och som också hindrat dess sociala och kulturella frigörelse. Den tunga bördan att lära sig två språk har lagts på dem som haft de sämsta förutsättningarna för detta, medan eliten åt sig själv valt den enklare och bekvämare vägen. Ett norskt språk fanns emellertid, och det var inte identiskt med vare sig städernas dansk-norska eller den kringliggande landsbygdens danskuppblandade talspråk. Det fanns ett äkta norskt språk med rötter i norsk forntid. Det var detta språk som nu skulle lyftas fram och få sin rättmätiga plats i det norska nationalmedvetandet.

Genom den norska målrörelsens frammarsch och genom den politiska skandinavismens sammanbrott gled "det samnordiska argumentet" allt mer i bakgrunden i den norska språkdebatten. Huvuduppgiften för den närmaste framtiden blev i stället att reglera förhållandet mellan Norges egna språkvarianter. Den nordiska tanken återupplivades på detta håll egentligen först på 1920-talet, då Didrik Arup Seip försökte ta ett nytt initiativ i den nordiska rättstavningsfrågan (Stang 1936, s. 68). Däremot kom den norska målrörelsen tidigt att stimulera till ett slags samnordiskt tänkande på svenskt håll.

En svensk som tidigt intresserade sig för den nationella språkutvecklingen i Norge var Viktor Rydberg. Under en resa i Norge 1858 uppmärksammade han skillnaderna mellan dansk-norskan och det norska folkspråket (Lönborg 1936). Han kom också i närmare kontakt med landsmålet, bl.a. genom Vinjes då nystar-

tade "Dølen", som blev Norges första tidning på landsmål och som för övrigt också hade ett slags skandinavistiskt program genom att även publicera artiklar på danska och svenska (Hellevik 1979). Under resan väcktes också Rydbergs intresse för den norska landsmållitteraturen, särskilt Vinjes och Kristoffer Jansons verk. Hans syn på språksituationen i Norge bestämdes framför allt av Aasens "Norsk grammatik", som Rydberg presenterade för svensk publik i en tidningsartikel 1871. Några år senare gav han i tre utförliga artiklar en varmt uppskattande bild av den norska målrörelsen. Framför allt betonar han rörelsens demokratiska ideal. Målrörelsen är en strävan för den norske bondens rätt, och ytterst är målet att skapa en folklig kultur, som om än i olika skiftningar skall utvecklas inom alla samhällsklasser. Tanken utvecklas hos Rydberg med ett starkt idealistiskt patos, utan motsvarighet hos Aasen: Målsträvorna "tro, att de nordiska folken hafva en stor uppgift i historien, och att Gud gifvit dem rika, egendomliga själsgåfvor, för att gå i land dermed. Men första villkoret härför är, att de åter varda sig sjelva". Se vidare Hellevik (1946).

I Rydbergs språksyn blandas impulser från den norska målrörelsen med praktiska intryck från publicistens dagliga värv. Redan som ung tidningsman (vid Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning) hade Rydberg lärt sig att inse vikten av att skriva enkelt och lättfattligt. Detta förenades med hans kärlek till den fosterländska kulturen, och kulminerade i hans stora språkrenningsprogram. Han styrktes efter hand allt mer i sin uppfattning att det främmande inflytandet hade förlackat det kärnfriska fädernemålet, och han letade över allt efter inhemska ord att sätta i stället för de främmande. Han ville återge det svenska språket dess rena nordiska prägel. Här gick han lätt till överdrifter, t.ex. genom att hellre välja isländska ord än mera närstående danska eller genom att utmönstra lågtyska lån med månghundraårig hävd i svenskan. Han bemöttes också av samtida filologiska auktoriteter som Esaias Tegnér (1874) och Adolf Noreen (1885), vilka båda skarpt varnade för den historiska skolans reaktionära nitälskan. Emellertid får inte Viktor Rydbergs insatser underskattas, inte ens i ett samnordiskt perspektiv. Han upptog och utvecklade tankar ur den norska målrörelsen som syftade till ett

folkligt språk, och var därmed även inne på samma linje som Knudsen: att i längden skulle även en samnordisk språkförståelse främjas genom en nationell återgång till ett renare nordiskt språk. Dessutom sammanföll hans strävan för svenska språkets stilutveckling med samtida norska ideal: enkelhet i ordval och satsbyggnad. Se vidare P. Holm 1918, s. 33.

Men i den nordiska purismen fanns även inbyggd en tendens till ofördragsamhet, som lätt kunde riktas mot lånord, varifrån de än hade kommit. Detta blir allt tydligare fram emot sekelskiftet. Språkforskare och litteraturkritiker började hålla ett öga på ord som vandrade mellan de nordiska grannspråken i allt större omfattning. Egentligen borde denna språkutveckling ha varit väntad och välkomnad – utifrån en äldre generations språksyn. Ännu vid seklets mitt hade ju språkforskare varmt talat om mellanfolkliga språklån som en väg att öka den nordiska språkförståelsen – och även som en väg fram mot en större nordisk språkgemenskap. En sådan utveckling var ju en naturlig följd av den politiska skandinavismens stämningar och även av den följande tidens intresse för den moderna nordiska litteraturen. En tidig representant för denna form av praktisk språkskandinavism är svensken O.P. Sturzen-Becker (1811–69), en populär, mångsidig och produktiv skriftställare. Han var född stockholmare men bodde långa tider i Köpenhamn och lärde sig t.o.m. att skriva danska med en viss frihet, tog de bästa orden där han fann dem, blandade danska i sin svenska och svenska i sin danska. Med glädje såg han även att en hel del av hans danska lån vann insteg i svenskt skriftspråk. Han kan därför anses som en levande företrädare för Petersens samnordiska "språkblandningsprogram". I detta sammanhang vill man även gärna nämna Georg Brandes med hans oöverskådliga inflytande över tidens nordiska litteratörer. Han såg med sympati på författarnas strävan att fullt och fritt handskas med det till buds stående språkmaterialet, för att få fram just den rätta nyansen. Häri innefattades också friheten att genom lån vidga de språkliga uttrycksmedlen. Brandes är bl.a. själv känd för sina svecismer.

Men så småningom började alltså fenomenet uppmärksammas och diskuteras mer systematiskt. I både stilistiska analyser och språkvårdande handböcker talas det allt oftare om "-ismerna".

Vilhelm Andersen angrep generellt lånorden, som "vokse Landets egne over Hovedet og kvæle dem, som Bøgen kvæler Egen i vore Skove", och nämner särskilt "Sporene af norsk Sprog hos de sidste Dages Poeter" (1893). I festskriften till Henrik Ibsen (1898) påtalar Joh. Storm Bjørnsons bruk av "mange danskheder af den art som nu er os fremmed". Och i Sverige publicerades efter sekelskiftet flera stilundersökningar som belyste bruket av speciellt danismer, men även norvagismer, hos författare som Snoilsky, af Geijerstam, Levertin och Hallström (se t.ex. Andersson 1918, Berg 1922, Celander 1914, Hylén 1913, 1915-16, Ljunggren 1911, Olsson 1916, Rothman 1911). Trots de stora norrmännens inflytande på svensk sekelskifteslitteratur talas det i dessa sammanhang mera sällan om "norvagismer". Detta sammanhänger med att "danismer" fick omfatta lån från såväl riksdanskan som från "norsk-danskan" eller "det norska riksspråket sedt från synpunkten af dess egenskap att vara utveckladt på dansk bas", som Evald Ljunggren uttryckte det (1911, s. 3, not 1). Analyserna var på det hela taget nyanserade och förstående; de försökte klarlägga orsakerna till författarnas ordval och även värdera de enskilda lånen ur estetiska och språkvärdande synpunkter. Se t.ex. Celander 1904, 1908.

Samtidigt växte det fram en starkt avvisande hållning gentemot -ismerna bland svenska språkforskare. I spetsen gick J.E. Rydqvist, den "historiska skolans" främste företrädare i Sverige, som redan i femte delen av "Svenska språkets lagar" (1874) klagade över "de obetänkta försöken att draga öfver oss en ständigt växande ny massa af illa förstådda eller tafatt tillämpade alster från den Tyska och den Danska pressen . . . Bättre än denna härmning vore att taga Danskarne sjelfve till föresyn, hvilka ej på århundradet tillegna sig för dagligt bruk ett enda Svenskt ord, oaktadt fortfarande eftergifter för grannarne i söder". I sin användning om inlånat språkdrag är ordet *danism* för övrigt belagt i svenskan första gången just hos Rydqvist (1850). Svenska Akademiens ordbok anmärker också riktigt i sin artikel om ordet (1907) att det (då för tiden) vanligen användes "i klandrande bemärkelse". Se vidare Nils Linder (1886), Adolf Noreen (1903) och Elof Hellquist (1929-30). Ingenting bidrog sannolikt mer till att dra ner deras anseende i den bildade svenska allmänhetens

ögon än kåsören Beyron Carlssons djävulska satir "Den skinn-sjuka grefven" (1902). Det må i detta sammanhang påpekas att den rikssvenska debatten om danismerna även bildade en lämplig grogrund för den finlandssvenska språkvårdens inriktning på ett rent högsvenskt ideal, fritt från "finlandismer".

Framställningarna om danismerna illustreras med långa listor över förment onödiga eller olämpliga lån. Detta är en mycket intressant läsning som stämmer till eftertanke. Det visar sig nämligen att mängder av förföljda danismer fått fast fot i svenska språket, och att det för modern språkkänsla verkar högst överraskande att vi här skulle ha att göra med relativt senkomna nyheter från danskan. Att närmare analysera och bedöma detta material vore en angelägen forskningsuppgift, som skulle kunna ge värdefulla synpunkter och lärdomar för en fortsatt nordisk språkplanering.

Möjligen var det en spontan utveckling i samnordisk riktning, som bröts genom svenska språkvårdares ingripanden. Men tiden var även för övrigt kärv mot de skandinavistiska idéerna. Unionsupplösningen 1905 påverkade också inställningen till den kulturella skandinavismen. I Sverige väcktes fosterländska känslor till liv, vilket bl.a. ledde till att svenska nationaldiktare som Heidenstam och Selma Lagerlöf snabbt trängde ut de stora norr-männen och danskarna ur skolornas läskurser. Som Ullstad anmärkt (1973) blev åren efter unionsupplösningen ett verkligt botenläge för studiet av grannländernas litteratur i de svenska skolorna. Över lag blev 1900-talets första decennier en nedgångstid för det nordiska samarbetet på språkförståelsens och språkvårdens område.

2. Under 1900-talet uppstod en ny skandinavistisk språkrörelse. Även denna gång kom signalerna från Danmark. Rörelsen byggde strängt taget på en enskild mans privata initiativ, men hans tankar värdades och utvecklades på ett konstruktivt sätt under det nordiskt inriktade 40-talet. Och dessa tankar har sedan i stor utsträckning omhändertagits och förvaltats av de organ för språkvård som under och kort efter kriget upprättades i de olika nordiska länderna. Genom sitt fälttåg mot den nordiska "språkförbistringen" blev den danske juristen och författaren Sven

Clausen en föregångare till de följande årtiondenas praktiskt-konkret inriktade samarbete på språkplaneringens område.

Galberg Jacobsen (1973) ger en utmärkt översikt över Sven Clausens idéer och den debatt de väckte i Danmark. Clausens utgångspunkter var geopolitiska: Danmarks utsatta läge vid den tyska stormaktens nordgräns skapade förutsättningar för ett politiskt tryck, men även för ett kulturellt och språkligt. Clausen såg räddningen i ett närmare samgående mellan de nordiska, dvs. de skandinaviska staterna. Språklig gemenskap skulle leda till större ömsesidig förståelse och ökad politisk gemenskap. Det politiska samarbetet måste alltså föregås av och bygga på en starkare språklig gemenskap. Klart är att hans språkpolitik med denna inriktning fick en puristisk-nationell tendens. Alltså: undvik "separatism", dvs. särdanska ord, och ersätt dem med ord som har en mera vidsträckt nordisk giltighet och förståelighet; se vidare till att de nordiska språken om möjligt får gemensamma ord för nya begrepp, och stärk ordbildningen på nordisk grund.

Genom djärt utformade exempel sökte Clausen visa hur texter på samnordiska kunde utformas. Kanske var det mer de konkreta exemplen än idéerna i och för sig som väckte löje och motstånd. Kritikerna betvivlade att Clausen bedömt läget rätt. Dels ansåg man att de nordiska folken utmärkt väl kunde förstå varandra (om de bara ville bemöda sig litet), dels trodde man inte att det verkligen pågick en tilltagande språkförbistring – snarare hade nynorskan kommit att bli en förmedlande länk mellan danskan och svenskan. Det framhölls t.o.m. att det vore dåligt utbyte att slå sönder en existerande germansk språklig gemenskap för att i stället försöka återuppliva en redan förlorad nordisk. Mer realistiskt vore det att låta de enskilda folken utveckla sin egen särart, och att i stället genom ökade skol- och kulturpolitiska insatser söka tillgodose den nordiska samhörighetskänslan. Ur dessa synpunkter skulle alltså en samnordisk språkreform te sig överflödig. Dessutom pekade man på allmänna politiska och psykologiska skäl gentemot dess genomförbarhet eller önskvärdhet. Det fanns trots allt saker som för gemene man tedde sig viktigare än att förändra sina språkvanor i nordisk riktning. Det skulle stöta på språksociala och språkpsykologiska svårigheter att få folk att överge invanda språkvanor, särskilt om

detta skulle ske enbart av hänsyn till tillfälliga kontakter med personer i de nordiska grannländerna. Man påpekade också riskerna för att danska språket skulle förlora mycket av sin smidighet och uttrycksfullhet, om associationsrika inhemska ord ersattes med blott ytligt sett likvärdiga främmande glosor.

Men Clausens idéer fann även stöd, vilket särskilt manifesterades i tillskapandet av Dansk forening til nordisk sprogrøgt 1941, med lektor Mogens Nissen som ordförande och Sven Clausen som vice ordförande. Dess uppgift blev att verka för att danska språket bevarade sin rent nordiska karaktär och även närmare anknöts till de andra nordiska språken, t.ex. genom utmönstring av främmande ord, genom internordiska lån och genom en aktiv nybildning på nordisk grund.

De danska signalerna uppmärksammades snabbt i grannländerna. Man såg att de danska strävandena delvis sammanföll med de nynorska. Genom att bekämpa de främmande orden och söka att, var på sitt håll, återgå till ett renare språk, hjälptes man även åt att föra de nordiska språken närmare sina rötter, det språksystem som sedan splittrats genom att man utsatts för växlande främmande inflytelser.

Alf Hellevik (1945, 1948) tog detta till intäkt för att man på danskt håll äntligen börjat få en mer förstående syn på den norska målrörelsen. Han konstaterade vidare att det låg i tiden ett ständigt ökat behov av nordiskt samarbete och ett därmed sammanhängande intresse för att undanröja hinder för en samnordisk språkförståelse. Han hänvisade till de danska och svenska språknämnder som bildats med bl.a. detta syfte och fann att normmännen måste ta ställning till de tankar om samnordisk språkplanering som där utvecklades. Vilka konsekvenser kunde detta arbete tänkas få för språksituationen i Norge?

Hellevik konstaterade vidare att den nynorska rörelsen i princip inte varit avvisande mot den nordiska tanken. Visserligen hade det nya norska skriftspråket avlägsnat sig från det danska – men det hade då i stället på många punkter kommit närmare svenskan. Dessutom hade den norska rörelsen egentligen inte varit riktad mot danskan, utan snarare mot de främmande elementen i danskan. Liksom många andra vid denna tid menade också Hellevik att det var möjligt att vidga den nordiska språk-

förståelsen och språkgemenskapen på inhemsk nordisk grund. Han delade i stort sett danska och svenska åsikter om praktiska åtgärder: att hindra språken från att ytterligare gå åtskiljs genom att samarbeta i fråga om tillflödet och tillskapandet av nya ord – bilda sammansättningar och avledningar av nordiskt ordstoff och finna lämpliga nordiska termer för alla de nya begrepp som flyter in från den internationella kulturen. Men han framhöll också att det finns gränser för norrmännens möjligheter och beredvillighet i fråga om detta nordiska språkarbete. Norrmännen kunde inte främst låta sig styra av hänsyn till de andra nordiska folken och språken. Huvuduppgiften för officiell norsk språkpolitik var fortfarande att främja en tillnärming mellan nynorska och bokmål, att arbeta fram ett samnorskt språk. "For eit lite folk som det norske er språkkøyvinga i lengda ei tyngsle både økonomisk og også kulturelt". Norsk språkplanering måste därför främst beakta traditionerna inom bokmål och nynorska och dessutom det levande talspråket i städerna och på landet liksom den starka dialektala variationen. Liknande tankar återkommer bl.a. i Hellevik (1970). Särskild vikt fäster Hellevik vid det norska folkspråket, och han åberopar sig här på citat från Aasen, Knudsen och Seip. Tankegången är följande: Man får inte driva en språkpolitik som strider mot demokratiska, folkpedagogiska intressen. Man får inte driva arbetet på en nordisk gemenskap så långt att det lägger orimliga bördor på folkets flertal. "Større nordisk språkfelleskap er ei tvilsam vinning om det fører til at vi kvar for oss kjenner oss meir framande overfor våre eigne nasjonale språk". Huvudtanken i norsk språkplanering hävdas. Man måste "godkjenne vår rett til eit særskilt norsk språk".

Från svenskt håll försökte K. G. Ljunggren (1946) inta en medlande ståndpunkt. Han påpekade att de nynorska strävandena kunde tas som ett efterföljansvärt exempel i det övriga Norden. De hade visat att en aktiv, målmedveten språkvård är inte bara berättigad utan även praktiskt möjlig; nynorskan "har åtskilligt att lära oss om språklig självhushållning på nordisk grund". En annan utgångspunkt för Ljunggren är Sven Clausens huvudtes, att det är fördelaktigare att tillhöra ett språkområde med tolv miljoner själar – än ett om bara sex eller tre miljoner. I fråga om praktiska åtgärder präglas Ljunggrens hållning av en försiktig

optimism. Han är i princip ense med Clausen, Nissen och andra som sökt råda bot på den rådande och fortgående språksplittringen, men han inser att det är uteslutet att målet för en samnordisk språkvård skall vara en standardiserad samnordiska. Han är klar över att många redan utbildade olikheter aldrig kan utjämnas. De "lömska likheterna", får vi säkert behålla. Däremot ger han exempel på hur man i vissa konkreta fall kan eliminera skillnader i ords-katten: genom att bland synonymer välja sådana uttryck som har den största nordiska spridningen, även genom att låna från dialekter och äldre språkskeden, och vidare genom att låna från varandra ("den enklast och lättast praktiserade formen av språklig skandinavism"), och framför allt genom att på något sätt reglera och samordna intaget eller bildandet av nya ord. Det är speciellt med tanke på sistnämnda fall som K.G. Ljunggren rekommenderar tillsättandet av en mellannordisk språknämd med uppgift att särskilt beakta språkutvecklingen och språkbehoven inom sådana områden, där det nordiska samarbetet är särskilt utvecklat eller påkallat. Mycket kunde åstadkommas också lagstiftnings- och förvaltningsvägen, genom att man strävar efter gemensamma beteckningar. Ljunggren nämner även möjligheterna till samarbete mellan nomenklaturcentralerna i de nordiska länderna.

Med sitt på en gång fasta och positiva sätt och med sin realistiska och praktiska syn på problemen var K.G. Ljunggren kanske den som just då hade de största förutsättningarna för att få gehör för konstruktiva samförstånds lösningar inom nordisk språkplanering. Det arbetsprogram som han skisserade har sedermera också i stor utsträckning kunnat tillämpas, och detta då kanske främst tack vare tillkomsten av fasta organ för arbetet.

3. Ett utmärkande drag för den nordiska språkvårdsdebatten under efterkrigstiden har varit att den nästan helt förts inom eller mellan de officiella expertkommittéer, som sedan 40-talet bedriver språkvård i de nordiska länderna. Det kan också konstateras att så gott som alla mer betydelsefulla initiativ i språkvårdsfrågor utgår från dessa grupper. Systemet har vissa obestridliga fördelar. Det ger möjligheter till samordning och överblick och till en mer effektiv spridning av arbetets resultat. Men det kan också

leda till en känsla av monopolisering, som kan kväva intresset för en mer amatörmässig och mångfasetterad debatt av det slag som fördes i Norden under 1800-talet. Det är en risk att arbetet fastnar i tekniska lösningar av detaljproblem med begränsad räckvidd.

Med hänsyn till de nordiska språknämndernas ställning kan det vara motiverat att närmare betrakta och jämföra de instruktioner som de baserar sitt arbete på.

Nämnden för svensk språkvård (sedan 1974: Svenska språknämnden) startade sin verksamhet 1944. I det arbetsprogram som antogs vid ett konstituerande sammanträde betonades starkt de nordiska intressena. Nämndens huvuduppgift skulle visserligen vara att planera och bedriva en språkvårdande verksamhet på basen av noggranna studier av det svenska språkets utveckling i tal och skrift. Men dess första mål skulle vara att förbereda ett framtida nordiskt samarbete på språkvårdens område. Det gällde då dels att förhindra uppkomsten av nya språkskillnader mellan länderna, dels även att verka för ett närmande, speciellt i fråga om uttal, stavning och ordförråd. I detta syfte skulle nämnden söka samarbete med motsvarande organisationer i de nordiska grannländerna.

Vid den översikt som sedermera gavs över nämndens verksamhet under den första tioårsperioden framhölls också särskilt att den nordiska synpunkten ständigt varit aktuell i det dagliga löpande arbetet vid nämndens byrå, t.ex. då det gällt att ta ställning till konkreta språkvårdsfrågor. Längre fram i översikten behandlas det område, där det tills vidare var lättast att söka omsätta samnordiska idéer – ordförrådet. Avsnittet präglas av oro för "det starka inflödet av främmande ord". Dessa kan inte utan vidare godtas utan bör bedömas från fall till fall. Detta gäller även lånorden från de skandinaviska grannspråken. Men här ges dock även argument för en mer positiv inställning: "de har dock på grund av sin släktskap lättare att anpassa sig och torde även rent känslomässigt ha lättare att hävda sig än lån från mera främmande språk". Det är för övrigt anmärkningsvärt att i det fortsatta nordiska samarbetet används endast undantagsvis de starkt belastade termerna *danism*, *norvagism*, *svecism*. I stället talar man mera allmänt om "danska ord", "lån från dans-

kan", o.dyl. Man söker ersätta sekelskiftets känslomässiga inställning med en mera saklig debatt kring de internordiska länen.

Dansk forening til nordisk sprogrøgt kom så småningom att ersättas av det officiella organet Dansk Sprognævn (1955). Den instruktion som utfärdades av danska undervisningsministeriet är mera kort och sakligt formulerad än motsvarande svenska dokument. I andra paragrafen preciseras punktvis en rad konkreta uppgifter rörande dansk rättstavning, terminologi, geografiska namn och annat. Först i sista punkten heter det: "At samarbejde med de andre nordiske sprognævn i spørgsmål af fællesnordisk interesse". Den nordiska aspekten kommer för övrigt fram endast i den inledande paragrafen, där det heter, att nämnden i språkfrågor av samnordiskt intresse skall representera de danska myndigheterna vid förhandlingar med motsvarande nämnder i andra nordiska länder. (År 1963 ändrades för övrigt formuleringen om samarbete så att den numera lyder: "I sager, som vedrører forholdet til andre sprog, forhandler det med tilsvarende organer i de pågældende lande". Se vidare Karker 1979, s. 57 f.)

Instruktionen för Dansk Sprognævn företer tydliga formella likheter med den stadga för Norsk språknemnd som antogs 1952. Dock är här tanken på en nordisk samverkan ännu svagare betoad. Först som sista punkt i andra paragrafen nämns uppgiften att samarbeta med institutioner av liknande slag i de andra nordiska länderna. Däremot anges inte i denna instruktion – lika litet som i den senare danska – vad detta samarbete närmare skall syfta till. I stället framhålls i den inledande paragrafen att huvudsyftet är att "fremja tilnærming mellom dei to skriftmåla på norsk folkemåls grunn". Som sedan närmare framgår av följande paragraf skall detta ske bland annat inom ortografins och terminologins område. Som bekant väckte den första (oklart formulerade) paragrafen en häftig debatt i Norge. Vad skulle avses med uttrycket "på norsk folkemåls grunn"? Frågan gick ända upp i högsta domstolen, som på basen av remissutlåtandet fastslog att formuleringen skulle tolkas i enlighet med traditionen i norsk språkpolitik: ett ständigt hänsynstagande till norskt folkemål i land och stad – dock utan att något närmare behövde anges om takten i denna utveckling.

Man kan säga att medan den svenska nämndens instruktion

speciellt beaktar faran för en nordisk språksplittring, ser motsvarande norska stadga den inhemska norska språksplittringen som huvudproblemet för norsk språkplanering. Om den nordiska tanken fick en ganska undanskymd plats i stadgan för Norsk språknemnd, så blev den dock beaktad i norska presentationer av nämndens arbete under de närmast följande åren. Jag syftar här på artiklar av Alf Hellevik och Einar Lundeby.

Hellevik redogör i "Norsk språkodling – norsk språknemnd" (1954) för den nya nämndens uppgifter och principer. Syftet är främst att få i gång ett fast organiserat samarbete mellan nynorska och bokmål; olika konkreta uppgifter för detta samarbete preciseras. Sist i artikeln talas det även om nordiskt samarbete, speciellt i form av ett reglerat utbyte av ord mellan de två språk som mest liknar varandra – norskan och svenskan. Einar Lundeby's artikel (1954) söker förklara och försvara den norska språkpolitiken. Den dansk-norska enheten i skriftspråket var konstlad och måste ersättas av ett skriftligt uttrycksmedel som låg närmare norskt talspråk. Denna omläggning har visserligen fjärrat norskan från danskan – och skapat fyra olika skriftspråk i Skandinavien, där det tidigare bara fanns två. Men i gengäld har avståndet minskat mellan svenskt och norskt. Huvudsyftet med Lundeby's artikel är sedan att ur nordisk synpunkt bedöma de förändringar som skett i norskt riksmål/bokmål under 1900-talet. Han påpekar att vissa av dessa förändringar närmast norskan till svenskan, t.ex. införandet av tecknet *å*, övergången till ett "svenskt räkneordssystem" samt införandet av former som *gate*, *koke* i stället för *gade*, *koge*. Det har dock inte varit fråga om någon avsiktlig anpassning efter svenskan. Speciella norska hänsyn har fått falla utslaget, och resultatet kan mest sägas bero på att det råkar finnas vissa likheter mellan svenskt riksspråk och norskt folkmål. I de fall där de norska dialekterna står samlade kan det för övrigt aldrig bli tal om att ändra språkbruket med hänsyn till de nordiska grannspråken. Norskan behåller alltså t.ex. sina gamla diftonger, tregenussystem och preteritumformer som *kastet* eller *kasta*. "En kan beklage fra nordisk synpunkt at norsk her er ulikt svensk og dansk, men noe mer er knapt å gjøre". Slutsatsen är också att för norsk språkvård är norsk samling den för närvarande viktigaste uppgiften, varför det är omöj-

ligt att låta hänsynen till danska eller svenska bli avgörande. Einar Lundeby uttalade sig med en viss auktoritet i dessa frågor. Han fungerade 1952-58 som sekreterare i nämnden. Alf Hellevik var i flera perioder under femtitalet dess ordförande.

Som bekant har Norsk språknemnd sedermera upplösts. Den ersattes 1972 av Norsk språkråd. Det gällde här något mer än blott ett namnskifte. Språkrådet övertog den gamla nämndens språkvårdande uppgifter i traditionell stil, men fick dessutom en språkpolitisk betydelse. Den skall bl.a. "fremme toleranse og gjensidig respekt i forholdet mellom alle som bruker norsk språk i dets forskjellige varianter, og verne om den enkelte borgers rettigheter når det gjelder bruken av språket". Denna formulering tar sikte på Norges tvåspråkighet och på behovet av att arbeta för avspänning mellan de båda språkgrupperna. Samtidigt tillgodoses även den enskildes rätt att använda sitt eget språk i olika sammanhang. Inställningen bottnade i oro över den norska språksituationen. Initiativet till det nya organet togs ursprungligen av dåvarande statsrådet Helge Sivertsen, som i ett föredrag 1964 pekade på faran för ett litet språksamhälle av inre splittring i en tid av hård press utifrån. Man kunde helt enkelt riskera att förlora sitt nationalspråk. I de instruktioner som sedermera utarbetades för språkrådet skjuts också de rent nationella intressena starkt i förgrunden. Det talas här om uppgiften att värna om och sprida kunskap om det kulturarv som ligger i de norska skriftspråken och i norskt talspråk i dess olika varianter. Enligt instruktionen skall språkrådet också främja nordiskt samarbete inom språkvårdens område i kontakt med motsvarande institutioner i de nordiska grannländerna. Målsättningen definieras dock inte närmare. I de mer eller mindre officiella skrivelser som utfärdades i samband med tillkomsten av Norsk språkråd finns preciserade anvisningar på uppgifter som gäller den interna norska språkvården. Däremot finns inga motsvarande detaljer rörande det nordiska samarbetet. Språkrådet följer här alltså konsekvent en linje som kännetecknar norsk språkpolitik under efterkrigstiden.

Under 1960-talet fanns det tecken som tydde på att det nordiska samarbetet inte gjorde sådana framsteg som man hoppats på. Orsakerna var uppenbarligen både ekonomiska och språkpolitiska.

ka. Till norrmännens principiellt avvisande hållning kom även allmänt svårigheterna för de underbemannade språksekretariatet att utöver den dagliga rådgivningen även hinna beakta mer vidsträckta nordiska sammanhang. Situationen diskuterades bl.a. i Nordiska rådet 1968, då den svenske riksdagsmannen Sven Sundin lade fram ett radikalt förslag, som siktade till nya ansträngningar för att utveckla det gemensamma nordiska skriftspråket – med början i en rättstavningsreform. Han yrkade även på ökade resurser åt de olika språknämnderna, som också borde tilldelas en normerande myndighet. Initiativet ledde till att Nordiska rådet 1969 beslöt förbättra språknämndernas arbetsmöjligheter. Viktigast var rekommendationen till ministerrådet om att inrätta ett nytt organ – Nordisk språksekretariat.

Nordisk språksekretariat inrättades 1978 av Nordiska ministerrådet. Sekretariatet är ett samarbetsorgan för språknämnderna i Norden och även för andra organ som arbetar med språkfrågor, särskilt med terminologi och nomenklatur. Enligt instruktionerna skall sekretariatet "verka för att bevara och förstärka den språkliga gemenskapen i Norden och främja den nordiska språkförståelsen". Detta gör sekretariatet bl.a. genom att beakta språkfrågor av gemensamt nordiskt intresse samt genom att stödja nordisk språkforskning och grannspråkundervisningen i de nordiska länderna. Sekretariatet arrangerar också möten och konferenser samt utger skrifter i språkfrågor. Samtliga språk i Norden (bortsett från invandrarspråken) är representerade i sekretariatets styrelse – även finlandssvenska, sverigefinska, färöiska, grönländska och samiska. Ett arbetsutskott med representanter för språknämnderna i Danmark, Finland, Norge och Sverige sammanträder minst fyra gånger per år tillsammans med de nordiska medarbetarna i de fyra ländernas språknämndssekretariat.

4. Den nordiska språkvården har naturligtvis aldrig uppgett eller avskrivit målsättningen att verka för ökad språkförståelse mellan de nordiska länderna, att söka förhindra att språken fortsätter att glida isär och att i stället om möjligt verka för ett närmande. Det kan därför vara skäl att något närmare bedöma det praktiska arbete som utförts på den senaste tiden och även söka belysa några av de problem som uppstår.

Under 1900-talet fortsätter ett mer eller mindre spontant utbyte av glossor mellan de nordiska länderna. Det är svårt att få ett klart begrepp om vilka attityder denna oreglerade vandring har väckt bland språkbedömare. Uttalandena är få och som regel kort och allmänt hållna. Dock synes en särskild norsk hållning avteckna sig. Anledningen kan vara dels att invandringen av ord från grannspråken varit mest påtaglig i norskan, dels att denna invandring i många fall verkat alarmerande på grund av hotet om ökad variation i en redan starkt splittrad språkgemenskap. Som orsaker till det starka lexikaliska inflytandet från svenskan anges Sveriges centrala ställning inom Nordens politiska och kulturella liv samt de många yttre likheterna mellan svenskan och norskan. Särskilt betonas att all språklig blandning och brytning i Norge liksom försvagat normmännens känsla för vad som är nytt eller gammalt, lånat eller inhemskt, svenskt eller norskt. Nya svenska ord och former kan helt enkelt uppfattas som en variant av norska. Tankar av detta slag finns framförda hos Iversen (1927), Vinje (1968) och Hellevik (1971). Man kan naturligtvis här se ett hot mot försöken att skapa en norsk enhet. Men det finns dock vissa nyansskillnader mellan Hellevik och Vinje. Hellevik anser inte att dessa svenska lån är något större bekymmer. Tvärtom citerar han Wergelands ord om "det ryggstød vi have i det svenske sprog"; norska språket kan alltså ha nytta av den språkvård och språkförnyelse som sker i svenskan. Vinje ser det även som en vinning att svenska ord ger nytt liv åt goda gamla norska ord som är på väg att falla i glömska. Däremot bör de inte få tränga ut hävdvunna norska ord – och speciellt bör man se upp med allt som bryter mot norska mönster för ordbildning.

Danska synpunkter framkommer bl.a. hos Skautrup (1968) och Karker (1971). Även här betonas att ordströmmen framför allt går från svenskan till grannspråken. Skautrup konstaterar att det fortfarande existerar en viss motvilja eller tvekan inför inter-nordiska lån; enligt Karker beror det på tycke och smak om en dansk möter lånen från Norge eller Sverige med sympati eller motvilja.

De nyss refererade artiklarna av Hellevik och Karker ingår i "Språk i Norden" 1971, vari som tema behandlas hur de nordiska språken påverkar varandra inbördes. Medan de norska och

danska bidragen belyser den aktuella situationen och söker kommentera denna, är motsvarande svenska bidrag (av Gösta Bergman) mer historiskt betraktande och egentligen helt fritt från språkvårdande värderingar. Kanske är detta signifikativt – de spontana inlånen från danskan och norskan tycks inte ha haft så stor betydelse i modern svenska.

Stor uppmärksamhet har i nordisk språkvård ägnats åt de s.k. nyorden. Ett initiativ togs 1954 av K.G. Ljunggren, som såg en tendens till fortsatt splittring i den oreglerade ökningen av de nordiska ländernas ordsfatt – och särskilt i det förhållandet att nya begrepp ofta får olika benämningar i de nordiska språken. Härmed sammanhänger också frågan om de främmande ordens behandling. Borde man inte i större utsträckning kunna enas om gemensamma nordiska ersättningsord?

Sedan femtitalets mitt har det i Danmark, Norge och Sverige pågått ett systematiskt insamlande av nyord, speciellt sådana som belagts i massmedier och facktidskrifter. Listor över sådana nyord publicerades 1955–67 regelbundet i "Nordiska språkfrågor", som regel med kommentarer av K.G. Ljunggren. Listorna och deras kommentarer hade ett flerfaldigt syfte – att följa den lexikaliska utvecklingen i de nordiska länderna, att påpeka likheter och skillnader, att göra allmänheten medveten om dessa skillnader, men även att söka reglera och utjämna språkbruket. Listorna ger värdefulla upplysningar om utvecklingslinjer. Enligt K.G. Ljunggren och Allan Karker (1971) vittnar de om att de tre språken konvergerar i sin utveckling, att de i stor utsträckning upptar samma främmande ord och att de nybildar ord på likartat sätt. På K.G. Ljunggrens förslag koncentrerades detta arbete främst till sådana områden där det största antalet nordbor har gemensamma intressen och där språkkontakterna därför kunde anses vara speciellt täta och väsentliga, t.ex. inom handel, samfärdsel, socialpolitik och vardagslivets teknik. Kriterierna för vad som kan bedömas som lämpliga samnordiska ord är ganska givna: de skall formellt vara lätta att anpassa efter nordiska språk-mönster, de skall helst vara bildade av gemensamma nordiska ordelement, och de skall även gärna till sina semantiska beståndsdelar vara åskådliga och träffande. Av sådana skäl ogillade och underkände Ljunggren hybridsammansättningar med eng-

elsk för- eller efterled, t.ex. *-minded*, och likaså stympade sammansättningar, initialord och bokstavsord. I det förra fallet hade hans strävanden en viss framgång, medan initialorden är svårare att bekämpa trots att språkkritiken mot dem fortsätter, se t.ex. Hägg (1980).

Arbetet med nyordlistorna har fortsatt. Bl.a. har Dansk Sprognævn publicerat "Ny ord i dansk 1968-69" (1972) samt "Ny ord i dansk 1970-71" (1978), Planer på en systematisk redovisning har också tagit form. Språknämnderna i Danmark, Norge och Sverige kommer i första hand att utge tre ordböcker som behandlar nytillskotten under perioden 1945-75 (i norska och svenska) resp. 1955-75 (i danska). I varje ordbok ges dessutom uppgifter om motsvarande ord i grannspråken. Ordböcker av detta slag får naturligtvis både teoretiskt och praktiskt intresse: som illustration till vår tids nordiska språkhistoria och som källa till ökad internordisk språkförståelse. Däremot kan det vara tveksamt om detta stoff fortfarande är öppet för en planmässig samnordisk språkreglering. Eventuella särord har sannolikt haft alltför stora möjligheter att under längre tid fästa sig i de nationella språkbruket, för att i varje fall försvåra en reglering med omedelbara konsekvenser.

Enligt uppgift är samarbetet mellan de nordiska språknämnderna särskilt livligt på ordvalets och ordbildningens område. Förfrågningar och förslag om nya ord och benämningar föranleder omedelbara kontakter mellan de nordiska språknämndernas sekretariat. I praktiken stöter arbetet dock mången gång på svårigheter. Delvis begränsar de enskilda språkens egna förråd av ordelement möjligheterna till ett nordiskt samgående. Det är t.ex. inte mycket att göra åt det förhållandet att svenskt *utbildnings-* motsvaras av *ut-* resp. *uddannelses-* på norska resp. danska. Dessutom bör ju elementen i en ny gemensam bildning helst också ha samma associationer i de skilda språken. Men framför allt har nämnderna begränsade möjligheter att föra ut de nya orden bland fackfolk och allmänhet, att få dem att slå igenom. I åtskilliga fall har fackfolket vägrat att godkänna och tillämpa de termer som nämnderna förordat. Svenska fysiker ogillade t.ex. *avelsreaktor* som ersättning för *bridreaktor*, och svenska skolöverstyrelsen vägrade att byta ut *arbetsprojektor* mot *skrivpro-*

jektor. Ur denna synpunkt skulle det vara utomordentligt värdefullt att få förhållandet mellan nämndernas rekommendationer och det faktiska språkbruket belyst i ett längre perspektiv.

Egentligen borde det ju vara enklare för språknämnderna att reglera språkbruket inom ett visst avgränsat specialistfack – än att styra en svåröverskådlig allmänhets ordval. Att vi här rör oss inom ett stort och viktigt område framgår klart av det förhållandet att sannolikt huvuddelen av de nyord som nu uppträder i de nordiska språken är termer, oftast av främmande ursprung och med en vidsträckt internationell spridning. Här skulle alltså verkligt betydande resultat kunna nås genom en aktiv samnordisk språkplanering, särskilt som språknämnderna kan samarbeta med terminologentraler i de olika nordiska länderna. På sätt och vis kan man ta utvecklingen på det terminologiska området som mått på vilka möjligheter man har att genom språkplanering föra de nordiska språken närmare varandra.

Arbetet med facktermer och teknisk nomenklatur har en klar motivering och målsättning. Det tekniska utvecklingsarbetet sker under internationell samverkan och förutsätter, liksom den ökade automationen, exakta begrepp. Termerna bör vara klara både till form och till innehåll. Målet är att varje uttryck (eller rättare sagt: varje grupp av särspråkliga terminologiska ekvivalenter) skall motsvaras av ett klart definierat begrepp.

Ur fackspråklig synpunkt får ordet gärna ha internationell anknytning, vilket oftast innebär att ett engelskt fackord inlånas i en för inhemska språkförhållanden mer eller mindre anpassad form. Det är naturligtvis åtskilliga fördelar med ett sådant förfarande. Nackdelen är däremot att ord av denna typ lätt sprider sig till allmänspråket, t.ex. via massmedia. Här kan de då skapa problem för lekmannen genom sin ofta svårhanterliga form och oklara innebörd. De strider uppenbarligen mot centrala tankar i den nordiska språkvårdens målsättning, och det är därför en uppgift att finna goda ersättningsord, vilket i så fall kan ske genom gemensamma nordiska ansträngningar. Men här kan språkvården lätt komma i konflikt med önskemål hos fackspecialisten, och denne kan i sin tur stå i ett eget dilemma, i valet mellan behovet att behärska en internationellt gångbar terminologi och att kunna skriva och tala begripligt om samma saker för

icke-fackkunniga landsmän. Ett speciellt läge har för övrigt uppstått genom Danmarks anslutning till EG. Organisationen översättningsbyråer i Bryssel och Luxemburg har att översätta skrivelser till alla medlemsländernas språk. Arbetet utförs sannolikt både enklare och säkrare ju större likheterna är mellan de enskilda ländernas terminologiska system. Ur denna synpunkt har kanske för Danmark hänsynen till den europeiska gemenskapen större vikt än den nordiska samhörighetstanken.

Spang-Hanssen (1972) har gett en klar översikt över språkvårdens problem inom terminologiskt arbete. Han ifrågasätter om detta över huvud taget kan anses vara en uppgift för de nordiska språknämnderna. Arbetet måste under alla omständigheter utföras i nära samarbete och samförstånd med berörda fack eller bransch. Och för fackmannen torde betydelsen eller definitionen som regel vara viktigare än den valda benämningen. Det är en oviss vinning att införa ett enhetligt beteckningsätt för begrepp som ändå inte är likvärdiga till sitt innehåll. Och det är här det verkliga problemet ligger, menar Spang-Hanssen. Hans synpunkter har också understrukits av Nicklin (1972). Den terminologiska oredan är stor, inte minst på det internationella planet. Den snabba tekniska utvecklingen skapar ett ständigt behov av nya termer och av mer nyanserade begrepp. Det är svårt att hinna kontrollera och styra denna utveckling. I jämförelse med detta problem förefaller därför samnordiska punktinsatser att ändå ha blott en begränsad räckvidd, trots de stora ansträngningarna.

Språknämnderna har framför allt koncentrerat sitt gemensamma nordiska arbete till ordförrådet. I fråga om ortografin har man huvudsakligen enats om att söka förhindra att ett enskilt land företar reformer som leder ännu längre bort från den nordiska gemenskapen. Därutöver har smärre danska och norska justeringar lett till vissa närmanden - till svenskan. Man har emellertid inte på allvar diskuterat möjligheterna att genomföra en radikal samnordisk rättstavningsreform, och det torde inte heller finnas några starka önskemål om en sådan åtgärd.

Vissa signaler i Nordiska rådet - om utveckling av skriftspråken i samnordisk riktning - gjorde att Karker (1976) påtog sig mödan att utreda hur en ortografisk tillnärmelse skulle kunna

genomföras, och vilka konsekvenser en sådan omläggning skulle ha för stavningsvanorna i de enskilda länderna. Han kunde påvisa att ändringarna skulle bli så genomgripande att de skulle försätta den skrivande i stora vanskligheter, även om avläsningen inte speciellt försvårades. Härtill skulle dock komma en rad praktiska problem, t.ex. i fråga om att hitta ordformer i alfabetiskt uppställda register av olika slag. Enligt Karkers beräkningar skulle en samnordisk stavningsreform framför allt kräva stora omläggningar i dansk och svensk ortografi. Han ansåg inte att det fanns stora möjligheter att dessa länder skulle vara hågade att ändra sin stavning för att uppnå större nordisk likformighet. I varje fall har sådana hänsyn inte haft någon avgörande betydelse vid tidigare ortografiska justeringar under detta sekel.

I instruktionerna för de enskilda nordiska språknämnderna finns bestämmelser om att de skall samarbeta. En viktig uppgift för språknämnderna är rådgivningen i språkfrågor, till enskilda såväl som till organisationer, företag och myndigheter. Det kan då vara av intresse att se i vad mån man vid denna rådgivning beaktar den samnordiska tanken, hänsynen till språkbruket i grannländerna och strävan efter ökad nordisk språkgemenskap. Dessa frågor har omsorgsfullt besvarats i tre artiklar i "Språk i Norden 1979" av talesmän för Norsk språkråd, Dansk Sprognævn resp. Svenska språknämnden. Den norska artikeln går igenom de olika principer som är vägledande för arbetet – hänsynen till analoga mönster, anknytningen till klart och enkelt talspråk (vilket även innefattar en vidsträckt tolerans gentemot olika slags varianter), kravet på entydighet och ekonomi. Först i sista rummet nämns "det nordiske prinsippet", vilket framför allt tillämpas då det gäller att i samråd med de andra ländernas representanter finna fram till goda samnordiska nyord. Det danska bidraget har en annan uppläggning men leder fram till ungefär samma slutsatser. För flertalet förfrågningar gäller att nordiska synpunkter är helt irrelevanta. För övriga fall gäller att frågaren endast undantagsvis (5 %) själv för nordiska förhållanden på tal, medan i c. 16 % av fallen Dansk Sprognævn finner anledning åberopa eller jämföra med språkbruket i grannländerna. Särskilt viktigt är detta då det gäller att etablera en ny term. Men för övrigt kan det sägas att nordiska argument är bisaker i förhållande till hän-

syn till det danska språkets egna regler och mönster. Liknande förhållanden redovisas i det svenska bidraget: "Fallen där det nordiska argumentet är utslagsgivande är få och gäller i första hand rena termer". Även här kan det anses ha en lägre rang, och beaktas eller omnämnas först sedan rent inhemska hänsyn blivit tillgodosedda. Det kan då ha karaktären av extra stödargument.

Den nordiska språkförståelsen kan huvudsakligen främjas på två sätt – genom en språkplanering som leder språken närmare varandra eller genom en språkundervisning som ökar förståelsen för de nordiska språken i deras varianter. Den förstnämnda vägen har visat sig vara svårframkomlig. Även om skillnaderna mest ligger på ytan, så är dock de olika språkvanorna så inrotade att man endast stegvis eller punktvis kan genomföra konvergerande förändringar. Helt andra möjligheter har man genom en effektiv grannspråksundervisning, som då naturligtvis även bör utnyttja alla möjligheter till direkta språkkontakter.

"Språk i Norden" 1972 och 1973 innehåller artiklar som belyser grannspråksundervisningen inom resp. skolsystem. Rapporterna är inte uppmuntrande; de speglar den nedgång i intresset för grannspråken som man under de senaste årtiondena iakttagit i de nordiska länderna, både på skol- och högskolenivå.

Under 1900-talets förra hälft hade grannspråksundervisningen en säker plats i den danska skolans läroplaner och examenssystem. Undervisningen syftade bl.a. till att eleverna verkligen skulle lära sig att förstå skriven och talad svenska. Uppenbarligen fästes det stort avseende vid det språkliga färdighetsmomentet. Men från femtitalet har det skett en stark förskjutning i målsättningen. Nu betonas i stället litteraturförståelsen och kommunikationsbegreppet. Ämnets språkliga aspekter uppfattas som enbart stöd för litteraturanalysen. Så nämns nu t.ex. att svenska och norska skall man endast tillägna sig i den utsträckning det är nödvändigt för förståelsen av vissa valda textprov. Samtidigt har ramarna för litteratururvalet vidgats betydligt, speciellt med hänsyn till utländsk icke-nordisk litteratur. Det är uppenbart att grannspråksundervisningen starkt försvagats i den danska skolan, och att den nu riskerar att bli endast en kort parentes inom allt det övriga rika lärostoffet. Inom svenskt och norskt skolväsen har någon motsvarande nedskärning inte kommit till uttryck i

själva läroplanerna. Däremot har det framförts kritik mot sättet att i skolan förvalta möjligheterna. Lärarna klagar över att tiden inte räcker till, något som i och för sig är förståeligt med hänsyn till ämnets vittfamnande målsättningar. Men härtill kommer att lärarna tydligen har alltför bristfällig utbildning för grannspråksundervisning och att de därför känner osäkerhet om mål, motivation och medel. Tendenserna tycks nu vara sådana att erfarna skolmän frågar sig om det är meningen att grannspråken skall röna samma öde som andra tidigare centrala delar av modersmålsundervisningen – glida ut liksom redan fornspråken, språkhistorien, grammatiken och i viss mån även litteraturhistorien. Eller som Ullstad resignerat frågat sig: "Är kanske inriktningen mot grannländernas språk och kultur ingenting annat än kvardröjande nationalromantik, som vi bör lämna?"

5. Hur den samnordiska tanken förverkligas beror delvis på de språkliga förutsättningarna inom varje enskilt land. Här intar Norge, i varje fall ytligt sett, en särställning genom sin egen splittrade språksituation. Som flerfaldiga gånger framhållits måste norska språkreformer ske på inhemsk grund och i första hand beakta möjligheterna till närmande mellan de båda skriftspråksvarianterna. Men liknande problem finns även inom det danska och svenska språkområdet, fastän mera latent. Man får inte stirra sig blind på de normerade riksspråken. De svenska och danska normspråken är värt för sig relaterade till en mängd varianter i levande talspråk. Vid förändringar kan man därför inte bara mäta den kortaste vägen mellan de nordiska skriftspråken. Man måste också ta hänsyn till den regionala och sociala variationen inom det talade språket. Man bör undvika att skapa en situation av det slag som särskilt Aasen angrep: att man inför en språkform som lägger en extra tung börda på dem som av olika skäl har särskilda svårigheter att tillägna sig den. Man måste överlag beakta att balansen inte allvarligt rubbas mellan olika varianter av nordiska språk i tal och skrift.

En annan faktor som kommer att påverka språkutvecklingen (och möjligheterna att styra den) är det allmänna politiska och kulturella läget i omvärlden. Det är utmärkande att det var under krigsårens ångest och isolering som de tankar om nordisk

språkgemenskap först vann allmän anslutning, vilka sedan stimulerade till de följande årens försök till praktisk språkskandinavism. Sedan dess har klimatet blivit kärvare. Flera politiska illusioner och dagdrömmar har krossats. Trots alla försök till samarbete i mindre frågor visar de nordiska länderna just nu en tilltagande centrifugal tendens.

I slutet av 1970-talet kom dock en ny framstöt i fråga om en samnordisk språkgemenskap. Även denna gång var det från Danmark signalerna utgick. Argumenten påminde om både N.M. Petersen och Sven Clausen, men strategin beaktade naturligtvis den nya tidens resurser. Under den suggestiva titeln "Nordisk TV – TV-nordisk" föreslog Johan Busch-Steenberg (1978) att man borde utnyttja de möjligheter som en nordisk TV-satellit kunde erbjuda. Genom att gemensamma program beledsagades av en textning kunde man ta chansen att samtidigt skapa ett gemensamt nordiskt skriftspråk, som skulle bli läst och förstått över hela Norden och som på längre sikt även skulle påverka de nordiska talspråk varianterna i riktning mot ett enhetligt nordiskt talspråk, vilket skulle främja det nordiska språkets status i utlandet och speciellt stärka danskan i Sydslesvig och i EG.

Kommer historien att upprepa sig?

Litteratur

- Aasen, I. 1864. *Norsk grammatik*.
- Almqvist, C.J.L. 1846. *Om Skandinavismens Utförbarhet*.
- Andersen, V. 1893. *Danske Studier*.
- Andersson, T. 1918. Sturzen-Beckers danismer. *Språk och stil* 18, s. 54–74.
- Berg, R.G. 1911. Levertinska danismer. *Språk och stil* 11, s. 245–282.
- Berg, R.G. 1904. Några danismer. *Språk och stil* 4, s. 189–192.
- Bergman, G. 1971. Svenska lån från danskan, norskan och finskan. *Språk i Norden 1971*, s. 49–55. (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 45.)
- Bergman, G. 1954. Nämnden för svensk språkvård. *Språkvård*, s. 1–31. (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 11.)
- Busch-Steenberg, J. 1978. Nordisk TV – TV-Nordisk. *Mål & Mæle* 1978:2, s. 13–21.
- Celander, H. 1904. Språklig skandinavism. *Språk och stil* 4, s. 70–91.
- Celander, H. 1908. Danismer i nusvenskt ordförråd. *Språk och stil* 8, s. 201–250.

- Celander, H. 1914. Några danismer hos Snoilsky. *Svenska studier tillägnade Gustaf Cederschiöld*, s. 321–326.
- Galberg Jacobsen, H. 1973. *Sprogrøgt i Danmark i 1930erne og 1940erne*.
- Grünbaum, C. 1978. Språk i Norden – särskilt eller samnordiska? *Språkvård 1978–4*, s. 24–29.
- Grünbaum, C. 1979. Det nordiska argumentet i Svenska språknämndens rådgivning. *Språk i Norden 1979*, s. 66–78. (Skrifter utg. av Svenska språknämnden 66.)
- Gundersen, D. 1967. *Fra Wergeland til Vogt-komiteen*.
- Haugen, E. 1966. *Riksspråk og folkemål*.
- Hellevik, A. 1945. Nordisk målrøkt og norsk målreising. *Syn og segn 1945:4*, s. 97–111.
- Hellevik, A. 1946. Viktor Rydberg og norsk målreising. *Syn og segn 1946:9*, s. 385–402; *1946:10*, s. 458–464.
- Hellevik, A. 1948. Norsk Syn på den Nordiske Sprogsag. *Vort Nordiske Modersmål nr 1–2, desember 1948*.
- Hellevik, A. 1954. Norsk språkkodling – Norsk språknemnd. *Språkvård*, s. 53–70. (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 11.)
- Hellevik, A. 1970. Utviklinga i norsk rettskriving etter Stockholms-møtet 1869. *Språk i Norden 1970*, s. 49–65. (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 43.)
- Hellevik, A. 1971. Om påverknad på norsk frå andre nordiske språk. *Språk i Norden 1971*, s. 37–47. (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 45.)
- Hellevik, A. 1979. A.O. Vinjes syn på språklig skandinavisme. *Språkform och språknorm*, s. 119–126. (Skrifter utg. av Svenska språknämnden 67.)
- Hellevik, A., & E. Lundeby (red.). 1964. *Skriftspråk i utvikling. Tiårsskrift for Norsk språknemnd 1954–1962*. (Norsk språknemnd skrifter 3.)
- Hellquist, E. 1929–30. *Det svenska ordförrådets ålder och ursprung*.
- Hjorth, P.L. 1972. Nabo-sprogene i den højere danske skole. *Språk i Norden 1972*, s. 25–43. (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 47.)
- Holm, P. 1918. *Viktor Rydberg som språkreisare*.
- Hylén, J.E. 1913. Danismer hos Gustav av Geijerstam. *Språk och stil 13*, s. 162–200.
- Hylén, J.E. 1915–16. Danismer hos O.P. Sturzen-Becker. *Årsredogörelse för h.a.l. i Nyköping 1915–16*.
- Hylén, J.E. 1917. Ett nytt fång danismer. *Språk och stil 17*, s. 112–125.
- Hägg, G. 1980. Språk i administrationsområdet. I. Jonsson (utg.), *Språken i vårt språk*, s. 34–55.
- Hänninger, N. 1963. Nordiskt språksamarbete. *Nordiska språkfrågor 1961 och 1962*, s. 17–28. (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 28.)

- Iversen, R. 1927. Noen svecismer i nunorsk riksmål. *Nysvenska studier* 7, s. 242–250.
- Karker, A. 1971. Om svensk og norsk indflydelse på moderne dansk. *Språk i Norden* 1971, s. 29–36. (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 45.)
- Karker, A. 1976. Nordisk retskrivning – den ideale fordring præsenteret. *Språk i Norden* 1976, s. 39–84. (Skrifter utg. av Svenska språknämnden 58.)
- Karker, A. 1979. Det nordiske argument i Dansk Sprognævns rådgivning. *Språk i Norden* 1979, s. 57–65. (Skrifter utg. av Svenska språknämnden 66.)
- Knudsen, K. 1866. *Om tilnærmelse mellem Norsk, Dansk og Svensk*.
- Knudsen, K. 1881. *Unorsk og norsk, eller fremmedords avlønning*.
- Kofod, L. 1866. *Om Nordens sproglige enhed*.
- Lian, B.E. Problemer innen fagspråkene. *Språk i Norden* 1972, s. 89–93. (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 47.)
- Linder, N. 1886. *Regler och råd angående svenska språkets behandling i tal och skrift*.
- Ljunggren, E. 1912. Bidrag till belysning af Levertins danismer. *Festskrift till K.F. Söderwall* 1912, s. 317–360.
- Ljunggren, K.G. 1946. Nordisk språkvård. *Språkvård och språkforskning*, s. 76–103.
- Lundeby, E. 1954. Samnorsk og samnordisk. *Språkvård*, s. 71–84. (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 11.)
- Lönborg, S. 1935. Viktor Rydbergs resa i Norge. *Nordens kalender* 1935, s. 185–192.
- Mjöberg, J. 1967–68. *Drömmen om sagatiden*. I–II.
- Nicklin, E. 1972. Några tankar kring tekniskt terminologiarbete i praktiken. *Språk i Norden* 1972, s. 79–84. (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 47.)
- Nissen, M. 1954. Den nordiske sprogrøgt i Danmark. *Språkvård*, s. 40–52. (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 11.)
- Noreen, A. 1895. Om språkkriktighet. *Spridda studier*, s. 143–212.
- Noreen, A. 1903. Tala svenska – med svenskarna. *Spridda studier. Andra samlingen*. S. 64–74.
- Noreen, A. 1903. *Vårt språk*. I.
- Noreen, E. 1941. Nordisk språkgemenskap. *Svensk språkvård*, s. 10–53.
- Nygård, S. 1903. Rec. av Ad. Noreen. *Spridda studier. Andra samlingen. Dania X*, s. 189–192.
- Olsson, H. 1916. Danismer hos Per Hallström. *Språk och stil* 16, s. 91–131.
- Petersen, N.M. 1844–45. Den nordiske oldtids betydning for nutiden. *Annaler for nordisk oldkyndighed*.
- Petersen, N.M. 1845. Det oldnordiske sprog som undervisningsgenstand i de lærde skoler. *Fædrelandet*, nr. 2005–6.

- Rask, R. 1826. *Forsøg til en videnskabelig dansk Retskrivningslære.*
- Rothman, S. 1911. Danismer i Oscar Levertins språk. *Språk och stil* 11, s. 36-71.
- Rydqvist, J.E. 1874. *Svenska språkets lagar. V.*
- Sandvei, M. 1973. Våre nordiske grannespråk i norsk skole. *Språk i Norden* 1973, s. 27-32. (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 49.)
- Selander, E. 1972. Terminologisamarbete i Norden - erfarenheter i Sverige. *Språk i Norden* 1972, s. 95-102. (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 47.)
- Skautrup, P. 1953, 1968. *Det danske sprogs historie III, IV.*
- Skautrup, P. 1955. Dansk Sprognævn. *Nordiska språkfrågor* 1955, s. 58-63. (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 16.)
- Spang-Hanssen, H. 1972. Teknisk terminologiarbejde i Danmark og Dansk Sprognævn's rolle heri. *Språk i Norden* 1972, 73-78. (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 47.)
- Stang, E. 1936. Et blad av de nordiske rettskrivningsreformers historie. *Nordens kalender* 1936, s. 59-68.
- Storm, J. 1898. Ibsen og det norske Sprog. *Henrik Ibsen Festskrift*, s. 147-205.
- Ståhle, C.I. 1970. Det nordiska rättstavningsmötet 1869 och hundra års svensk rättstavning. *Språk i Norden* 1970, s. 5-36. (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 43.)
- Tegnér, E. 1874. Språk och nationalitet. *Svensk tidskrift.*
- Thoresen, A. 1979. Prinsipper for Norsk språkråds rådgivningsarbeid. *Språk i Norden* 1979, s. 28-33. (Skrifter utg. av Svenska språknämnden 66.)
- Ullstad, E. 1973. Grannspråksundervisningen i svenska skolor. *Språk i Norden* 1973, s. 33-50. (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 49.)
- Vinje, F.-E. 1968. *Moderne norsk.*
- Vinje, F.-E. 1972. *Svecismer i moderne norsk.* (Norsk språknemnd skrifter nr. 9.)
- Wennerberg, J. 1952. *Teknikens språkvårdsfrågor.* (Skrifter utg. av Nämnden för svensk språkvård 9.)

Grannespråk i skolens undervisning

Av *Svenn Fosseng*

”Det tomme fællesskab” er tittelen på en kronikk i Politiken sist vinter, der professor i dansk språk Erik Hansen rykker ut mot det nordiske språksamarbeidet og skolens grannespråkundervisning – som han meiner er unyttig og resultatløs. ”Det er utaknemmeligt at undervise folk i nabosprogene hvis de ikke har en motivation til at lære dem, og har de denne motivation, er der ikke brug for undervisning.” Arbeidet på dette feltet er kort sagt en fiasko.

En liknende påstand framsetter redaktør Heyerdahl i Den Norske Bokklubben i Aftenposten 2. november. Han stiller spørsmålet ”Fortjener vi en nordisk litteratur?” og konkluderer med at vi uten vanskelighet kunne lese hverandres bøker – hvis vi ville, og hvis skolen gjorde det den skulle. ”Men forsøkene på å øke forståelsen for nabolandsspråkene i skolen må karakteriseres som en parodi i hele Skandinavia.” Hvordan Heyerdahl kan ha skaffet seg en slik oversikt, sier han ingenting om, men han gir nok uttrykk for noe mange meiner uten å si det så klart. Uttalelsen minner en del om forestillinger om nordisk samarbeid som massemedia flittig holder ved like, særlig omkring møtene i Nordisk råd. Ifølge avisene gjør ikke nordiske parlamentarikere annet enn å produsere papir, og da er det jo best å avskaffe parlamentarikerne?

Nå kan vi ikke avfeie Hansens og Heyerdahls påstander som reine fordommer. De vil vel heller prøve å vekke folk til å tenke over om arbeidet for språkforståelsen i Norden bør finne andre former. Og grannespråkundervisning har lenge vært en sterkt forsømt del av skolens tilbud. Det er utgangspunktet for at det offentlige og en del organisasjoner har satset på denne sektoren i de seinere år. Jeg vil her kort skissere noe av det som har vært

gjort i 70-åra, og som kanskje vil gi merkbare resultat i løpet av 80-åra. Feltet er stort, og jeg vil av plasshensyn stort sett se problema fra norsk synsvinkel og legge vekt på utdanning og etterutdanning av lærere, som jeg meiner er hovednøkkelen til en bedre grannespråkundervisning.

Hva er grannespråk?

Grannespråk er et tvetydig begrep i nordisk sammenheng. Mange meiner at en ikke kan snakke om grannespråk uten å ta med alle språk i Norden: dansk, finsk, færøysk, grønlandsk, islandsk, norsk (nynorsk og bokmål), svensk, samisk (som ikke har status som offisielt skriftspråk). Men det er også vanlig å bruke betegnelsen grannespråk om de tre sentralskandinaviske språka: dansk, norsk og svensk. De som bruker den første betydninga, legger vekt på det nordiske fellesskapet og solidariteten med de små språkområdene i Norden. Norden bør være en språklig enhet på tvers av alla språkgrenser, på linje med det politiske strev for å skape kulturelt og økonomisk samhold.

Andre foretrekker å bruke grannespråk i den snevrere betydninga, altså om dansk, norsk og svensk. De legger da vekt på at de tre språka står så nær hverandre at vi ikke trenger lære dem som fremmedspråk. Det nordiske kommunikasjonsfellesskapet er basert på disse tre språka, og grannespråkundervisning blir et spørsmål om å aktivisere det språkfellesskapet som allerede fins. Av 22 millioner mennesker i de nordiske land er det i alt 17 millioner som har enten dansk, norsk eller svensk som morsmål. De øvrige innbyggerne i Norden må gå veien om et av disse tre språka for å forstå og bli forstått – dersom de ikke vil bli nødt til å kommunisere ved hjelp av et internasjonalt engelsk, som gjerne blir et flatt og nyansefattig språk. I dette perspektivet er det praktisk å kalle dansk, norsk og svensk for grannespråk, og undervisning i disse språka for folk som har et av dem som morsmål, for grannespråkundervisning.

Ei anna sak er det at skolen også bør gi orientering om andre språk i Norden, enda om en ikke sikter mot at elevene skal lære å forstå dem. Behovet for slik orientering er blitt sterkere etter at

vi er blitt oppmerksomme på hvor mye det har å si for en minoritet at den får bruke sitt eget språk.

Grannespråkundervisning

Grannespråkundervisning skiller seg fra fremmedspråkundervisning på flere måter. Skillet er først og fremst knyttet til forståelighet. Dansk, norsk og svensk kan betraktes som hoveddialekter innafor samme språkområde og er altså langt på vei innbyrdes forståelige, iallfall i skriftlig form. Men ettersom forståelse i praksis likevel kan være vanskelig og krever trening og tilvenning, meiner de fleste skolefolk og politikere at grannespråkundervisning er nødvendig.

Denne undervisninga sikter i første rekke mot at en skal lære å forstå grannespråka bedre, altså en passiv ferdighet. I tillegg kan det være gunstig at en justerer sitt eget språk for å gjøre seg forstått, bli forstått. En praktisk skisse av et "skandinavisk" språk til bruk i nordisk samarbeid fins i heftet *Att tala nordiskt*, som er utgitt av Nordisk råd og Nordisk språksekretariat 1980. For en del nordmenn høres en slik tilpassing vederstyggelig ut, men om en meiner kommunikasjon er det viktigste, bør en nok følge Sven Clausens råd: "Om ditt sprogøre forarger dig, så riv det av!"

Foruten at en bør lære å forstå og streve etter å bli forstått, blir det i Norge fremdeles stilt krav om at en skal kunne lese svensk med tilnærmet korrekt uttale. Som Fleksnes har vist oss, er det mange nordmenn som meiner at de kan uttale svensk, men lærere flest har nok en mistanke om at de ikke strekker til på dette punktet. Det kan igjen føre til at de slett ikke gir seg i kast med å undervise i svensk. Da er det lettere med dansk, der vi ser bort fra uttalen og simpelthen oppfatter språket som en variant av norsk.

Omdiskuterte spørsmål i grannespråkundervisninga

Et av hovedproblema i grannespråkundervisninga er balansen mellom perfektjonisme og diletantisme: Hva slags faglig nivå bør en lærer ha nådd før han føler at han trygt kan drive granne-

språkundervisning? Det fins ikke noe enkelt svar på det spørsmålet, men mye tyder på at lærerutdanninga er utilstrekkelig både når det gjelder å motivere lærerne og å gi dem kunnskaper. Spørsmålet om en bør prioritere holdninger eller kunnskaper gjelder i like høy grad skolen. Hva bør elevene ha lært for at de kan bli bedre språkbrukere i Norden?

Ei anna side ved dette problemet er spørsmålet om hvem som skal være ansvarlig for grannespråkundervisninga. Bør vi mest mulig overlata dette området til eksperter fra nabolanda – i form av reiselærere, lydband, TV-kassetter osv. – eller bør læreren ta det inn i den daglige undervisninga?

Og når bør grannespråkundervisninga starte? Her er det store forskjeller mellom de nordiske landa, både når det gjelder praksis og læreplaner.

Et annet hovedproblem dreier seg om hva slags form, innhold og omfang denne undervisninga skal ha. Skal det settes av særskilte timer til grannespråk, eller skal stoffet integreres i morsmålsundervisninga, evt. også i andre fag og i tverrfaglige emneopplegg og prosjekt? Bør vi legge opp til konsentrerte kurs, eller bør vi bruke den såkalte drypp-metoden og spre stoffet over mange timer?

Det naturlige stedet å leite etter svar på slike spørsmål, er naturligvis læreplanen. Men om en går til f.eks. de norske planene for grunnskole og vidaregående skole, blir en ikke mye klokere. Dansk og svensk er så vidt nevnt. Enda om læreplanene i de andre nordiske landa er fyldigere, kan vi konkludere med at grannespråk har ei uklar stilling i skolen i Norden.

Det offisielle Norden

Om vi ser på andre sektorer enn skolen, finner vi at samarbeidet i Norden er mer aktivt enn noen gang før, trass i tilbakeslag for kjempeprosjekt som Nordøk, Volvo-avtalen og kanskje Nord-sat. Vi har hatt felles nordisk arbeidsmarked siden 1954, og vi får et stadig tettere samvirke i næringsliv og offentlig forvaltning. Det nordiske samarbeidet berører med andre ord stadig flere mennesker. Dermed blir det desto viktigere å bevare og styrke språkfelleskapet i Norden.

Nå er det tegn som tyder på at skolen er i ferd med å komme etter. I løpet av 70-åra har det skjedd mye på det offisielle plan som vil få betydning for grannespråkundervisninga. I 1978 blei Nordisk språksekretariat opprettet. Sekretariatet skal drive nordisk språkrøkt og har et særlig ansvar for å følge utviklinga av grannespråkundervisninga på alle skolesteg.

Nordiska språk- og informationscentret i Helsingfors begynte sin virksomhet høsten 1980. Senteret skal bl.a. arrangere kurs i grannespråk for lærere.

Nordisk ministerråd har etter anmodning fra Nordisk råd nylig lagt fram et handlingsprogram for bedre språkforståelse i Norden. For grannespråkundervisninga har programmet foreløpig ført til tiltak på tre områder: læreplaner, læremiddel og lærerutdanning/vidareutdanning av lærere.

Den nordiske språkkonvensjonen må også på lengre sikt få konsekvenser for arbeidet med grannespråk. (Jf. Språk i Norden 1981, s. 64–69.)

Nordiske Lærerorganisasjoners Samråd (NLS) har laget en rapport om grannespråkundervisning i grunnskolen i de nordiske land. Og endelig har Foreningene Norden lansert skoleåret 1980/81 som nordisk språkår.

Nordspråk

En annen nyskaping i 70-åra er Nordspråk, kontakt- og samarbeidsutvalget for morsmåslærerforeningene i Norden. Hovedformålet med dette utvalget er å styrke morsmålsundervisninga i de enkelte nordiske landa, men utgangspunktet var felles bekymring for grannespråkundervisninga. I 1975 begynte medlemmer av styrene i Dansklærerforeningen og Svensklærerforeningen et samarbeid for å lage læremiddel til slik undervisning (Triangelkontakt). Siden er dette blitt utvidet slik at Nordspråk nå også representerer foreningene i Norge, Finland, Island og på Færøyene, og dermed over 20 000 morsmåslærere.

Hele arbeidet i Nordspråk er fremdeles preget av at det startet med grannespråk, et naturlig tilknytningspunkt for morsmåslærere fra forskjellige nordiske land. De viktigste tiltaka har vært nordiske kurs for morsmåslærere, arbeid for å sikre grannespråk

en rimelig plass i læreplanene for ulike skoleslag og fellesnordisk bokutgiving. Når vi etter hvert er kommet stadig mer over på morsmålspedagogikk, er det en naturlig konsekvens av vårt syn på grannespråkundervisning som et emne som bør integreres i morsmålsundervisninga – og i andre fag.

Læreplaner

Et viktig område – både på det offisielle plan og i Nordspråk – har vært arbeidet med læreplaner. Å overvåke læreplanreformer er et av hovedformåla med Nordspråk, som nå samarbeider med Nordisk språksekretariat om denne oppgaven. Dette arbeidet er nødvendig fordi den raske utviklinga av skolereformer fører med seg stadig revisjoner av læreplanene.

Her står grannespråkundervisninga ofte i fare for å falle ut eller bli drastisk forminsket. Dessuten går de moderne planene bort fra å spesifisere obligatorisk stoff, de blir rammeplaner som ikke presiserer omfanget av de forskjellige momenta. Arbeidet med læreplaner er også blitt så desentralisert at det ikke uten videre er sikkert at en sentral instans griper inn dersom grannespråka blir neglisjert. Derfor har vi funnet det nødvendig å følge med i læreplanene og se til at grannespråk får en rimelig plass. Vi har oppdaget tilfeller der momentet er falt ut i nye planer, men har heldigvis også eksempel på at det nytter å få det inn igjen.

Flere av gruppene som har gjort forarbeidet til handlingsprogrammet for bedre språkforståelse, har også sett på læreplanene. Det fins store forskjeller i læreplanene for morsmål når det gjelder omfang og innhold av grannespråkundervisninga. For å rette på dette har ei gruppe arbeidd ut en felles nordisk læreplan for grannespråkundervisning, som skal danne grunnlaget for ei harmonisering av læreplanene i Norden.

Dette vidtrekkende forslaget er anbefalt av Nordisk råd og kan tenkes gjennomført i Norge som en del av den forestående revisjonen av mønsterplanen for grunnskolen.

Handlingsprogrammet tilrår også at grannespråkundervisninga skal starte allerede i småskolen. Dette er nok det viktigste resultatet av hele det nordiske grannespråkprosjektet. Fra før av er det bare Sverige som har hatt læreplanfestet en så tidlig start.

En må altså forandre planene i de andre nordiske landa for å sette i verk forslaget, og en må samtidig ruste opp utdanninga og etterutdanninga av lærere.

Læremiddel

Forskjellige publikasjoner som er utgitt i samband med det nordiske grannespråkprosjektet og det nordiske språkåret bringer lister over de læremiddel som fins og peiker på behovet for nye læremiddel. En konsekvens av vedtaket om at grannespråkundervisninga bør starte allerede i småskolen, er at Nordisk språksekretariat har fått penger til å utvikle et læremiddel i grannespråk for barnesteget.

Språksekretariatet har invitert morsmåslærerforeningene til et samarbeid om prosjektet, og arbeidet er nå i gang. Nordspråk sammen med Språksekretariatet og Forsøksrådet for skoleverket i Norge holder også på med å lage en katalog over undervisningsmateriale i grannespråk.

I anledning det nordiske språkåret har morsmåslærerforeningene gitt ut novelleantologien *Revesommer og andre nordiske noveller* (J W Cappelens Forlag a.s., 1981). Den er resultatet av en konkurranse om de beste novellene for ungdom i alderen 12–16 år, arrangert av Nordspråk. Antologien inneholder to norske, to danske, to svenske noveller samt en færøysk, en islandsk, en finsk og en finlandssvensk. Alle novellene er trykt på originalspråket, og den færøyske, islandske og finske novellen er dessuten oversatt. Boka har ordforklaringer og egner seg til bruk i ungdomsskolen og videregående skole.

Et populært tiltak er viseboka *Nordsanger*, som radio- og tv-selskapene i Norden har gitt ut i samarbeid med Foreningene Norden.

Så må vi også nevne *I granneland*. Tekster for grannespråksundervisningen (J W Cappelens Forlag a.s., 1981). Heftet er redigert av John-Henrik Johansen og Cathrine Senje og er utgitt i samarbeid med Den norske språkaråskomiteen. Det inneholder nordiske tekster på originalspråka og er beregnet på elever på ungdomssteget og i videregående skole.

Lærerutdanning

Alle de nordiske utredningene som er kommet de seinere åra understreker at lærerutdanninga er et nøkkelområde for grannespråkundervisninga. Men det er også klart at grannespråkundervisning står for svakt både i grunnutdanning, videreutdanning og etterutdanning av lærere.

Det har sammenheng med ei rekke problem som stort sett er felles for denne utdanninga i hele Norden:

- Morsmåslærerne i lærerhøgskolene har utilstrekkelig utdanning.
- I lærerutdanninga er det konkurranse mellom fag og emner. Morsmål har for få timer, og andre moment enn grannespråk blir oppfattet som viktigere.
- Det fins lite undervisningsmateriale, særlig i grannespråkmetodikk.
- Lærere og studenter har liten personlig interesse for grannespråk.

Skolereformene

Dessuten har utviklinga av skolen i Norden stilt grannespråkundervisninga i en ny situasjon. Skolereformene er en viktig faktor. De har lagt stort press på lærerne, fordi reformer gjerne blir satt ut i livet uten at lærerne har fått tilstrekkelig etterutdanning, informasjon om nytt stoff, nye emner og arbeidsmåter. Denne situasjonen stiller igjen krav til lærerutdanninga. I tråd med dette forlanger studentene at utdanninga skal være skolerelevant, til dels i strid med nedarvede fagtradisjoner. Når lærerutdanninga prøver å leve opp til disse krava, fører det gjerne til at stoff som blir oppfattet som perifert, skyves ut. På den måten kan emnet grannespråk bli nokså uthulet, enda om det fremdeles er med i lærerplanen.

Skolereformene har også gått ut på å utvide skoletilbudet til barn og ungdom. For å dekke det økte lærerbehovet har en til dels brukt kriseløsninger, enten i form av kort utdanningstid eller ved å bruke lærere uten utdanning. Dette betyr antakelig ei svekking av området grannespråk.

En annen fellesnordisk tendens er kombinasjonen av faglig og pedagogisk utdanning, som blir mer og mer vanlig, iallfall for grunnskolelærere. I en viss forstand betyr dette en reduksjon av det faglige innholdet. Men på den andre siden burde kombinasjonen av faglig og pedagogisk utdanning gi muligheter til å styrke den metodisk-didaktiske sida av grannespråkundervisninga for flere lærere.

Dessuten legger utdanninga vekt på samfunnsorientering, opplæring til samarbeid med elever og med andre lærere. Av dette følger andre undervisningsformer: emne- og prosjektorientert undervisning, med mindre tid til rein fagundervisning. Det vil medføre mindre vekt på tradisjonell grannespråkundervisning, men gir også muligheter til mer bruk av forskjellige typer stoff på grannespråka.

Men mitt hovedinntrykk er at behandlinga av grannespråkundervisning blir for spredt og tilfeldig. I den utstrekning emnet blir tatt opp i morsmålsundervisninga, konsentrerer en seg om faglige sider, mens metodiske og didaktiske problem blir forsømt.

Er grannespråk et pensum i språk og litteratur?

Nå er jo en felles tendens i utdanninga av lærere i Norden at man prøver å gjøre utdanninga mer yrkesrettet. For grannespråkundervisninga skulle det bety at en ville legge vekt på nettopp det metodiske og didaktiske. Men i morsmål har en til nå hatt et pensum som har vært oppdelt i språk og litteratur, der litteraturen er oppgitt som et visst antall leste sider. I et slikt pensum kan en garantere at grannespråk iallfall får et visst omfang. Det språklige pensumet er mer ubestemt, definert som krav til visse elementære kunnskaper, særlig om uttale.

Denne typen pensum har ført til at man konsentrerer seg om å komme igjennom det oppgitte antall sider, mens det språklige har vært holdt i bakgrunnen. Studentene sitter igjen med en følelse av at de ikke veit særlig mye verken om innhold eller metode i grannespråkundervisninga i grunnskolen. Når så det kommer i tillegg at kunnskapene i grannespråk er relativt spinkle, er det ikke så merkelig at lærere kvir seg for å drive grannespråkundervisning.

Det er god grunn til å hevde at en slik pensumtype mer hemmer enn fremmer grannespråkundervisninga, og at en gjør grannespråka en bjørnetjeneste ved å prøve å holde på dette pensumet. Undervisning med vekt på eksakte språkkunnskaper vil heller ikke føre fram med de knappe tidsrammene som står til disposisjon.

Emne- og prosjektorientert undervisning

Personlig meiner jeg at vi bør unngå både den pensumbundne litteraturundervisninga og den pedantiske språkdyrkinga. En tredje vei å gå er veien om den undervisningsmodell som skaper holdninger og samtidig kan tjene som modell for det arbeidet som lærerne skal gjøre i grunnskolen. Jeg tenker på en emne- og prosjektorientert undervisning der en integrerer nordisk stoff på linje med stoff på det nasjonale språket. Kjernen i begrepet grannespråk er jo nettopp at dette er språk en ikke trenger å lære. Skriftlige tekster er umiddelbart tilgjengelige for de fleste, og "læringa" blir et spørsmål om systematisk tilvenning og holdningsbearbeiding. Det skjer best ved å bruke nordisk stoff, ikke minst faglitteratur, på andre nordiske språk. Norge er her heldig stilt fordi vi så ofte mangler faglitteratur på vårt eget språk. Vi er derfor nødt til å bruke stoff på dansk og svensk. Aldri så galt at det ikke er godt for noe.

Brukt i slike sammenhenger blir det nordiske stoffet sjølmotiverende og spennende, og denne typen grannespråkmetodikk lar seg lett overføre til situasjonen i grunnskolen. Emne- og prosjektorientert undervisning er så å si den eneste form for undervisning som kombinerer det faglige og det metodiske på en slik måte at lærere kan ta med seg opplegget rett ut i grunnskolen.

Og grannespråkundervisning av denne typen vil heller ikke så lett skape faglige blokkeringer som forhindrer at lærerne i det hele tatt innlater seg på å bruke grannespråk. Alle kan nok til å dra inn tekster på andre nordiske språk, men det vil etter mitt syn være fåfengt å forsøke på å legge et faglig grunnlag som gjør lærere flest sikre nok til at de våger seg på å drive tradisjonell grannespråkundervisning.

Derfor meiner jeg at vi ikke må isolere grannespråkundervis-

ninga, men integrere den i morsmålsundervisninga og i andre fagsammenhenger. Vi må altså gå ut fra at det er stoffet som interesserer og ikke den formalspråklige forskjellen mellom norsk, dansk og svensk.

Videreutdanning i grannespråk?

Et ønskemål kunne være at vi fikk en felles nordisk lærerutdanning, men den ligger nok langt fram. Mulighetene eksisterer – det fins studenter som reiser til et annet nordisk land og tar lærerprøva der, men de er et lite, eventyrlystent mindretall. Dessuten må de da ta ei tilleggsprøve for å kunne praktisere som lærere når de evt. kommer heim igjen. Men med de mange parallelle utviklingstendenser som fins, er det realistisk å tenke seg felles etterutdanning på en del områder, ikke bare grannespråk. Det har vært reist forslag om å lage en videreutdanningsenhet basert på grannespråkundervisning og bruk av nordisk stoff i undervisninga, spesielt beregnet på lærere som er interessert i nordisk arbeid, enten som fagrettleidere, ved pedagogiske senter eller innenfor rammene av vennskapsbysystemet, for å nevne noen aktuelle områder. En slik videreutdanningsenhet ville uten tvil bety en kraftig styrking av det nordiske stoffet i skolen.

Etterutdanning

Behovet for etterutdanning er umettelig, ettersom grunnutdanninga er nødt til å være utilstrekkelig innenfor de rammene som nå er gitt. Dessuten er det mange sider ved grannespråkundervisning som best kan oppdyrkes i form av etterutdanning, når læreren har yrkeserfaring og står i en arbeidssituasjon. Det gjelder spesielt arbeidsformer som innebærer undervisningskontakt med skoler i grannelanda (brevforbindelse, lærer- og elevutveksling, ekskursionsjoner osv.). Men også trening i bruk av undervisningsmateriale kan best gis i form av etterutdanning.

Nå står vi framfor ei opprusting av feltet etterutdanning. Dette skjer ikke minst på grunn av det offisielle nordiske engasjementet som har ført til at Nordisk språksekretariat og Nordiska språk- og informationscentret er blitt opprettet. Vi håper at dette

engasjementet også kommer til å omfatte det arbeidet som drives i Nordspråk, som på frivillig basis – med støtte fra Nordisk Kulturfond – har drevet sommerkurs siden 1977.

Kurs bør være målrettet

Men det skal mer til enn bare å opprette flere kurs dersom etterutdanninga skal kunne bli effektiv i den forstand at et kurs ikke bare blir en løsrevet episode.

Altfor mange kurs er umåtelig vellykte uten at det skjer noe som helst etter at deltakerne er gått fra hverandre. Nordiske kurs har en tendens til å bli uforpliktende. Jeg tror det har flere forklaringer. Særlig nordiske sommerkurs har jo noe visst eksotisk over seg, iallfall utenfor det svenske gjerne kaller kurseternel-larnas krets. Det medvirker til at kunnskaper og innsikt som man har fått på kurset, ikke blir tatt i bruk når man kommer heim igjen. Hele situasjonen er for fjern til at den kan kobles på det daglige undervisningsarbeidet.

Nå er det ingen motsetning mellom at et kurs er sosialt givende og matnyttig, det skal bare gjøres forpliktende slik at deltakerne følger det opp. Alle kurs bør ha innebygd muligheter og forpliktelser til å fortsette arbeidet ut over selve kursperioden, i form av samarbeid med andre deltakere. Det bør med andre ord være en del av alle kursopplegg at deltakerne skal finne ut hvordan de konkret kan samarbeide, hva slags stoff det er aktuelt å utveksle, hvordan de kan få i stand lærer- og elevutveksling osv.

Nasjonale eller fellesnordiske kurs?

En bør vel heller ikke tro for sterkt på den modellen for kursvirk-somhet som er brukt i kurset for lærerutdannere på Schæffergården i år, og som Nordiska språk- och informationscentret nå skal føre videre. Her er det tanken at folk som driver lærerutdanning på nasjonalt nivå skal få ei utdanning som de så i sin tur gir videre til grasrota i det enkelte landet. Jeg vil ikke nekte for at dette er nyttige kurs. Nordspråk har støttet dem og vært med på planlegginga og hatt deltakere på kurset. Så langt er alt vel og bra. Men problema oppstår når disse kjernetroppene skal heim og holde

kurs for lærere, f.eks. på planleggingsdager. Min erfaring er at lærere stort sett ikke gjør noe som de ikke er motivert for, og ei positiv holdning til grannespråkundervisning kan bare skapes ved at forholdene legges spesielt til rette. En nordisk motivasjon er nødvendig.

Regionale kurs

Min hovedtese er derfor at kurs i grannespråk skal foregå i et nordisk miljø, dvs. med deltakere fra minst to nordiske land. Innvendinga mot denne tanken er naturligvis at fellesnordiske kurs er altfor dyre til at et rimelig antall lærere kan gå på kurs hvert år.

Men det fins en annen type kurs som lar seg arrangere på tvers av grensene i Norden uten astronomiske reisekostnader. Vi kunne kalle det grensekurs eller regionale kurs. Landslaget for norskundervisning har det siste året arrangert to slike kurs i samarbeid med Svensklærerforeningen, den norske Foreningen Norden og Nordisk språksekretariat. Det første kurset ble holdt i Østlandsregionen (Larkollen), det andre i Trøndelag (Røros). Begge kursa var ukesluttkurs og medførte ikke vikarutgifter, dessuten ble reiseutgiftene små. Ideen var dels å utnytte vennskapsbysystemet, som vil gjøre det enklere for deltakerne å samarbeide etter kurset, dels å bygge på den generelle kontakten som eksisterer regionalt overalt i Norden på tvers av grensene. Erfaringene fra disse kursa tyder på at vi her har kombinert det eksotiske – som virker tillokkende på deltakerne – med det forpliktende: Vi planlegger på kurset hvordan kontakten skal fortsette i den praktiske hverdagen.

Slike regionale kurs kan arrangeres over store deler av Norden, med kommunal støtte ettersom lærere bør ha kursa godkjent som en del av sin obligatoriske etterutdanning. Det må også være interessant for lokalforeninger av Foreningen Norden å medvirke til denne typen kurs, så mye mer som de ikke bare utnytter vennskapsbysystemet, men også i en viss forstand vitaliserer det.

Nytter det?

Vi som arbeider ved sida av de offisielle kanalene, har ofte en følelse av at Norden er tungrodd, at det går altfor lenge før en i det hele tatt kan merke resultater. Har du prøvd deg med initiativ på det nordiske planet, begynner du gjerne å se overbærende på folk som snakker om hvor tregt det alminnelige nasjonale byråkratiet fungerer.

Men ikke minst på feltet grannespråkundervisning er det på sin plass å advare mot forenklede løsninger. Kampen for å styrke grannespråka i skolen er ikke vunnet med ett enkelt tiltak. En bør innstille seg på at mange instanser, både offentlige og mindre offentlige, må satse på å gjøre noe. Jeg vil her minne om at Nordspråk i lengden neppe kan fortsette sin virksomhet uten en ordnet økonomi, dvs. offentlige tilskudd. Organisasjonen har etter hvert fått ei fast form og mangler ikke planer som vi gjerne skulle ha realisert. Vi håper at det mangesidige arbeidet som nå pågår, vil medvirke til at det nordiske fellesskap ikke skal risikere å gå på tomgang, eller at skolens arbeid med grannespråkundervisning blir sett på som en parodi.

Språksamarbeid i Norden 1981

Av Ståle Løland

NORDISK SPRÅKSEKRETARIAT

Nordisk språksekretariat er et samarbeidsorgan mellom språknemndene i Norden og andre organer som arbeider med språk- og terminologispørsmål. Sekretariatet er opprettet av Nordisk ministerråd og får sine midler bevilget over det nordiske kulturbudsjettet. Retningslinjene fastslår at sekretariatet skal arbeide for å bevare og styrke det språklige fellesskapet i Norden og fremme den nordiske språkforståelsen. (Se nærmere om organisasjon, arbeidsoppgaver o.l. i Språk i Norden 1977 og 1978.)

Språkspørsmål

En hovedoppgave for sekretariatet er å forsøke å hindre at de nordiske språkene fjerner seg fra hverandre, for eksempel ved at de tar i bruk ulike ord for nye begreper. Språksekretariatet har behandlet flere språkspørsmål med sikte på å komme fram til fellesnordiske tilrådinger, dels på eget initiativ, dels etter henvendelser utenfra.

Ofte gjelder det å finne hensiktsmessige avløserord og oversettelser av lånord. I samarbeid med språknemndene har sekretariatet for eksempel tilrådd avløserordet *forhandlerrett* (svensk: *för-säljarrätt*) for det engelske ordet *franchising*. For fransk *teletravail* har sekretariatet foreslått oversettelsen *telearbeid*, eventuelt *telehjemmearbeid* (om arbeid utført i hjemmet ved hjelp av telekommunikasjon).

Informasjon

Språksekretariatet legger stor vekt på å informere om sin virksomhet og om betydningen av nordisk språksamarbeid og språk-

fellesskap. I 1982 vil sekretariatet gi ut en brosjyre som informerer om virksomheten og om den hjelp som sekretariatet kan yte. Sekretariatet skaffer foredragsholdere og artikkelforfattere, og arrangerer selv konferanser, seminarer o.l. som tar opp spørsmål av interesse for nordisk språkrøkt.

Konferanser

I 1981 har sekretariatet arrangert en konferanse om nordisk språkplanlegging, et grannespråksseminar med morsmåslærere og en konferanse om nordisk språkforståelse. Grannespråksseminaret ble arrangert i samarbeid med Landslaget for norskundervisning og den norske foreningen Norden, mens konferansen om nordisk språkforståelse var et samarbeid mellom Föreningarna Nordens Förbund, Nordiska språk- och informationscentret i Helsingfors og Nordisk språksekretariat.

Språksekretariatet er i gang med å planlegge en internasjonal konferanse om minoritetsspråk, som skal holdes i Åbo 6.-12. juni 1983. Konferansen vil bli en oppfølging av "First International Conference on Minority Languages" i Glasgow 8.-13. september 1980.

Etter oppfordring fra Nordisk ministerråd har sekretariatet påtatt seg å arrangere tre konferanser om de nordiske skriftspråkenes utvikling sett på bakgrunn av samfunnsforholdene, særlig på 1800-tallet. Sekretariatet har også planer om å arrangere en konferanse om de nordiske skriftspråkenes utvikling etter 1945.

Rapporter

Rapporter fra disse konferansene vil bli gitt ut i Språksekretariatets nye rapportserie. I 1981 gav sekretariatet ut en rapport om "Internordiske ordbøker" og en om "Nordisk språkplanlegging" (jf. s. 103).

Andre publikasjoner

Språksekretariatet arbeider med et skrift om språkene i Norden, som etter planen vil foreligge i løpet av 1982. Skriftet vil innehol-

de korte og relativt populære beskrivelser av språkene og språksituasjonen i Norden.

Sammen med de nordiske mormållærerorganisasjonene (Nordspråk) er Språksekretariatet i gang med å utarbeide et læremiddel til grannespråksundervisningen for årstrinn 4–6 i grunnskolen. Boka skal bygges opp omkring noen temaer og inneholde skjønnlitterære tekster og sakprosa. Sekretariatet samarbeider også med Nordspråk og Forsøksrådet for skoleverket i Norge om en katalog over læremidler til grannespråksundervisningen. Katalogen vil blant annet inneholde kommenterte oversikter over tekstsamlinger, læremidler, ordbøker og litteratur om grannespråksmetodikk.

Språkdok

Våren 1982 gav Språksekretariatet ut rapporten *Språkdok 1981* (jf. s. 104). Rapporten er et ledd i et prøveprosjekt som har gått ut på å bygge opp en permanent nordisk dokumentasjonsentral for språkvitenskap – Språkdok. Ved Språkdata, Göteborgs Universitet, er det nå utviklet et system som gjør det enkelt å oppdatere opplysninger om aktuelle forskningsprosjekter. I samarbeid med Språkdata vil Nordisk språksekretariat sørge for en slik oppdatering hvert tredje år, hvis sekretariatet får midler til det.

Den nordiske nyordsundersøkelsen

Språknemndene har i mange år arbeidet med å registrere nye ord og uttrykk i massemediene, fagtidsskrifter o.l. Resultatet av arbeidet vil bli publisert i tre parallelle ordbøker – en for dansk, en for norsk og en for svensk (og finlandssvensk). Ordbøkene vil ha en felles innledning og opplysninger om tilsvarende ord i grannespråkene. Den norske utgaven forelå ferdig trykt i februar 1982, mens den danske og svenske ventelig vil komme ut i 1982/83.

Ordboks- og terminologiprosjekter

Språksekretariatet samarbeider med de nordiske terminologisentralene og andre om ordbøker og terminologilister med to

eller flere nordiske språk. I 1981 har sekretariatet blant annet arbeidet med manuskriptet til *Nordisk forvaltningsordbok*, som Föreningarna Nordens Förbund skal gi ut. Sekretariatet har også vært engasjert i et terminologiprojekt for oljevirkksomheten i Nordsjøen, som Norsk språkråd og Rådet for teknisk terminologi står bak.

Handlingsprogram for bedre språkforståelse i Norden

16. februar 1981 sluttet Nordisk ministerråd seg til et forslag til handlingsprogram for bedre språkforståelse i Norden. Programmet inneholder en rekke forslag til tiltak, blant annet styrking av grannespråkundervisningen i læreplanene for skolen, videreutdanning av grannespråklærere, utvikling av læremidler og metodiske opplegg for grannespråkundervisningen, økt forskningsinnsats og tiltak overfor massemediene. Flere steder blir det framhevet at Nordisk språksekretariat bør innta en sentral plass i gjennomføringen av programmet. Sekretariatet har sagt seg villig til å påta seg de nye arbeidsoppgavene under forutsetning av at sekretariatet får midler til å gjøre dette på en tilfredsstillende måte. I 1982 er sekretariatets budsjett på 597 000 norske kroner, og personalet i sekretariatet består av en samnordisk sekretær og en kontormedarbeider.

Det 28. nordiske språkmøtet

ble holdt på Hótel Saga i Reykjavik 21.–22. august 1981. Det deltok 32 representanter for språknemndene i Norden og Nordisk språksekretariat og to gjester fra Nordiska språk- og informasjonscentret i Helsingfors. Hovedemnet for møtet var "isländskans och färöiskans ställning och roll i nordiskt samarbete". De forberedte innleggene fra møtet er publisert i dette skriftet.

DE ENKELTE NEMNDENE

Nordiske sekretærstillinger

Da Nordisk språksekretariat ble opprettet i 1978, var det en forutsetning at språknemndene i Danmark, Finland, Norge og Sverige skulle få egne stillinger til å ta seg av de mer omfattende nordiske arbeidsoppgavene. Slike stillinger er nå opprettet ved Forskningscentralen för de inhemska språken i Finland, Norsk språkråd og Svenska språknämnden. Dansk Sprognævn har ennå ikke fått noen ny stilling som nordisk medarbeider. I et brev til Nordisk ministerråd har Språksekretariatet beklaget dette sterkt og pekt på at dette i verste fall kan føre til at Dansk Sprognævn må avstå fra å delta aktivt i en stor del av språksamarbeidet. Samtidig har sekretariatet framhevet at også Íslensk málnefnd bør få økte midler til det nordiske språksamarbeidet.

Språklig rådgiving

Alle språknemndene har det som en av sine hovedoppgaver å svare på språkspørsmål fra enkeltpersoner, organisasjoner, offentlige kontorer og andre. Denne delen av virksomheten har økt betydelig de siste årene og tar mye av tiden til de ansatte i de forskjellige sekretariatene. I 1981 svarte for eksempel Dansk Sprognævn og Svenska språknämnden hver på ca. 8000 spørsmål, de fleste over telefon. Finska språkbyrån hadde i 1981 ca. 12500 telefonsamtaler om språkspørsmål, og antallet samtaler til Svenska språkbyrån i Finland økte med 10 % til ca. 4300.

I tillegg kommer språkgransking av terminologilister, forslag til standarder, publikasjoner fra det offentlige o.l. Språknemndene i Finland deltar i radioprogrammene "Kielikorva" ("språkøret") og det direkte sendte svenske "Språkväktarna". I fire måneder i 1981 har tre amanuenser i Dansk Sprognævns sekretariat medvirket i radioprogrammet "Sprogminuttet", i alt 80 sendinger. Den daglige lederen av Svenska språknämnden, Bertil Molde, deltar regelmessig i radioprogrammer som tar opp språkspørsmål. Det er også planer om at Norsk språkråd skal delta mer aktivt i radioprogrammet "Språkrøret".

X-En Da. Sprognævno vedb. er de talt med i de 8000

Språknemndene driver også språklig rådgiving gjennom sine meldingsblad: "Kielikello" (Finska språkbyrån), "Kieliviesti" (Sverigefinska språknämnden), "Nyt fra Sprognævnet" (Dansk Sprognævn), "Språknytt" (Norsk språkråd) og "Språkvård" (Svenska språknämnden). I 1981 begynte også Svenska språkbyrån i Finland å gi ut et meldingsblad: "Språkbruk" (se s. 0). Bladet kommer ut i ca. 5 000 eksemplarer, som blir sendt gratis blant annet til offentlige kontorer, massemedier, lærere og oversettere. Språkbyrån sender også et såkalt "Språkbrev" til de svenske redaksjonene i radio og tv i Finland (11 stykker i 1981).

Ordboks- og terminologiarbeid

De fleste nemndene gjennomgår terminologilister, standardforslag o.l., og gir språklige tilrådinger både når det gjelder termer og definisjoner. Norsk språkråd og Svenska språknämnden er rådgivere for henholdsvis Rådet for teknisk terminologi (RTT) og Tekniska nomenklaturcentralen (TNC), og gjennomgår deres ordboksmanuskripter språklig. Dansk Sprognævn er representert i Terminologigruppen ved Handelshøjskolen i København. I Finland hører Centralen för teknisk terminologi inn under Forskningscentralen för de inhemska språken, i likhet med de finske og svenske språkbyråene. Íslensk málnefnd er representert i elektroingenjørenes ordutvalg.

I 1981 fortsatte Svenska språknämnden sin gransking av manuskriptet til en svensk-finsk ordbok, som har begynt å komme ut våren 1982. Nemndas arbeid med en svensk uttaleordbok og en norsk-svensk ordbok har fortsatt. Det siste er et samarbeidsprosjekt med Norsk språkråd.

Dansk Sprognævn står for utgivelsen av den autoriserte "Rettskrivningsordbog", og er i gang med en omfattende revisjon av den siste utgaven fra 1955. Etter planen skal den nye utgaven komme ut i 1984.

Norsk språkråd er den av nemndene som driver det mest omfattende terminologiarbeidet. Rådet har egne terminologikomiteer for biologi, samfunnskunnskap, fysikk, kjemi, datafag og markedsføring, og samarbeider mer RTT om oljeterminologi. Prosjekt for datamaskinell språkbehandling ved Universitetet i

Bergen, RTT og Norsk språkråd har gått sammen om å utvikle en norsk termbank. Ved utgangen av 1981 inneholdt banken ca. 100 000 termer med definisjoner. Sammen med Leksikografisk institutt ved Universitetet i Oslo arbeider rådet med to håndordbøker, en for bokmål og en for nynorsk.

Myndighetenes språk

Myndighetenes språk har i de siste årene kommet stadig sterkere i søkelyset, og flere av språknemndene har engasjert seg i arbeidet med å gjøre dette språket lettere tilgjengelig. Språknemndene i Sverige og Finland legger stor vekt på dette arbeidet og holder en rekke kurs o.l. for ansatte ved offentlige kontorer, i radio og tv, forlagsfolk, lærere, oversettere, sekretærer, studenter og andre. Språknemndene i Finland har også vært engasjert i den såkalte Ämbetsrådskommittén, som avgav sin innstilling våren 1981. Komiteen hadde som oppgave å utrede spørsmålet om hvordan myndighetenes språk kan gjøres lettere å forstå for allmennheten.

Dansk Sprognævn har nær kontakt med danske oversettere ved EFs institusjoner i Bruxelles og Luxembourg, og samarbeider også med Danmarks Forvaltningshøjskole. En representant for nemnda har vært med på å utarbeide en kortfattet skriveveiledning for offentlig ansatte, som er utgitt av Statens Informasjonstjeneste.

Norsk språkråd har henvendt seg til Forbruker- og administrasjonsdepartementet med sikte på å styrke norskopplæringen i staten. Rådet har foreslått at det bør opprettes to konsulentstillinger i praktisk språkbruk, som blant annet skal ha det faglige og administrative ansvaret for den norskundervisningen som staten driver.

Uttalelser

Språknemndene uttaler seg til myndighetene og andre om saker av språklig interesse, enten på eget initiativ eller ved at de får utredninger o.l. til uttalelse. I 1981 har Svenska språknämnden blant annet uttalt seg om et forslag til skolelov, om et forslag til

revidering av kirkelige ritualer (dåp, konfirmasjon, vigsel, begravelse) og om et forslag til ny svensk salmebok. Norsk språkråd har blant annet uttalt seg om et forslag til nye språkregler for Norsk rikskringkasting og om en rekke saker som angår jamstillingen mellom bokmål og nynorsk i skolen og i offentlig tjeneste.

Andre arbeidsoppgaver

Selv om språknemndene stort sett arbeider med de samme sakene, skiller de seg fra hverandre på enkelte punkter. Dansk Sprognævn har for eksempel en omfattende ord- og sitatsamling. I 1981 økte samlingen med ca. 18000 sedler slik at den ved årsskiftet 1981/82 var på ca. 625 000 sedler.

Norsk språkråd er et språkpolitisk organ og skal blant annet "verne om den enkelte borgers rettigheter når det gjelder bruken av språket". Rådet får derfor mange henvendelser som gjelder forholdet mellom bokmål og nynorsk. Norsk språkråd skiller seg også fra de andre nemndene ved at det gjennomgår skolens lærebøker språklig. I 1981 hadde rådet 356 lærebøker til kontroll.

Svenska språknämnden deltar sammen med Svenska Akademien, Tekniska nomenklaturcentralen, Standardiseringskommissionen i Sverige og språkekspertene i Statsrådsberedningen i samarbeidsorganet "Språkvårdsgruppen". I 1981 holdt gruppen sin femte konferanse med tittelen "Språkvård - rådgivning, planering, samverkan". Konferansen gjaldt forvaltningspråket og tok opp samarbeidet mellom språkrøkten og statlige myndigheter, domstoler o.l. Etter oppdrag av Utbildningsdepartementet har Svenska språknämnden også utredet spørsmålet om terminologisk utviklingsarbeid på innvandrerspråk.

Nordspråk 1981

Av *Armas Paavola*

Nordspråk som representerar modersmålläraryrkingarna i alla de nordiska länderna samt de lärarorganisationer vilkas medlemmar undervisar i nordiska språk som främmande språk i Finland, på Färöarna och Island, har även år 1981 hållit två möten, det ena i Helsingfors i januari och det andra i Stavanger i augusti.

Stadgarna för Nordspråk

Nordspråk som är en samarbetsgrupp för de ovannämnda föreningarna har under året skrivit stadgar som bestämmer gruppens sammansättning och dess uppgift. Enligt stadgarna är verksamhetens riktlinjer följande:

Att förbättra gransspråksundervisning på alla stadier i de nordiska länderna. Det sker genom

- a) att integrera gransspråksundervisning i modersmålsundervisning och andra ämnen
- b) att bevaka ändringar i läroplaner och lärarutbildning
- c) att medverka i att utveckla läromedel och andra hjälpmedel för gransspråksundervisning och göra dem kända för medlemmarna
- d) att ta initiativ till kurser och seminarier i gransspråksundervisningen
- e) att kontakta officiella nordiska samarbetsorgan
- f) att samarbeta med Nordisk språksekretariat och Nordiska språk- och informationscentret

Genom Nordspråk kan modersmålläraryrkingarna utväxla information och erfarenhet om pedagogisk verksamhet, bok- och tidskriftsutgivning, kursverksamhet och andra aktiviteter.

Sommarkurs 1981

Nordspråk ordnade i slutet av juni och i början av juli en sommarkurs i Nørre-Nissum i Danmark. Kursens tema var "Alternativa kulturbevågelseser". Kursen var välplanerad. Varje dag hade sitt eget tema om de olika alternativrörelserna som behandlades i föredrag, filmer och grupparbeten. Utflykten till den intressanta Tvindskolan hörde till kursens program. Årets kurs var den femte i ordningen efter kurserna i Sverige, Norge, Island och Finland. Nordiska kulturfonden beviljade inte pengar – som tidigare – för årets kurs. År 1982 ordnas inte någon motsvarande kurs av ekonomiska skäl. Nordspråk anser att kursen blir en alltför stor ekonomisk börda och väntar sig en offentlig satsning på kursverksamheten. Det är ändå mycket viktigt att sådana kurser fortfarande anordnas.

Nordiskt språkår

Året 1980 och skolåret 1980–81 var ett nordiskt språkår. Medlemmarna i Nordspråk har suttit i språkårskommittéerna, som har gett upphov till olika slags projekt under året. Nordspråk utlyste inför Nordiskt språkår en nordisk novelltävling. En av årets viktigaste händelser var utgivningen av den nordiska ungdomsnovellsamlingen *Revesommer*. Boken innehåller de bästa novellerna från varje land som deltog i tävlingen.

Samarbete med Nordiska språk- och informationscentret

Nordiska ministerrådet har beviljat Nordiska språk- och informationscentret ett anslag för att anordna en veckas kurs i granspråksundervisningens didaktik. Kursen arrangerades på Hana-holmens kulturcentrum i Finland i februari 1982. En arbetsgrupp hade svarat för planeringen av kursen. I gruppen medverkade också representanter för Nordspråk. I kursen deltog lärarutbildare och lärarfortbildare från alla de nordiska länderna. Kursen var på sätt och vis fortsättning på Nordiska kultursekretariatets pilotkurs för granspråksundervisning som hölls på Schæffergården i Köpenhamn i januari 1981 och i vars planläggning Nordspråk också var representerat.

Varför grannspråk? Varför Nordspråk?

Norden är ett historiskt och geografiskt enhetligt område. Levnadsförhållandena är ungefär likadana. Det är viktigt att kännedom om grannarna ingår i de nordiska ländernas skolundervisning både i modersmålet och i andra ämnen så att nordisk skolorngdom redan tidigt lär sig sätta värde på sina grannländer, förstå deras språk så bra som möjligt och knyta kontakter.

Nordspråks verksamhet i detta syfte har under hela dess tid i mycket byggt på de enskilda föreningarnas och privata människors uppoffringar. Nordspråk hoppas och väntar att betydelsen av dess arbete skall värdesättas också bland myndigheterna och att arbetet ekonomiskt skall understödhas så att det utan hinder kan fortsätta och utvecklas.

Nyere litteratur av interesse for språkrøktsarbeidet

PUBLIKASJONER FRA SPRÅKNEMNDENE

Dansk Sprognævn: Årsberetning 1980 med 35 sider spørsmål og svar. Gyldendal, København 1981. 48 s.

I denne årsberetning er Dansk Sprognævns svar til Det centrale Uddannelsesråd (CUR) optrykt.

Kielikello, Finska språkbyråns informationsskrift, har som tidligere utgivits med två nummer. I båda numren behandlas olika ord och uttryck i finskan; nr 1/1981 innehåller därtill en uppsats om avstavning och nr 2/1981 en artikel om språket i byråkratin.

Nordisk språksekretariats rapporter 1: Internordiske ordbøker. Rapporten inneholder de forberedte innleggene fra en konferanse i Göteborg 14.–15. oktober 1980: *Göran Karlsson*: Ordförrådet och fraseologin i Stora svensk-finska ordboken, *Anne Duekilde*: Ordförrådet i internordiske ordbøger, *Sture Allén*: Utnyttjandet av modern datateknik, *Bo Svensén*: Redigerings-tekniska synpunkter på framtida internordiska ordböcker. *Bertil Molde*: "Samnordiska" ordböcker, *Lars Brink*: Normproblemer, *Tor Guttu*: Eksisterende og planlagte internordiske ordbøker.

Nordisk språksekretariats rapporter 2: Nordisk språkplanlegging. Rapporten inneholder de forberedte innleggene fra en konferanse på Sundvollen Hotell (Norge) 25.–27. mars 1981, bl.a. *Bengt Loman*: Idéer och motiveringar i nordisk språkplanering under de senaste hundra åren (trykt også i dette skriftet s. 45 ff), *Henning Spang-Hanssen*: Styret leksikalsk utvikling med særligt henblik på nordisk sprogforståelse, *Bertil Molde*: Spontan lexikalisk utveckling, *Allan Karker*: Nordisk ortografi, *Hanne Ruus*: Kon-

trastiv dansk-norsk-svensk morfologi. Rapporten inneholder også en rekke forslag til forskningsoppgaver.

Nordisk språksekretariats rapporter 3: Språkdok 1981. Rapporten er et resultat av en rundspørring blant nordiske språkforskere og inneholder en oversikt over igangværende forskning om språkene i Norden innenfor fagområdene allmenn språkvitenskap, finsk-ugriske språk, fonetikk, grønlandsk, nordiske språk og språkvitenskapelig databehandling.

Norsk språkråd: Nyord i norsk 1945–1975. Redaktør: Vigleik Leira. Universitetsforlaget 1982. 453 s. Ordboka inneholder et utvalg på nærmere 8000 av de ordene som er kommet til i norsk etter den andre verdenskrigen. Ordartiklene er bygd opp med oppslagsord, tidfesting (antatt), betydningsforklaring og i de fleste tilfellene ett eller to eksempler på bruken av ordet. Til sist kommer opplysninger om opphavsspråk og eventuelle tilsvarende ord i dansk og svensk. I tillegg til den alfabetiske delen kommer en baklengsliste der oppslagsordene er oppført i omvendt alfabetisk rekkefølge. Boka er ledd i et nordisk samarbeid (jf. s. 93).

Norsk språkråd: Oljeordliste. Universitetsforlaget 1982. 63 s. Ordlista gir forslag til norske avløserord for noen av de vanligste fremmedordene innenfor oljevirkosomheten, samtidig som ordene blir forklart på en enkel måte. Bak i boka er det en engelsk-norsk ordliste. Ordlista blir sendt gratis til massemedier, skoler, forlag og til andre interesserte.

Norsk språkråd: Trenger du råd om norsk språk? Informasjonsbrosjyre som henvender seg til ansatte i offentlig og privat virksomhet, og nevner områder der Norsk språkråd kan gi hjelp.

Norsk språkråd: Årsmelding 1981. Årsmeldingen gir en oversikt over Norsk språkråds virksomhet i 1981 og inneholder lov og vedtekter for Norsk språkråd.

Nyt fra Sprognævnet. Nr. 21. 1981. 8 s.

Nummeret indeholder et udvalg af svar som Dansk Sprognævn har givet. På grund af nævnets økonomiske situation er det uvist hvornår det næste nummer kan udsendes.

Serien *Skrifter utgivna av Svenska språknämnden*:

Nr 69 *Språk i Norden 1981*. Årsskrift för de nordiska språknämnderna och Nordiska språksekretariatet. 1981.

Nr 70 *Tankar om språket*. Språkvårdsstudier redigerade av Bertil Molde. 1982.

Språkbruk är namnet på den finlandssvenska språkvårdens nya informationsblad, som alltså ges ut av Svenska språkbyrån i Finland. *Språkbruk* kom ut med ett nummer 1981. Ur innehållet kan nämnas artiklar om den finlandssvenska språkvårdens organisation, uppgifter och principer av Helena Solstrand och Mikael Reuter, en redogörelse för Nordiska språkspørsmål av Ståle Løland och en uppsats om finlandssvenska fackspråksproblem av Christer Laurén. Slutligen återges även den svenska sammanfattningen av den statliga utredningen *Språket och ämbetsmaskineriet*.

Språknytt, meldingsblad for Norsk språkråd, kom i 1981 som vanlig med fire nummer. Sidetallet er utvidet, slik at bladet i 1981 har vært på enten 24 eller 20 sider. Opplaget er økt til 21 000 eksemplarer (fra 19 000). Bladet inneholder informasjon om arbeidet i Norsk språkråd, artikler om språkspørsmål, omtale av norske og nordiske språkmøter og bokomtaler. Dessuten har bladet en spørrespalte og en spalte med nyord. *Språknytt* sendes gratis til alle skoler, universitetene, offentlige biblioteker, aviser, journalister, kommune-, fylkes- og statskontorer og til andre interesserte. Av artiklene i 1981 kan vi nevne: nr 2: *Kjell Venås*: "Nynorsk ordfang", *Einar Lundeby*: "Hvis? Hvems? Hvem sin?", nr. 4: *Eyvind Fjeld Halvorsen*: "Språkplanlegging og normaltalemål". Nummer 3 inneholder en fyldig oversikt over endringene i bokmålsrettskrivningen som Stortinget vedtok i 1981.

Språkvård, Svenska språknämndens tidskrift, har som tidigare utgivits med fyra nummer. Ur innehållet kan nämnas följande artiklar. Nr 1: Reklamspråk – en konferens. Föredrag av *Göran Hägg*, *Gustaf-Adolf Mannberg*, *Malin Holmquist*, *Hans Karlgren*. Nr 2: *Bengt Sigurd*, Språk och konflikt; *Sture Allén*, Tjugohundratalet och några andra tidsord; *Bertil Molde*, Grus i maskineriet – om slang, vardagsspråk och idiomatiska uttryck; Ordet ”sovjetare”. Nr 3: *Bengt Sigurd*, Varför ett hus kan brinna både upp och ned; *Ulla Clausén*, Fråga språknämnden; *Thorsten Andersson*, Släktnamn och släktnamnsvård i Sverige; Finskt myndighetsspråk. Nr 4: *Karl Vennberg*, Nya Testamentet i nytt språkskick; Författningsspråket – en konferens. Föredrag av *Erik Holmberg*, *Per Lundahl*, *Margareta Westman*, *Ingvar Nordin*, *Claes-Göran Kjellander*.

Haarala, Risto: Sanastotyön opas (Handbok för terminologiarbete). Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 16. Helsinki 1981. 62 s.

Handboken är utgiven av Forskningscentralen för de inhemska språken i dess finska publikationsserie, och presenterar de centrala principerna för termarbete på ett koncentrerat och överskådligt sätt med många klagörande exempel. Författaren arbetar på Finska språkbyrån.

Suomen kielen etymologinen sanakirja VII. Sanahakemisto. (Ordregister till den finska etymologiska ordboken). Sammanställt av Satu Tanner och Marita Cronstedt. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 13. Suomalais-ugrilainen Seura, Helsinki 1981. 386 s.

Registret har liksom den egentliga ordboken getts ut av Forskningscentralen för de inhemska språken i dess finska publikationsserie. Det omfattar de ord i andra språk än finska som nämns i den etymologiska ordbokens ordartiklar. Orden i registret är grupperade språkvis och språken (totalt inemot 150 olika) är grupperade enligt språkfamilj.

DANMARK

Af *Else Bojsen (EB)* og *Henrik Galberg Jacobsen (HGJ)*

Almene Sproglige Begreber. Anglica et Americana 9. København 1980. Distr.: Engelsk Institut, Københavns Universitet, Njalsgade 84–96, DK-2300 København S. 312 s.

Bogen er skrevet til begynderundervisningen i lingvistik under faget engelsk på Københavns Universitet af en række af fagets lærere: *Bent Conrad, Dorrit Einersen, Claus Færch, Inge Kabell, Hanne Lauridsen, Ellen Qvistgaard, Torben Thrane* og *Henning Ørum*. På en forbilledlig pædagogisk måde præsenteres den strukturelle lingvistik grundlæggende terminologi, tankegang, problemstillinger og arbejdsområder. I en generel introduktion gennemgås begreberne sprogsystem og sprogbrug med udgangspunkt i talehandlinger, sprogbrugsregler og -varianter. Dernæst indeholder bogen et afsnit om almen fonetik og synkrone og diakrone afsnit om fonologi, morfologi, syntaks og semantik. De almene begreber er illustreret med eksempler hovedsagelig fra det engelske sprog, men forfatterne tager i fremstillingen hensyn til at lærebogen specielt henvender sig til danske engelskstuderende. Efter hvert hovedafsnit er der en kommenteret liste over den vigtigste litteratur om emnet, og i et par tillæg gives der en kort sproghistorisk oversigt og en samling tekstprøver. Endelig er bogen forsynet med et register over de sprogvidenskabelige ”tekniske betegnelser” der defineres i bogen. Ud over at tjene sit formål som lærebog for engelskstuderende må denne bog være en nyttig ajourført oversigt for mange der arbejder med sprog, også uden for engelskfaget. *EB*

Danske Studier 1981. Akademisk Forlag, København [1981]. 160 s.

Bindet indeholder bl.a. to afhandlinger om tosprogethed, *Bent Søndergaard*: Tosprogethed med diglossi – højtysk, rigsdansk, sønderjysk i Nordslesvig, og *Knud Sørensen*: Fra *Seven Gothic Tales* til *Syv fantastiske Fortællinger*. Knud Sørensen undersøger sproget i de nævnte bøger af Karen Blixen og påviser såvel danismer i de engelsksprogede udgaver som anglicismer i den danske version. *HGJ*

Grundvidenskaben i dag. Pjeceserie fra Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab. Udgivet af Folkeuniversitet i København 1977–81.

Pjecerne bygger på offentlige, almentforståelige foredrag som Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab afholdt 1977–79 under fællestitlen *Grundvidenskaben i dag*. Af særlig interesse i nordisk sprogvidenskabelig sammenhæng er følgende to hæfter:

Eli Fischer-Jørgensen: Fonetik – studiet af sproglyde. (Pjece nr. 27, 1981, 31 s.).

Erik Hansen: Dansk sprog. (Pjece nr. 29, 1981, 31 s.). *HGJ*

Hansen, Erik: Skrift, stavning og retstavning. Hans Reitzel, København 1981. 134 s.

Bogen henvender sig såvel til en sproginteresseret almenhed som til danskstuderende på seminarier, lærerhøjskole og universiteter. De fire af dens fem kapitler handler om moderne dansk retskrivning, og de tre sidste kapitler ("Den danske ortografis særlige vanskeligheder", "Retskrivningsordbogen", "Norm og reform") er af særlig interesse for sprognævnenes arbejde.

Forfatteren betragter sin bog som en art stor leksikonartikel der prøver at belyse sit emne så alsidigt som muligt, og som "kan gøre diskussionen om retskrivningsspørgsmål mere saglig – og dermed mere besværlig". At bogen er tænkt som en art leksikonartikel betyder dog ikke at forfatteren tilbageholder sine egne vurderinger, heldigvis. Man kan fx sammenligne den nærmest irritable opregning af svaghederne i Claus Wesths artikel "Har vi de stavfejl vi fortjener?" med den sympatiske gennemgang af Aage Hansens bog "Om moderne dansk retskrivning". Og holdningen er også tydelig nok i afsnittet "Reform?", der er bogens slutafsnit: Ganske vist indledes afsnittet med ordene "Vi kommer ikke uden om en retskrivningsreform engang", men derefter stilles der en række ubehagelige spørgsmål som skal besvares før en eventuel reform, og som dårligt kan læses som andet end argumenter imod at ændre retskrivningen foreløbig.

Tolkningen af bogens lydskrevne former volder undertiden vanskeligheder for både den fonetisk skolede læser og den uskolede. Lydskriften er erklæret grov og enkel, og det betyder at det kan være svært at rubricere mistænkelige former som direkte

forkerte. For den læge læser er det nok i særlig grad forvirrende at lydskriften i bogens eksempler kun delvis svarer til lydskriften i bogens lydskrifttavle; det er først og fremmest a-lydene og å-lydene det er galt med.

Efter hvert kapitel er der en kommenteret litteraturliste som læsevejledning "for dem der vil vide mere og andet". HGJ

Humaniora 4, 1978-80. Beretning fra Statens Humanistiske Forskningsråd 1978-80. Forskningssekretariatet, København 1981. 240 s.

Ligesom de tidligere bind indeholder *Humaniora 4* redegørelser i populær form fra forskere som har fået støtte til deres projekter fra Statens Humanistiske Forskningsråd. Af rapporterne er der især grund til at nævne følgende:

Else Bojsen: På jævnt dansk i 1700-tallets København. (Om sproget i nogle "maskinmesteroptegnelser" fra Det Kongelige Teater 1782-1785).

Pia Riber Petersen: Nye ord i dansk 1955-75.

Hans Basbøll: Til lingvistmøde med Chomsky i Pisa.

Bent Jørgensen: Stednavne og administrationshistorie.

Sv. Eegholm-Pedersen: Om Holbergordbogen.

Hervedover er der grund til nævne indledningsartiklen af Forskningsrådets formand:

Henning Spang-Hanssen: Hvem skriver forskerne for?

Humaniora 4 indeholder desuden et emneregister til *Humaniora 1-4*. HGJ

Hvor går dansk hen? Syv synspunkter på modersmål og danskundervisning. Udgivet af Modersmål-Selskabet. Sk-Forlag, Randrup 1981. 60 s.

Hæftet er et debatoplæg beregnet for "alle, der på den ene eller anden måde har interesse for det danske sprog". Der er artikler af *Jens Sigsgaard, Grethe Rostbøll, Arne Hermann, Karl Hårbøl, Mogens Jansen, Gerda Thastum Leffers, Karl Otto Meyer.* De fleste af indlæggene beskæftiger sig med mindre og større børns sproglige udvikling. Foruden de syv artikler indeholder hæftet Modersmål-Selskabets henvendelse "om modersmålets situation og fremtidige vilkår" til Det Centrale Uddannelsesråd.

HGJ

Jensen, Henning V. og Togeby, Ole: Brug sproget! Om skriftlig fremstilling. Teori – Analyser – Praksis. Hans Reitzel, København 1981. 222 s.

Bogen er skrevet af en gymnasielærer (Henning V. Jensen) og en universitetslærer (Ole Togeby), og er først og fremmest beregnet til brug i gymnasiet og på hf. Forfatterne er begge dansk-lærere, men betoner at det ikke er en lærebog i skriftlig dansk de har skrevet, men en lærebog i skriftlig fremstilling, og at den også skal kunne bruges i forbindelse med fag som fx biologi og historie.

De fem hovedkapitler i bogen har overskrifterne "Samfundet", "Institutionen", "Teksten", "Afsnittet" og "Sætningen". Det mest omfattende kapitel er det midterste, "Teksten". Det fylder henvend halvdelen af bogen og handler om tekstarter, argumentation og komposition. Rækkefølgen af de fem kapitler er med forfatterne egne ord "ideologisk begrundet". Men kapitlerne kan udmærket læses uafhængigt af hinanden, og forfatterne gør også opmærksom på at det pædagogisk set nok vil være mest hensigtsmæssigt at begynde med at læse kapitlet om "Sætningen". Også læsere med interesse for mere traditionelle skriftlige normspørgsmål vil nok foretrække at læse bogen bagfra. Emner som læsbarhed og popularisering er behandlet i næstsidste kapitel, og i sidste kapitel gives der kortfattede og kontante vejledninger mht. sproglig korrekthed (sætningsbygning, fraseologi, stavning, kommatering) ligesom det bl.a. diskuteres hvilke fejl der har hvilke konsekvenser i hvilke situationer.

Bagest i bogen er der en kommenteret liste over litteratur til de enkelte kapitler. *HGJ*

Kursiv. Meddelelser fra Dansk lærerforeningen. 19. årgang, hæfte 2. Dansk lærerforeningen, Skov, Varde 1981. 96 s.

I dette nummer af Dansk lærerforeningens meddelelsespublikation, som fra 1981-årgangen har skiftet navn, er der bl.a. en række artikler om nabosprogsundervisningens rolle på de forskellige niveauer i det danske uddannelsessystem: *Inger Madsen*: Norsk og svensk? Nej, det nåede jeg ikke (om situationen i folkeskolen). *Anders Bollerup*: Nabosprogene i gymnasiet. *Henrik Hagemann*: "Svensk, det er det med de to prikker, ikk'?"

(om situationen i seminarieuddannelsen). *Jørn Lund: Nabo-sprogsundervisningen på de højere læresteder.*

Artiklerne er en art statusrapporter og lægger op til en debat om nabosprogenes fremtidige placering, ikke blot inden for danskfaget, men også inden for andre fag i skolen. *EB*

Levinsen, Lis og Uhrskov, Eva: Ind og ud af sproget. En bog om sproglig fremstilling. Gjellerup, København 1981. 86 s.

Bogen er beregnet til brug i gymnasiet og hf, især inden for faget dansk. Hovedsigtet med bogen er at "bevidstgøre brugerne om sprogets funktion i konkrete sammenhænge, sådan som man har brug for det, når man læser og producerer tekster, rapporter, stile, analyser af andre tekster, fiktion o.s.v.". Bogen er lagt an som en "praktisk hjælpebog"; der er talrige opgaver og desuden praktiske råd til den skrivende om formuleringsarbejdet og tilrettelæggelsen af det. *EB*

Munck Nordentoft, Annelise: Nordiske nabosprog. Dansk-norsk-svensk sproglære for lærerstuderende. Gyldendal, København 1981. 129 s.

Bogen beskriver de tre sprog (for norsks vedkommende både bokmål og nynorsk) under ét, idet forfatteren ønsker at fremhæve lighederne mellem sprogene. Skriftbillede, ordforråd, syntaks, ordklasser og udtale er opstillet i sammenlignende oversigter. Lighederne illustreres med danske, norske og svenske citater, mens forskellene belyses i kommentarer og med eksempler. Fremstillingen af de enkelte emner inden for de nævnte områder efterfølges af opgaver, hvortil tekstmaterialet dog udelukkende er norsk og svensk. Bag i bogen er der en litteraturliste.

Med en sådan opbygning tjener denne sproglære et dobbeltformål. Dels meddeler og indøver den viden om nabosprogene, dels kan den benyttes til repetition af allerede indhøstet viden om dansk grammatik. *EB*

Mål & Mæle. 8. årgang, nr. 1-2. Redigeret af Erik Hansen og Ole Togeby. Arena, Viborg 1981.

Bladet indeholder fortsat en fast sprogbrevkasse, "Sprogligheder". Årgangen indeholder i øvrigt bl.a. artikler om slang, kom-

matering og hyppige danske ord (nr. 1) og om småbørnssprog og ordet faktisk (nr. 2). *EB*

– og uden omsvøb tak! Eller: Hvordan man ved hjælp af lidt sund fornuft kan forbedre sine sprogvaner, når man skriver til sine medborgere. Udarbejdet af Bent Møller, Statens Informationstjeneste, i samarbejde med Erik Hansen, Dansk Sprognævn. Udgivet af Statens Informationstjeneste. København 1981. 24 s.

Siden 1969 har offentlig ansatte der ønskede at skrive forståeligt til deres medborgere, kunnet støtte sig til Justitsministeriets vejledning om sproget i love og andre retsfor skrifter (vejl. nr. 224 af 15.10.1969). For mange af dem vil den nye vejledning fra Statens Informationstjeneste være en tiltrængt afløser.

Emnerne i de to vejledninger er i hovedsagen de samme, men måden de behandles på er forskellig. Hvor Justitsministeriets vejledning er ret sværtlæst og ikke synderlig pædagogisk, er Informationstjenestens vejledning letlæst og pædagogisk udformet. Hertil kommer at den nye vejledning er betydelig mindre koncentreret end den gamle, om end dens omfang stadig er beskedent sammenlignet med tilsvarende svenske og norske vejledninger. (*Att skriva bättre offentlig svenska*, se Sprog i Norden 1978, s. 109, og *Norsk i embets medfør* og *På godt norsk*, se Sprog i Norden 1978, s. 84, og 1981, s. 108).

Informationstjenestens vejledning er velgørende ufanatisk. Ikke alene gør den udtrykkelig opmærksom på at ord som fx *feedback* og *subsidiært* ikke er farlige bare fordi de er fremmedord, men den formaster sig også til at udtale at de ellers så skånselsløst forfulgte verbalsubstantiver "har deres berettigelse i visse sammenhænge".

Fremstillingen i Informationstjenestens vejledning holder sig stort set fri af sprogbrug der kan frygtes at virke frastødende på embedsmænd der, selv om de er velvilligt indstillede mht. populariseringer, dog viger tilbage for udtryksmåder der kan opfattes som poppede. – og uden omsvøb tak! er som helhed en indbydende tryksag, (typo)grafisk konsekvent og rigelig varieret uden brug af opkvikkende tegninger. *HGJ*

ROLIG-papir. Nr. 19–26. Roskilde Universitetscenter, Lingvistgruppen. 1980–81. Distr.: ROLIG, Roskilde Universitetscenter, Postbox 260, DK-4000 Roskilde.

I den fortsatte serie af arbejdsrapporter skrevet af medlemmer af ROLIG, lingvistgruppen ved Roskilde Universitetscenter, (jfr. *Sprog i Norden* 1980, s. 143) er der grund til at nævne følgende numre:

Ulf Teleman: Talet och skriften. Nr. 23, marts 1981. 54 A4-s.

Karen Risager og Ulf Teleman (udg.): Kønsspecifik sprogbrug – hvad er det? Nr. 26, oktober 1981. 150 A4-s. – Indeholder bl.a.: *Hanne Arnborg Andersen*: Kvinders sprog: kvindesprog. *Mogens Theodorsen*: Indfaldsvinkler til kønssproglig analyse. *Ole Togeby*: Mig skal sådan en som hende ikke prøve på at afbr/. EB

SAML. Skrifter om Anvendt og Matematisk Lingvistik. Nr. 8. Redigeret af Bente Mægaard og Henning Spang-Hanssen. Udgivet af Københavns Universitets Institut for Anvendt og Matematisk Lingvistik. København 1981. 193 A4-s. Distr.: SAML, Institut for Anvendt og Matematisk Lingvistik, Njalsgade 96, DK-2300 København S.

Størsteparten af dette bind er af betydelig interesse for sprog-nævnenes arbejde:

Henning Spang-Hanssen: SAML og andre initialord (27 s.) er en grundig gennemgang af den stærkt produktive orddannelses-type initialordene, bl.a. med henblik på initialordenes afgrænsning over for egentlige forkortelser, deres funktion, struktur, udtale, syntaks og bøjning.

Jan Katlev skriver i *Mangt om Meget* (19 s.) udførligt om de mere end 20 udtaler af ordet *meget* han har registreret i Moderne Københavnsk Rigmål (Advanced Standard Copenhagen), og diskuterer hvilke(n) af formerne der skal lægges til grund ved en praktisk sproglig normering.

Frans Gregersen: Hvorfor skriver vi nd og ld? Et bidrag til skriftens socialhistorie i Danmark (66 s.). Ved en indgående undersøgelse af især sekundærlitteraturen om emnet sandsynliggøres det at den traditionelle lydhistoriske forklaring af de danske nd- og ld-skrivemåder som betegnelser for oprindelig palatalise-

ring (Vilhelm Thomsen, 1893) ikke er tilstrækkelig.

Pia Riber Petersen: Ordbøger og edb. Rapport fra en workshop om ordbøger og edb (13 s.). Foruden en oversigt over indlæg på workshoppen, der blev holdt i Pisa i maj 1981, indeholder rapporten en redegørelse for brugen af edb-teknik i forfatterens eget projekt, Nye ord i dansk 1955–75. *HGJ*

Spang-Thomsen, Børge: Fonetik på Tværs. Herlev Statsskole 1981. Distr.: Herlev Statsskole, Højsletten 39, DK-2730 Herlev.

Fonetik på Tværs er 2. del af *Grammatik på Tværs* (omtalt i Sprog i Norden 1979, s. 101–102) og består af to kassettebånd med tilhørende båndmanuskript samt et hæfte med ledsagemateriale (79 s.). *EB*

Sprogvidenskabens discipliner. Redigeret af Erik Hansen og Ole Tøgeby. Berlingske Forlag, København 1980. 175 s.

Bogen indeholder 12 artikler som har stået i tidsskriftet Mål & Måle 1976–1980. Hver artikel behandler en sprogvidenskabelig disciplin (fonetik, grammatik, sproghistorie, tekstlingvistik, pragmatik mv.). De enkelte artikler er skrevet af forskere, fortrinsvis fra Københavns Universitet, som arbejder inden for de pågældende sprogvidenskabelige områder.

Bag i bogen er der en litteraturliste ordnet efter de enkelte discipliner. *HGJ*

Teleman, Ulf: Ret og rimeligt. Om skolens og samfundets sprognormer. Hans Reitzel, København 1981. 155 s.

Ulf Telemans bog Språkrätt (omtalt i Sprog i Norden 1980, s. 174–175) foreligger hermed oversat til dansk af Kirsten Rask. *EB*

FINLAND

Av Mikael Reuter (MR) och Helena Solstrand (HS)

Allardt, Erik och Starck, Christian: Språkgränser och samhällsstruktur. Finlandssvenskarna i ett jämförande perspektiv. AWE/Gebbers, Lund 1981. 307 s.

Forskningsgruppen för komparativ sociologi i Helsingfors, under ledning av professor Erik Allardt, har tidigare gett ut ett antal publikationer på engelska om etniska minoriteter i allmänhet och finlandssvenskarna i synnerhet. Nu föreligger alltså ett både omfattande och informativt verk om dessa frågor även på svenska.

Boken är en både vederhäftig och intressant beskrivning av finlandssvenskarna och den språkliga situationen i Finland, sedda ur ett internationellt jämförande perspektiv. Den inleds med en första del som behandlar etniska minoriteters bestånd och föränderlighet med särskild tonvikt på språkliga minoriteter i Europa. Bl.a. kapitlet om etniska minoriteter i Norden bör vara av stort intresse för en nordisk publik.

Bokens huvuddel bär rubriken Finlandssvenskarna: en minoritet både i centrum och periferin. Den svenska befolkningen i Finland beskrivs här ur historisk, geografisk, samhällelig och kulturell synvinkel, med utgångspunkt i de två historiska huvudgrupperna av finlandssvenskar: allmogen i periferin som har utgjort det absoluta flertalet samt städernas ståndspersoner och borgare som har varit färre till antalet men historiskt sett har haft ett betydande inflytande. Samtidigt behandlas tvåspråkigheten i Finland som social företeelse, och författarna betonar bl.a. behovet av service på modersmålet även för dem som är praktiskt taget tvåspråkiga.

Den sista delen i boken handlar om Helsingforsvenskarna – en öppen men språkligt medveten minoritet. Avsnittet innehåller bl.a. detaljerade analyser av de båda officiella språkens funktion i Helsingfors, som nästan fram till sekelskiftet var en huvudsakligen svenskspråkig stad men i dag har en svensk befolkning på mindre än 10 procent. MR

De finlandssvenska dialekterna i forskning och funktion, utg. av Bengt Loman. Meddelanden från Stiftelsens för Åbo Akademi forskningsinstitut nr 64. Åbo 1981, 160 s.

Den 10–11 november 1979 anordnades ett symposium i Åbo med de finlandssvenska dialekterna som tema. En del av föredragen har nu i något omarbetad version getts ut i bokform.

Forskningsaspekten behandlas av Helena Solstrand i en bibliografisk förteckning över dialektologisk litteratur om de finlandssvenska dialekterna, av Carl-Eric Thors i En översikt över den finlandssvenska dialektforskningen under etthundra år, av Peter Slotte, som redogör för arbetet på *Ordbok över Finlands svenska folkmål*, av Gunilla Harling-Kranck i De finlandssvenska dialekternas regionala indelning – förslag till gränsdragning och av Nils Storå i Kulturgränser och kulturområden i Svenskfinland. Slutligen redogör Carl-Eric Thors för Finska påverkningar på de finlandssvenska folkmålen.

Bokens senare del diskuterar dialektens olika funktioner i dagens samhälle. Bengt Loman och Anita Schybergson behandlar dialekt och skola, Ralf Långbacka dialekt och teater och Erik Andersson dikt och dialekt. I ett högst intressant bidrag, Läsning på dialektens grund, redogör Bengt Loman, Katarina Rönnbacka och Staffan Rönnbacka för de svårigheter dialekttalande barn har vid mötet med skolspråket-högspråket. Författarna skisserar upp en modell till en alternativ läsebok som skulle beakta de dialekttalande barnens svårigheter vid läs- och skrivträningen.
HS

Folkmålsstudier 27. Meddelanden från Föreningen för nordisk filologi, utg. genom Erik Andersson och Bengt Loman. Åbo 1981, 104 s.

Folkmålsstudier för 1981 innehåller fem artiklar, av vilka tre hänför sig till finländsk dialektologi: Kristina Nikula fortsätter sin kartläggning av Närpesmålets semantik i uppsatsen Lexikografen och den strukturella semantiken, Beteckningar för is i Närpes-dialekten. Huvudredaktören för den finlandssvenska dialektordboken Peter Slotte behandlar den första kända uppteckningen av ett svenskt sockenmål i Finland, Henrik Gabriel Porthans Kronobysamling från c. 1750. Bengt Loman och Chris-

tina Neuman-Ojala behandlar verbböjningen i Munsala-målet i synkroniskt perspektiv.

Sinikka Niemi bidrar med den fonetiska studien Sverigesvenskan, finlandssvenskan och finskan som kvantitets- och kvalitetspråk.

För svensk språkvård har dock Carl Ivar Ståhles artikel om äldre svenska i Stockholm och finländsk svenska säkerligen det största intresset. Ståhle visar på talrika paralleller mellan ordföråd i äldre stockholmska och finlandssvenska. Tydligt är att de två varieteterna ännu in på 1800-talets senare del har haft en hel del gemensamma ord och former som stockholmskan sedan har släppt i sin anpassning till riksspråket. – Större delen av det exemplifierade materialet hör förvisso även till det språkstoff som aktivt fördömdes av finlandssvensk språkvård under äldre tid. *HS*

Kinnari, Marianne – Laurén, Christer: Kontrastiv interpunktion I. Vaasan korkeakoulun julkaisuja, Tutkimuksia No 81. Vaasa 1981, 36 s.

Christer Laurén och Marianne Kinnari vid Vasa högskola presenterar i rapporten en liten undersökning som de utfört kring kommateringen i svenska och finska. Med utgångspunkt i existerande kommateringsregler i finska, svenska och danska ställer författarna upp hypotesen att kommaterering framför relativ bisats är viktigare i finskan än i svenskan. Man kunde alltså förutsätta att det vore mera ändamålsenligt att kommaterna mycket i finskan, eftersom den finska ordföljden är rätt så fri och gränserna mellan olika satser inte är så klara som i svenskan.

Antagandet testades med ett rätt begränsat antal försökspersoner (12 svenska, 26 finska) med läshastigheten som kriterium för kommateringsändamålsenlighet. Hypotesen verifierades inte. Kommaterering framför relativ bisats tycks ha en funktion i svenskan eftersom den ökade läshastigheten. Försöksresultaten får författarna att fundera över hur ändamålsenlig rådande praxis med tydlighetskommatering, inte grammatikalisk kommaterering, egentligen är i svenskan. *HS*

Nordiska språk- och informationscentret, seminarierapporter.

Nordiska språk- och informationscentret i Helsingfors inledde sin verksamhet sommaren 1980. Till centrets verksamhetsformer hör att ordna seminarier och konferenser kring nordiska språkfrågor, med tonvikt på grannspråksundervisningen. Föredrag, debattinlägg och annat konferensmaterial publiceras i centrets rapportserie i stencilerad form.

Nr 1: Svenska som främmande språk i Finland och Sverige. 118 s. Rapporten innehåller material från en svensk-finländsk konferens med samma namn på Hanaholmens kulturcentrum den 25 – 27 februari 1981.

Nr 2: Det nordiska inslaget i läromedel i skandinaviska språk som modersmål och som främmande språk. Rapport från ett seminarium på Hanaholmen 8 – 10.6.1981. 114 s. Rapporten innehåller bl.a. rikligt med tips om grannspråksundervisning och kommenterade förteckningar över användbar litteratur.

Nr 4: Nordisk språkförståelse – utvärdering och framtidsplanering. 168 s. Konferensen med samma namn hölls på Södertälje konferenscenter den 11 – 13 november 1981. Medarrangörer var Föreningarna Nordens förbund och Nordiska språksekretariatet, och syftet var främst att diskutera erfarenheterna av det nordiska språkåret 1980 – 1981. Ur innehållet kan nämnas Bengt Loman: Språk och identitet, Sven Fosseng: Grannespråk i skolens undervisning, Allan Karker: Hvad kan der gøres for at nærme de nordiske sprog til hinanden? samt Inge Bø: Faktorer i nabo-språksförståelsen – og skolens rolle i denne sammenhengen. Rapporterna kan beställas från Nordiska språk- och informationscentret, Hagnäsgatan 2, SF-00530 Helsingfors 53, Finland.
MR

NORGE

Av *Arnold Dalen (AD)*, *Jan Terje Faarlund (JTF)*, *Jan Ragnar Hagland (JRH)*, *Alfred Jakobsen (AJ)*, *Ståle Løland (SL)*, *Per Egil Mjaavatn (PEM)*, og *Jarle Rønhovd (JR)*

Almenningen, Olaf (red.): Målpolitiske artiklar 1905–1920. Noregs Boklag. Oslo 1981. 195 s.

I innleiinga til denne samlinga grunngir utgjevaren utvalet av artiklar med å visa til at dei 15 første åra etter unionsoppløysinga også var dei største framgangsåra for norsk målreising. Han har vilja "kasta lys over dei problema og stridssakene målfolk hadde å hanskast med i desse hendingsrike åra". Difor er truleg også tidsrommet 1905–1920 teke med i tittelen, jamvel om utvalet i røynda dekkjer dei første 15 åra av organisasjonen *Noregs Mållags* historie, dvs. 1906–1921. Den første artikkelen i utvalet er såleis Marius Hægstad's hovudinnlegg på skipingsmøtet i 1906, der kravet om skriftleg prøve i landsmålet til studenteksamen vart reist og gjort til mållagets krav. I tillegg til dei reint målpolitiske artiklane er det teke med to meir pedagogiske/språklege utgreiingar om mormålsopplæring på dialekt. Desse utgreiingane er frå 1904 og 1908 og gjeld bae austlandsmål. Nokon direkte samanheng med resten av utvalet har ikkje desse to, men utgjevaren har vilja ha dei med ettersom spørsmålet om slik opplæring "er i vinden nett no". Dei 13 målpolitiske artiklane tek elles opp emne som har å gjera med lovspråk, skolelovgeving, spørsmål om oppretting av landsgymnas og fornorsking av stadnamn o.a. – alt viktige politiske spørsmål som òg hadde ei språkpolitisk side.
JRH

Bleken, Brynjulf: Språkrådet og riksmålet. Dreyer, Oslo 1981. 76 s.

Boka er eit innlegg i debatten om normeringa av bokmålet, med hovudvekt på den nyleg gjennomførte liberaliseringa. Bleken konstaterer at mange former innafor den private riksmålsnorma framleis er utestengde frå offisielt bokmål, og konkluderer med at "det ikke kan være tilrådelig å gå til en rettskrivningsreform på grunnlag av Språkrådsforslaget" (s. 74). Dermed avvi-

ser han ikkje berre Trygve Bulls "pakkeløysing" i samband med den siste debatten om bokmålsnorma, men meiner også at leiinga i Riksmålsforbundet og Det Norske Akademi for Sprog og Litteratur har vist seg for ettergjevande overfor det han kallar "annen fase av den norske sprogplanleggings tilnærmingspolitik" (s. 57). Denne "annen fase" er fasa der det blir skapt det Bleken meiner er eit kunstig og inkonsekvent kompromiss mellom det opphavlege bokmålet og riksmålet, på same måten som den fyrste fasa gjekk ut på å skapa eit slikt kompromiss mellom nynorsk og riksmål, nemleg bokmålet. *JTF*

Broch, Ingvild og Jahr, Ernst Håkon: Russenorsk. Et pidginspråk i Norge. Tromsø-studier i språkvitenskap III. Novus Forlag 1981. 164 s.

Russenorsk er namnet på det handelsspråket som blei brukt i Nord-Noreg av nordmenn (bumenn, samar og kvenar) og russarar fram til om lag 1917 i den såkalla pomorhandelen, der russiske fiskekjøparar bytte til seg fisk, og norske fiskarar varer som mjøl, gryn, never, hamp, trelast.

I boka *Russenorsk. Et pidginspråk i Norge* tar forfattarane opp fleire forhold som skil russenorsk ut frå andre kjende pidginspråk, m.a. den lange levetida dette språket hadde utan å bli kreolisert, og den nokså eineståande mangelen på sosialt skilje mellom brukarane av russenorsk og derfor også mellom dei to grunnspråka russenorsk er bygd på, og drøftar desse forholda innanfor ein interessant språksosiologisk samanheng. I tillegg blir språkstrukturen i russenorsk analysert: særdrag i fonologi, morfologi, syntaks og vokabular blir gjennomgått, og utviklinga av dette særspråket og opphavet til det blir diskutert. Boka inneheld også alle til nå kjende russenorske tekstar saman med ei fullstendig ordliste. *JR*

Faarlund, Jan Terje: Norsk syntaks i funksjonelt perspektiv.

Universitetsforlaget Oslo-Bergen Tromsø 1980. 143 s.

Funksjonell syntaks er eit emne som har fått ny aktualitet i dei siste ti-femten åra. Som lingvistisk disiplin er den ikkje ny: røtene går i alle fall tilbake til Prag-lingvistane sist på 20-talet.

Felles for formell syntaks og funksjonell syntaks er det at set-

ninga blir rekna som grunneininga i analysen. Men medan formell syntaks er opptatt av å avdekke dei syntaktiske strukturar som ligg til grunn for setningar, og dei reglar som kan omdanne setningar til andre setningar med same tyding, går funksjonell syntaks eit steg vidare og studerer også dei reglar som styrer valet mellom ulike setningsvariantar med same tyding. Dette fører til at emneinnhaldet i studiar om funksjonell syntaks blir noko annleis enn det vi er vande med frå "tradisjonell" TG. I professor Faarlunds avhandling er det følgjande tre hovuddelar: *syntaktisk del*, *pragmatisk del* og *rytmisk del*.

I den syntaktiske delen drøftar forfattaren dei formasjonsreglane som avgjer kva djupstrukturar som er mogelege. Desse reglane genererer ein syntaktisk struktur der alle ledda i setninga er ordna hierarkisk og lineært, og dessutan spesifisert med omsyn til syntaktisk kategori. I avhandlinga er det gjort bruk av 14 formasjonsreglar. Når forfattaren kan greie seg med så få reglar, heng det for ein del saman med at dei syntaktiske ledda er omdefinerte og slått saman i tre hovudkategoriar: *predikat*, *termar* og *tillagsledd*. Omdefineringa er motivert ut frå både syntaktiske og semantiske forhold. Predikatet er det sentrale leddet, og saman med eventuelle termar utgjer det kjernen i setningsstrukturen. Tradisjonelle setningsledd, som t.d. subjekt og objekt, blir i tråd med m.a. generativ kasusgrammatikk oppfatta som uvedkommande for djupstrukturen.

Den pragmatiske delen tar opp forhold som knyter seg til setning – kommunikasjonssituasjon. Samanheng og situasjon stiller visse krav til rekkjefølgja av ledda i setninga, slik at dei ledda som utgjer *tema* eller kjend informasjon, gjerne kjem så langt fram som mogeleg. Forfattaren tar opp ulike måtar tema kan markerast på: leksikalisk, prosodisk, morfologisk, lineært, og drøftar prinsipp for val av tema i norske setningar.

Den rytmiske delen viser korleis visse syntaktiske transformasjonar er rytmisk betinga. Forfattaren dreg her linjer til andre forskarar som har vore opptatt av tilsvarande fenomen, t.d. Langacker, og viser at i norsk er det ikkje primært "tyngda" av ledda som er avgjerande, men den syntaktiske/morfologiske kategorien ledda høyrer til. Derved lar det seg gjere å setje opp *vekthierarki* for t.d. nominale ledd i norsk, og dette hierarkiet er

med og avgjer kor langt framme/bak i setninga vi ventar å finne dei nominale ledda.

Norsk syntaks i funksjonelt perspektiv er først og fremst meint for vidarekomne studentar ved universitet og høøgskolar som arbeider med språklege emne. Avhandlinga føreset noko kjennskap til moderne lingvistisk teori, særlig TG, sjølv om framstillinga er halden i eit enkelt og klart språk. Innanfor nordisk språkvitskap må arbeidet karakteriserast som eit nybrottsarbeid. Avhandlinga blir ikkje mindre interessant ut frå det faktum at eksempelmaterialet i hovudsak er genuint talemål, m.a. frå TAUS-prosjektet. JR

Heggelund, Kjell Tørres: Setningsadverbial i norsk. Tromsø-studier i språkvitenskap. Novus forlag 1981. 249 s.

Adverbialsyntaks og særleg adverbialsemantikk er område som er lite systematisk undersøkt i Noreg. Rett nok kan vi finne opplysningar om adverbial i større grammatikkar, men helst som spreidde merknader. I dei siste par åra er det publisert nokre einskilde studiar og hovudfagsoppgåver om adverbial, men siktemåla her har i hovudsak vore praktisk-stilistisk.

Heggelunds avhandling representerer eit verdifullt tilskott til faglitteraturen på dette feltet. Avhandlinga er ei teoretisk drøfting av setningsadverbial i norsk ut frå formelle, semantiske og pragmatiske innfallsvinklar. Drøftinga byggjer i hovudsak på tradisjonell strukturalistisk teori, men fører også inn nyare synsmåtar – frå generativ språketeori, frå talehandlingsteori, frå kommunikasjonsanalyse og frå tekstlingvistisk teori. Dermed lukkast forfattaren i å avdekke fleire sider ved setningsadverbiala i norsk enn han elles ville ha greidd.

Materialet for analysen byggjer dels på skrivne kjelder (aviser, ordbøker o.l.), dels på sjølvlaga døme. Sjølve analysen kviler først og fremst på forfattarens eiga språkkjensle. For å sikre meir allmenngyldige slutningar har forfattaren testa delar av materialet på ei gruppe informantar og fått deira reaksjonar på flg. forhold: akseptabilitet, synonymitet, possibilitet og emosjonaltet.

Avhandlinga er ei omarbeidd hovudfagsoppgåve, og den har

interesse først og fremst for språkforskarar og vidarekomne studantar. *JR*

Helleland, Botolv og Papazian, Eric: Norsk talemål. NRK – Skoleradioen Oslo 1981. 99 s.

Første del av denne boka er ei nytgåve med mindre endringar av *Oss sei oss, oss* frå 1973. Andre delen, "Sosiale variantar av norsk talemål (sosiolektar)" er nytt. Forfattarane tar her for seg språk og identitet, språk og sosial bakgrunn, dialekt og normal-mål og holdningar til talemål. Dei har dessutan tatt med prøver av sosialt eller generasjonsbetinga variantar av talemål frå åtte stader i landet. *AD*

Børre Johnsen, Egil: Det store bondefangeriet. En bok om norsk-faget i skolen. Cappelen. Oslo 1981. 285 s.

Boka behandler norskundervisningen på alle skoletrinn og drøfter faget på bredt grunnlag. Den inneholder en beskrivelse av skolehverdag, lærerholdninger og undervisningspraksis, og gir en analyse og vurdering av samspillet mellom de krefter som former faget, f.eks. samfunnsforhold, politikk, skolestruktur, lærerutdannelse, læreplaner og eksamen. Boka har også et omfattende kilde- og noteapparat som plasserer norskfaget i en historisk og nordisk sammenheng. I Norge har boka vakt atskillig oppsikt og ført til en livlig debatt også utenfor morsmåslærernes rekke. *SL*

Kleiva, Turid og Røyset, Bodil (red.): Paa børnenes eget tale-maal. Dialekt i barnehage og skule. Det Norske Samlaget, 1981, 189 s.

Boka er ei samling artikler om emnet dialekt i barnehage og skole. Vygotsky har ikke fått den plassen han fortjener i den fattige norske litteraturen om barnespråk. Reithaug og Vislie trekker i den første artikkelen i denne boka viktig lærdom av denne russiske språkpsykologen. De viser i sin artikkel om språklig kommunikasjon mellom voksne og barn hvilken betydning språket har for framveksten av et barns personlighet. Det er viktig å trekke barnehagene inn i språkdebatten slik det her blir gjort. Barnehagen må være en del av lokalmiljøet slik skolen

også skal være det. Det andre hovedkapitlet i boka har samlet artikler omkring den første lese- og skriveopplæringa i skolen. Forfatterne viser både fordeler og ulemper ved å legge denne opplæringa nær opp til elevenes eget talemål. Bjørkum og Bull imøtegår bl.a. i sine artikler argumentasjonen omkring manglende samsvar mellom dialektenes lydssystem og ortografiske symbol. Forfatterne viser at problemene lar seg løse.

Både Bjørkum, Jahr og Fosse er i sine artikler i boka opptatt av i hvilken grad skolen respekterer elevenes dialekt. Norge blir fra utlandet ofte sett på som et ideal-land i så måte – ikke minst fordi skolelovgivning og skriftnormal liberalt verner om de lokale særdrag i elevens talemål. Forfatterne viser at avstanden er skremmende stor mellom liv og lære.

Barnas holdninger er et produkt av deres miljø. Barnehage og skole er en viktig del av dette miljøet. Talemålet er en djuptgripende del av ens personlighet. Det er samtidig en verdifull del av vår kulturarv. Dialektkunnskap bør derfor få en viktig plass i skolen. Dette gjelder både i arbeidet med lese- og skriveopplæring og i en videre sammenheng. Flere av artiklene i 3. del av boka gir eksempler på undervisningsopplegg i ulike skoleslag. Bull og Pedersen retter i denne sammenhengen søkelyset mot et vanskelig punkt: Det nytter lite å arbeide for utvida dialektopplæring i skolen så lenge lærerne sjøl har manglende kunnskaper og/eller fantasifulle fordommer om emnet. *PEM*

Lorentsen, Geir, Christiansen, Torkel, Johansson, Kristin, Leland, Einar, Lundquist, Ansgard, Sogge, Ingebjørg: Frå dialekt til nynorsk. Lærarmetodikk i nynorsk som sidemål. Det Norske Samlaget, 1981, 135 s.

Mange norsklærere klarer ikke å motivere elevene til å arbeide med nynorsk som sidemål. De mangler argumenter til å kunne møte skurer av klager som rettes mot "grautnisse-fjøsmalet". Enkelte har vært inne på at en kanskje burde starte arbeidet med nynorsk ut fra elevenes eget talemål. Mange lærere har erfart at dette fører til positiv interesse fra elevene. Det har likevel ofte ikke ført fram fordi læreren verken har hatt tid eller kunnskaper nok til systematisk og målretta å kunne føre elevenes talemål over i nynorsk skriftmål. *Frå dialekt til nynorsk* viser helt konkret

hvordan en kan gå via elevenes eget talemål og egenproduserte tekster til en nynorsk som ligger innafor mulighetene i skriftnormalen. Forfatterne understreker valgfriheten i skriftnormalen. De legger vekt på at ordlista er ei tilbudliste – ikke ei forbudsliste.

Boka gir en systematisk gjennomgang av norsk morfologi. Forfatterne parallellfører eksempeltekster på 4 ulike dialekter og viser hvor kort vegen ofte er til nynorsk normalmål. Boka gir mange forslag til elevoppgaver og tallrike eksempler for læreren. Syntaksdelen er noe mer overfladisk enn morfologidelen. Forfatterne har her muligens hatt noe større problem med å finne relevante arbeidsmetoder. Grunntanken er likevel den samme: Fra dialekttekster skal en over i normal nynorsk språkføring. Også her er det gode eksempler og elevoppgaver. *PEM*

Lundeby, Einar: Syntagmetypen "yngste sønnen", "svarte natta". Maal og Minne 1981, s. 61–71.

Eksemplene "yngste sønnen", "svarte natta" hører formelt til samme type syntagmer, men fra semantisk synspunkt har vi å gjøre med to typer (av forfatteren kalt A og B). Lundeby gjør greie for den semantiske forskjellen mellom dem og diskuterer deres historiske opphav.

Det synes som om type A har eksistert i norsk språk så langt vi kan følge det bakover, mens derimot type B sannsynligvis må være oppstått relativt seint. Forfatteren gir gode grunner for at type B kan være utviklet av en konstruksjon med sterkt bøydd adjektiv i apposisjonell funksjon. Til slutt undersøker han den geografiske utbreiinga av de to typene på nordisk målområde. Foruten i norsk er de i bruk både i svensk, islandsk og færøysk, mens de ikke fins i moderne dansk. *AJ*

Madssen, Kjell-Arild (red.): Norsk-didaktikk. Nokre aktuelle problemstillinger i morsmålsundervisninga. Cappelen. Oslo 1981. 254 s.

I artikkelsamlingen Norsk-didaktikk ser en rekke norsklærere med kritiske øyne på morsmålsundervisningen og de læreplanene som styrer den. Forfatterne drøfter grunnleggende problemer i faget norsk og viser hvilke spørsmål en må stille for å kunne

vurdere hvilken rolle faget bør ha i skolen. Av særlig interesse for språkfolk er artiklene "Språkkriktighet og verdisyn" (Fosseth), "Grammatikk – norskens problembarn" (Hertzberg) og "Språksyn og norskundervisning" (Mehlum). Boka vender seg til studenter ved høyskoler og universiteter, norsklærere på alle trinn i skoleverket og til andre som er opptatt av norskundervisningen. *SL*

Moslet, Inge (red.): Norskundervisninga og mønsterplanen. Cap-pelen. Oslo 1981. 215 s.

Boka inneholder en samling kritiske artikler om norskfaget i grunnskolen. Av særlig interesse for språkfolk er artiklene "Friskrivning og rettskrivning i mønsterplanen for norsk" (Wiggen), "Mønsterplanen, skolen og dialektane" (Bull og Pedersen), "Sidemålsundervisning i ungdomsskolen" (Øygarden), "Skolegrammatikken – en umulig omvei" (Mehlum) og "Morsmål og grammatikk" (Faarlund). *SL*

Målreising i 75 år. Noregs Mållag 1906–1981. Fonna Forlag Oslo 1981. 556 s.

Dette jubileumsskriftet, som vart gitt ut i samband med at Noregs Mållag i 1981 fylte 75 år, er eit viktig dokument for alle som vil forstå den norske språkstriden og dei kulturelle, politiske og sosiale krefter som ligg bak.

Den første delen av boka er eit kronologisk oversyn over lagsoga, skrivi av fleire forfattarar. Noregs Mållag vart skipa først i 1906 – 7 år etter Riksmålsforbundet, men målrørsla har røter tilbake til 1860-åra. Kjell Hauglands artikkel om "Dei eldste målorganisasjonane" (fram til 1906) legg særlig vekt på den filosofiske og sosiale bakgrunnen for målrørsla i den første tida. Den må sjåast i samanheng med den allmenn-europeiske kulturnasjonalismen som såg på språket som viktigaste kjennemerket på ein nasjon for di det er ein refleks av "folkeånda". Samtidig var målreisinga ei side av forsvaret for bondesamfunnet mot sentralisering og andre verknader av pengehushaldet. Eit sosialt opprør mot overklassekultur er også ei side av målrørsla frå første stund. Den klassen som var berar av bokspråket, såg ned på bondens

språk, det folkelege talemålet, og arbeidet for landsmålet vart dermed også ein reaksjon mot elitesyn og elitekultur.

I den andre delen av boka, "Nynorsken i samfunnet", har Kjell Venås ein artikkel der han under tittelen "Frå folkemål til skriftmål" skriv om dei første tre tiåra i landsmålshistoria. Han kjem der bl.a. inn på eit stridsemne som har følgd målrørsla frå starten av, nemleg motsetnaden mellom dei som ville ha ei fast og einskapleg språknorm, og dei som ville at det skulle vera rom for regional variasjon i det nye språket. Aasen såg ei fast norm som vilkår for at landsmålet kunne hevde seg ved sida av det danske skriftspråket. Hans syn vann fram og vart offisiell line for målarbeidet, men det var fleire som kravde meir fridom og lausare norm, bl.a. Olaus Fjørtoft som i 1870-åra skreiv sine engasjerte innlegg i språkstriden på heimemålet sitt, sunnmørsdialekten, og Olav J. Høyem som nytta eit sterkt trønderfarga mål i ei katekismeutgåve og i "Den helige saga og kjørkjesaga".

Talemålsnorma har også vori eit omstridd emne i målrørsla. Her har striden stått mellom dei som ønskjer ei samlande norm og dei som vil ha meir eller mindre fri bruk av dialekt i alle samanhengar. Dette blir bl.a. tatt opp i Jan Ragnar Haglands artikkel "Om talemålet som eige stridsemne i målreisingsarbeidet".

Åsmund Lien tar for seg "Nynorsken i skuleverket". Kampen for å få landsmålet i første omgang godkjent som opplæringsmål i skolen og seinare å få flest mogleg skolekretsar til å velja landsmål/nynorsk som opplæringsmål har heile tida stått som ei av dei viktigaste sakene for målrørsla. Grunnlaget for likestillinga vart lagt i og med vedtaket i Stortinget i 1885 om at landsmålet skulle sidestilla med "det almindelige Bogsprog", og landsmålet kunne takast i bruk som opplæringsmål etter lova om folkeskolen frå 1892.

Fleire skolekretsar tok landsmålet i bruk før 1900, og denne utviklinga heldt fram i vårt hundreår. Framgangen var særleg stor etter 1938-rettskrivinga, og i 1944 hadde 34,1% av elevane i folkeskolen nynorsk som opplæringsmål. Etter krigen tok det til å gå andre vegen, og sterkast tilbakegang hadde nynorsken i 1950-åra. I dei seinare åra har tilbakegangen stansa opp, og i visse delar av landet har det vori ein viss framgang for nynors-

ken. Åsmund Lien har gitt eit fyldig oversyn over denne utviklinga og har drøfta årsakene til både framgangen og tilbakegangen.

Målreising i 75 år inneheld elles artiklar om nynorsken i offentlig målbruk (Kåre Lilleholt), i kringkastinga (Ottar Natvik og Ola Normann Nedreliid), i pressa (Per Håland) og i nyare litteratur (Sverre Tusvik). Det kan vera grunn til spesielt å framheve Hålands artikkel om nynorsk presse og nynorsken i pressa, som fortel mykje om dei vanskane som nynorsken har hatt for å trengje gjennom i samfunnet. AD

Nynorsken i 80-åra. 27 meningsytringar. Redigert av Olav Hr. Rue. Det Norske Samlaget, Oslo 1981. 155 s.

I denne boka har Det Norske Samlaget samlet svarene på følgjende spørsmål til 26 kjente nynorskfolk (pluss en riksmålsmann): Hva bør gjøres med nynorsken nå? Hvordan bør det nynorske skriftspråket være (rettskrivning og ordvalg), og hva for språkpolitiske tiltak bør settes i verk?

Med så mange svar var det ikke annet å vente enn at mange ulike, ja til dels motstridende, synspunkter måtte komme fram. Sammenlagt gir de et nyansert bilde av hvordan nynorsktilhengere tenker seg framtida for nynorsken.

Sentralt står spørsmålet om tilhøvet til ordvalget. Mange særlig av de yngre brukerne vil åpne for det meste av ordmassen i dialektene. Kurt Reinhardt sier det slik (s. 101): "Heller enn å skilje mellom fine og stygge ord i dialekten til einsskilde, lyt ein arbeide for at nynorsken virkeleg blir ein dialekt nær reiskap både når det gjeld ordval og setningsbygning." Men det fins også dem som vil innta en mer restriktiv holdning: "Om ordvalet i nynorsk vart sleppt fri, ville fridomen øydeleggje kjensla for det særmerkte ved dette skriftmålet. Tradisjonen frå bokmålet ville snart leggje seg som ei tvangstrøye om nynorsken med." (Kjell Venås, s. 28.)

Det er stort sett enighet om at en ikke bør endre mye på rettskrivning og formverk i nynorsken med det første; den trenger stabilitet. Men enkelte vil ha bort de innflokke reglene for samsvarsbøyning av perfektum partisipp; systemet fins tross alt bare i noen få dialekter.

Den økende interessen for dialektene som vi har opplevd i 70-åra, blir naturligvis hilst velkommen. Parolen er jo blitt: Tal dialekt, skriv nynorsk! Men noen finner at det også er negative sider ved denne rørsla. Magne Rommetveit peker på at den har ført med seg en minskende respekt for det nynorske normalmålet. Han er redd for at nynorsken kan få banesår om dialektekstemistene får overtaket i målrørsla (s. 113).

Flere er inne på nynorskundervisningen i skolen og på side-målstilen. Jan Olav Fretland understreker at lærerne må slutte å lære fra seg nynorsk som om det var et fremmedspråk, og ta utgangspunkt i hvordan elevene deres snakker. De skal vite at nynorsk i dag er et ledig og godt skriftspråk, der de fleste ord og uttrykk fra dialekten hører naturlig heime (s. 126). Her er han inne på et felt av største betydning for nynorskens framtid. *AJ*

Språk og samfunn gjennom tusen år. Red. av Almenningen, Olaf, Roksvold, Thore A., Sandøy, Helge og Vikør, Lars L. Universitetsforlaget 1981. 168 s.

Denne boka, som er et lagarbeid, gir et oversyn over norsk språkhistorie fra de eldste tider fram til i dag. Hovedvekten er lagt på tida etter 1814. Vi har etter hvert fått mange oversynsverk over språkutviklingen i landet vårt. Det som skiller denne boka ut fra de fleste andre verk om dette emnet, er at den i større grad enn tidligere arbeider prøver å vise sammenhengen mellom samfunnsutvikling og språkutvikling. Således blir de fleste kapitlene innledet med et sosialhistorisk oversyn over den perioden det gjelder, før forfatterne går over til den språkhistoriske framstillingen. Det er ellers lagt stor vekt på å gi en grundig og allsidig utgreiing om de språkpolitiske ideologiene og rørslene som vokste fram på 1800- og 1900-tallet. Vogt-komiteen, Norsk språk-nemnd og Norsk språkråd får relativt brei omtale. Også revisjonen av bokmålsnormalen er kommet med. Et pluss for boka er det at den har et tillegg om "Andre språksamfunn i Noreg" og et om "Dei nordiske grannemåla". int

Verket er først og fremst beregnet på de skoleslagene som bygger på den videregående skolen, men det kan også leses med utbytte av andre interesserte. *AJ*

Syn og Segn 1981. 87. årgangen. Det Norske Samlaget, Oslo. 8 nr. 505 s.

I alt seks artiklar av 1981-årgangen bør noterast i årets krønike over litteratur om språkrøkt og språkpolitiske emne. Spørsmål kring prinsipp for normering av ordtilfang i nynorsken er drøfta av *Sigmund Skard* ("Framtida for nynorsken", nr. 2, s. 98–103), *Olav H. Aarrestad* ("Ordlaging på norsk", nr. 31 s. 187–190) og *Lars S. Vikør* ("Purisme eller språkrøkt?", nr. 6, s. 377–379). Utgangspunktet for ordsiftet var ein artikkel av Vikør i nr. 4 1980 av same tidsskriftet der han hevda at motstand mot ordtilfang av dansk og tysk opphav har gjort nynorsken til eit "ufolkeleg" språk – eit forfina kunstspråk for eit fåtal. Skard gir Vikør rett i at krava til god nynorsk har vore merkte av purisme på språkhistorisk grunnlag. Dette meiner han det kan vera god grunn til å gå bort frå. Likevel må ei slik utvikling skje på nynorskens eigne premisser – ei altfor viljug ettergjeving frå den veike partens side ville lett kunna føra til sjølvutsletting i den språkpolitiske situasjonen vi har i Noreg no. Olav H. Aarrestad avviser tanken om å opna nynorsknormalen for meir bokmålstilfang. Det ville etter hans mening vera å leggja all form for språkdoling på hylla. Han viser til at nynorsken i så måte har rike kjelder å ausa av, t. d. når det gjeld ordlaging.

Ivar Eskeland tek oppatt spørsmålet om eit nynorsk normaltalemål ("– Ingen snakker jo nynorsk! Skal me snart få eit nynorsk normaltalemål?", nr. 3, s. 180–186). Eskeland reiser på ny tanken om talemålsnormering i skolen og er "ikkje i tvil om at ei slik rettleiing ville vera eit pluss for vårt kulturliv samla sett". Han stiller seg samstundes negativ til Noregs Mållag, som med sitt dialektprogram "har sett seg andre føremål enn å arbeide fram eit godt nynorsk, i dette tilfellet munnleg nynorsk".

Alf Helleviks artikkel "Trygve Bulls private språkhistorie" (nr. 5, s. 301–311) er ein kommentar og korreks til det språkhistoriske innhaldet i Bulls memoarbok *For å si det som det var*, Oslo 1980 (sjå *Språk i Norden* 1981:104). Artikkelen må sjåast som eit viktig språkhistorisk aktstykk frå ein av dei mest sentrale personane i norsk språkpolitikk og språknormering.

Spørsmål om språkplanlegging eller språkrøkt i høve til språkbruken i det norske oljemiljøet er tekne opp av *Arnlaug Flesland*

Standal ("Oljenorsk – språkleg ingeniørkunst eller medvitslaus etteraping?", nr. 8, s. 458–462). Artikkelforfattaren har gjort ei undersøking av språkbruken i ein prosjektorganisasjon som arbeider med å konstruera ein installasjon til eit av oljefelta i Nordsjøen. I det undersøkte materialet viser det seg at 95 % av all interferens frå engelsk kjem frå allmenne termar i det påverkannde språket – berre 5 % viser seg i meir spesielt fagspråk. Vonleg er dette spørsmål som vil stå sentralt også i språkrådssamanheng i tida frametter. *JRH*

Venås, Kjell: "Nynorsk som einaste riksmål i landet". Om målreising i atom- og data-alderen. Samtiden nr. 1, 1981. 90. årg. s. 55–60.

Tilliks med fleire andre har også Venås teke opp spørsmålet om kva språkpolitisk rolle målrørsla kan spela i dagens samfunn og i framtidssamfunnet. Venås meiner at slagord som "nynorsk einaste riksmål i landet" er langt utanom realitetane i dagens norske språklege røyndom og stiller seg noko undrande til at slikt har vore emne for alvorleg ordskifte i rørsla i ein situasjon der det vore meir trong for salmesong og slagord som "Ver ikkje redd du vesle hop". Han meiner likevel at det organiserte målarbeidet enno har viktige oppgåver å fylla. Desse meiner han kan formulerast både negativt og positivt. Negativt, sett frå nynorsk side, kan målrørsla vera ei støtte "for det bokmålet som svipar mest på nynorsk". Dette bokmålet er komme i ei vanskeleg stilling etter vedtak i Norsk språkråd om "å opne skriftnormalen for former som ein trudde hørde målsoga til". Positivt sett er dei ideale og opprørske aspekt ved målreisingstanken etter forfattarens meining gyldige endå i dag. Reint praktisk har målrørsla ei oppgåve andsynes kvar skolekrins "som gjev opplæring i eit skriftmål som knyter seg til eit heimleg talemål", og andsynes kvar ein elev "som får møte skriftmålet i ei folkeleg og talemålsnær form". *JRH*

Bjørn Vigeland: *Dialekter i Norge*. Målmerker med språkhistoriske forklaringer. Universitetsforlaget Oslo–Tromsø–Bergen 1981. 207 s.

Denna boka tar først og fremst sikte på undervisninga i norsk-

kurs ved lærarhøgskolar (tidlegare lærarskolar), men er også meint å kunne nyttast ved grunnfagskurs i norsk ved universiteta og distriktshøgskolane.

Vigeland har eit klart pedagogisk siktemål med boka, og disposisjonen har han prøvd å leggja opp med tanke på ein undervisningssituasjon. I første del gir han eit oversyn over inndelinga av dei norske målføra og i andre ei kort innføring i gammalnorsk lyd- og formverk.

Den pedagogiske tanken bak opplegget er god, nemleg at ein først skal presentere hovuddialektane og dei viktigaste særdraga ved kvart dialektområde, så målprøver med arbeidsoppgåver, og deretter ei språkhistorisk forklaring på dei målmerka som er tatt med. Men det har ført til ein god del oppatt-taking og til dels uklar samanheng med den generelle utbreiinga av språklege fenomen. Det pedagogiske siktemålet har dessverre også ført til mye forenkla framstilling av kompliserte forhold.

Bak i boka er det ei samling kart over utbreiing av ein del språklege fenomen. Dei er stort sett korrekte, men ein del nedarva feil frå Hallfrid Christiansens målførekart går igjen. Ein saknar kart over monoftongering, som er forholdsvis utførleg behandla i boka. *AD*

SVERIGE

Av *Claes H. Garlén (CHG)*, *Catharina Grünbaum (CG)* och *Bertil Molde (BM)*

Allén, Sture, Eeg-Olofsson, Mats, Gavare, Rolf & Sjögreen, Christian: Svensk baklängesordbok. Ord ordnade ordslutsvis. Eselte Studium, Stockholm 1981. (8 +) 483 s.

Denna första svenska baklängesordbok innehåller 160 771 uppslagsord, dvs. alla ord i tionde upplagan av SAOL (1973) och i Nusvensk frekvensordbok 2 utom namn, oavslutade uppslagsord (typen *imperial-*), uppslagsord som består av mer än ett ord (typen *i går*), rent utländska ord (i NFO), förkortningar och siffertal. Av hela antalet uppslagsord förekommer 107 189 enbart i SAOL och 22 028 enbart i NFO, medan 31 554 är gemensamma för bägge källorna. I baklängesordboken ingår 138 743 av de 141 644 uppslagsorden i SAOL och 53 582 av de 71 178 i NFO.

BM

Bergman, Gösta: Nya ord med historia. Prisma, Stockholm 1981. 230 s.

Gösta Bergman gav 1966 ut boken *Ord med historia*, ett verk som senare kommit i nya och utvidgade upplagor och vunnit stor och välförtjänt framgång. I *Nya ord med historia* behandlar Gösta Bergman ytterligare ca 400 svenska ord i koncentrerade och välskrivna etymologiska kåserier. Liksom sin föregångare är boken ett populärvetenskapligt verk av hög klass. *BM*

Elert, Claes-Christian: Ljud och ord i svenskan 2. Acta Universitatis Umensis. Umeå Studies in the Humanities 40. Almqvist & Wiksell International, Stockholm 1981. 169 s.

Elert har här samlat elva uppsatser vilka alla i skilda sammanhang publicerats tidigare (under åren 1972–1980; några dock endast på engelska). Uppsatserna berör olika språkvetenskapliga områden: regional variation (bl.a. behandlas diftongering och utbredningen av bakre *r*), prosodi (bl.a. om svenskans tonaccent), prefixavledningar med *be-* och *för-*, pragmatik, könsroller i språk och den svenska språkvetenskapens historia. Boken har

försetts med ett stickordsregister. Den har en 13-sidig sammanfattning på engelska. *CHG*

Hyltenstam, Kenneth (utg.): Främmandespråksundervisning och översättarutbildning. LiberLäromedel, Lund 1981. 109 s.

Denna bok, liksom dess pendang "Språkmöte" (se nedan), har sin upprinnelse i ett ASLA-symposium i Lund 1980 med titeln "Språkundervisning i Sverige". Syftet med symposiet var att belysa de senaste årens kunskaps- och idéutveckling inom områden av betydelse för språkundervisningen. Här behandlas främmandespråksundervisningen i skolan och i lärarutbildningen, i studiecirklar och i intensivkurser samt översättarutbildningen i Sveige. Avsikten är att föra ut idéer som kan verka befruktande på undervisningen och språkutbildningen. *CG*

Hyltenstam, Kenneth (utg.): Språkmöte. Svenska som främmande språk. Hemspråk. Tolkning. LiberLäromedel, Lund 1981. 216 s.

För tre år sedan utkom boken "Svenska i invandrarperspektiv. Kontrastiv analys och språktypologi" med Kenneth Hyltenstam som redaktör. "Språkmöte" behandlar från delvis andra synpunkter ämnet Svenska som främmande språk och dessutom ämnena Hemspråksundervisning och Tolkning. Boken innehåller följande uppsatser:

Kenneth Hyltenstam: Invandrarinriktad språkundervisning och interimspråksforskning.

Åke Viberg: Svenska som främmande språk för vuxna.

Gunnar Tingbjörn: Svenska som främmande språk i ungdomsskolan.

Björn Hammarberg: Utbildning av lärare i svenska som främmande språk.

Kerstin Wassén: Grundutbildning för vuxna invandrare – alfabetisering.

Bengt Sandström: Svenska för utomnordiska zigenare.

Inger Jacobsen: Hemspråksundervisning och utbildning av lärare i hemspråk.

Christopher Stroud: Tolkning, tolkutbildning och lingvistik. *CG*

Jonsson, Åke och Lindblad, Inga-Britt (red.): Språket i radio och TV. Rapport från ett symposium av tvärvetenskapliga seminariet i masskommunikation vid Umeå universitet torsdagen den 22 maj 1980. Umeå 1981. 48 s.

Denna rapport innehåller föredragen och korta diskussionsreferat från ett symposium i maj 1980. Vid symposiet framträdde etermediefolk, språkmän och en radiorecensent. *BM*

Larsson, Kent (red.): Elevsvenska. Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter 12. Studentlitteratur, Lund 1981. 157 s.

Syftet med boken är att föra ut en del av resultaten från de senare årens svenska elevspråksforskning. *Carl-Hugo Björnsson* redovisar i uppsatsen "Skrivförmågan förr och nu" en jämförelse mellan dagens elever i årskurs 2, 4 och 6 med motsvarande åldersgrupper i 1940-talets skola. Han finner en markant tillbakagång av färdigheterna i rättstavning och uppsatsskrivning och understryker att torftigheten i dagens elevuppsatser måste mötas med mera tid för skrivträning och mer kreativitetssinriktade övningar.

Tor G. Hultman behandlar könsbetingade skillnader i elevernas språkfärdighet. *Birgitta Garne och Siv Strömqvist* går i uppsatsen "Visst kan flickor få femmor!" in på förebilderna för flickors språkliga utveckling.

Katarina Hallencreutz har gjort en undersökning som pekar på att eleverna i stor utsträckning – tvärt emot vad som ofta förmodas – behärskar skillnaden mellan *de* och *dem*. Att *dom* har en så stark ställning i deras uppsatser skulle snarare bero på att de föredrar talspråksformen, inte att de inte behärskar skriftspråksformerna.

Margareta Westman diskuterar vad övningar i olika textgenrer kan betyda för frigörandet av elevernas skrivförmåga och hon kritiserar den textnormering som skolans vanliga utredande uppsats innebär.

Berit Holmqvist har studerat mönster för språklig interaktion, i det här fallet de regler efter vilka ett samtal mellan en grupp elever utvecklar sig, vad som måste uppnås för att samtalet skall kunna föras vidare m.m. *CG*

Lindblad, Per: Svenskans sje- och tje-ljud i ett allmänfonetiskt perspektiv. Ak. avh. Travaux de l'institut de linguistique de Lund XVI. CWK Gleerup, 1980. 215 s.

Huvuddelen av denna doktorsavhandling upptas av en fonetisk beskrivning av svenskans sje- och tje-ljud. För de olika sje- och tje-ljudsvarianternas fonetiska egenskaper redogörs utförligt och i någon mån berörs även deras geografiska spridning. Tidigare beskrivningar av sje- och tje-ljuden liksom tidigare använda beteckningssätt för dem behandlas. I ett avslutande kapitel ges en fonologisk framställning av sje och tje. Avhandlingen har en sammanfattning på engelska. *CHG*

Lindskog, Bengt I och Zetterberg, Bengt L: Medicinsk terminologi. Lexikon. Nordiska bokhandelns Förlag, Stockholm 1981. 620 s.

En ersättare för Wernstedt – Renanders klassiska men nu föråldrade Medicinsk terminologi, och betydligt mer omfattande. Termerna, som vanligen är grekisk-latinska, förklaras både etymologiskt och med sina svenska motsvarigheter. Till uppslagsorden hör också kortfattade encyklopediska upplysningar; här presenteras t.ex. sjukdomar, sjukdomsorsaker och symtom samt personer inom medicinens historia. Boken inleds med en översikt över den latinska nominalbildningen samt med uppgifter om stavning och uttal. *CG*

Linell, Per och Jennische, Margareta: Barns uttalsutveckling. LiberLäromedel, Lund 1980. 89 s.

Denna bok behandlar uttalsutvecklingen hos svenska barn. För den större delen av arbetet, i vilken den normala uttalsutvecklingen beskrivs, svarar Linell. Jennische står för ett kapitel om avvikande uttalsutveckling. Boken är i första hand avsedd för undervisningen om barnspråk vid universitet och högskolor. Den förutsätter elementära kunskaper i fonetik hos läsaren. *CHG*

Skutnabb-Kangas, Tove: Tvåspråkighet. LiberLäromedel, Lund 1981. 368 s.

I denna bok ges en omfattande behandling av begreppet tvåspråkighet och dess konsekvenser för den enskilde ur en mängd olika synvinklar: språkliga, psykologisk-pedagogiska och sam-

hällspolitiska. Här diskuteras modersmålets betydelse för individens språkutveckling, definitioner av och aspekter på begreppet tvåspråkighet och metoder för mätning av tvåspråkighet, tvåspråkighetens inverkan på kognitiv utveckling och skolframgång, begreppet "dubbel halvspråkighet", tvåspråkighet hemma och i samhället, invandrarpolitik ur språklig-kulturell synvinkel i olika länder. Framställningen är delvis – och avsiktligt – rätt subjektiv.

Boken sägs vara avsedd som "grundbok för alla som arbetar med eller är intresserade av tvåspråkighet i allmänhet och minoritetsbarn i synnerhet". Mindre vana läsare kan dock förmodligen bromsa upp inför bokens oerhörda innehållsrikedom och inför det bitvis rätt fackbetonade språket (som å andra sidan blandas med avsnitt av personlig, direkt och åskådlig stil). Värdefull är den 44 sidor långa bibliografin över litteratur i ämnet.
CG

Stähle, Carl Ivar: Stockholmsnamn och Stockholmspråk. Norstedts, Stockholm 1981. 190 s.

I denna posthumt utgivna volym har samlats 11 uppsatser av Carl Ivar Stähle om Stockholmspråket och om ortnamn i Stockholmstrakten. (9 av dem har publicerats tidigare.) Bland titlarna kan nämnas "En undersökning av Stockholmspråk", "Mötet uppnas på sundag", "Stockholmspråket och finlandssvenskan", "Om 'pigspråk' i 1800-talets Stockholm", "Kungsan, Fiskis och Stegan", "Verbbojningsfrekvenser i stockholmskt berättarspråk". CG

Svedner, Per Olov: Svenska med innehåll. Metodik för högstadiet och gymnasieskolan. Natur och kultur, Stockholm 1981.

Grundsynen i denna metodikhandledning är att innehållet är det primära i den svenska som studeras och produceras av eleverna och att det är från innehållets syfte och funktion som färdighetsträningen måste utgå för att bli meningsfull.

Boken innehåller både teoretiska diskussioner och konkreta förslag till uppläggning av undervisningen. Förslagen rör i stor utsträckning sådana traditionella moment och sådant traditionellt stoff som delvis fört en osäker tillvaro i 1970-talets av olika pedagogiska ideologier präglade undervisning. Läs- och skrivträ-

ning, grammatisk analys, språkhistoriska spekter, stiliakttagelser, grannspråksundervisning m.m. finns på plats, men i funktionella sammanhang och i en form som går ut på att stimulera elevernas språkutveckling, skapande verksamhet och intresse att gå vidare. CG

Svenskans beskrivning 12. Förhandlingar vid Sammankomst för att dryfta frågor rörande svenskans beskrivning 12, Umeå 1980. Utg. av Sigurd Fries och Claes-Christian Elert. Acta Universitatis Umensis 37. Universitetet i Umeå 1981. 254 s.

Volymen innehåller följande 20 uppsatser:

Mirja Saari: Finlandssvenskan i funktionellt perspektiv.

Ingegerd Nyström: Finlandssvenska eller rikssvenska för finskspråkiga studerande?

Eva Wigforss: Invandrarbarns språkliga situation i Sverige.

Christer Platzack: Projektet "en svensk referensgrammatik".

Sven Platzack: En kontextgrammatisk beskrivning av svenskan.

Gösta Bruce: Om prosodisk koppling i svenska.

Benny Brodda: De grundläggande principerna för svensk avstavning.

Sven-Göran Malmgren: Att definiera adjektiv.

Matti Rahkonen: Tre typer av rumsadverbial i svenskan.

Åke Viberg: Kognitiva predikat i svenskan. En inledande analys.

Jan Svensson: Hävdade propositioner som segmenteringsenhet vid textanalys.

Britt-Louise Gunnarsson: En pragmatisk textanalys.

Bo Ralph: Hur mycket fackspråk är fackspråk?

Per Linell: Svenska anakoluter.

Ingegerd Nyström och Mirja Saari: Presentation av projektet äldre nysvensk syntax.

Leif Nyholm: Vårdat talspråk – variationsmönster i Helsingfors.

Lars-Gunnar Andersson: Killar och tjejer, farser och morser – om sociolingvistik på innehållsplanet.

Kerstin Nordin: Manligt och kvinnligt i talat offentligt språk.

Birgitta Hene: En presentation av projektet Populära böcker för flickor och pojkar. en jämförande språklig analys.

Eva Aniansson: Skolelevers känslighet för regionala språkskillnader. CG

Svensson, Jan: Etermediernas nyhetsspråk 2. Studier över innehåll och informationsstruktur. Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie C, nr 11. Lund 1981. 245 s.

Denna doktorsavhandling är en undersökning av vilka slags innehåll som förmedlas i radions och televisionens nyhetsprogram och hur innehållet organiseras och presenteras. Författaren kommer till slutsatsen att etermediernas nyhetsspråk är "korrekt, välplanerat och informationstätt". Undersökningen har gjorts med ledning av både utskrivna manuskript och bandinspelningar. Det hade varit värdefullt om författaren i större utsträckning hade diskuterat nyhetsspråkets struktur som *talspråk* (frasering, tempo o.d.). *BM*

Svensson, Lars: Ett fall av språkvård under 1600-talet. Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie A, nr 33. Lund 1981. 166 s.

I denna doktorsavhandling skildras hur vokalen *a* i ändelser (t.ex. i *kalla, kallade, domare*), efter att under senmedeltiden och början av nya tiden i svenskt kanslispråk ha ersatts med *e*, i början av 1600-talet genomförs på nytt. Författarens tes är att *a* återinfördes genom någon form för ortografisk instruktion för det kungliga kansliet, troligen 1612. Ändringen skulle bl.a. bero på att *e*-vokalismen ansetts främmande (dansk). Författarens tes är väl underbyggd, och den antagna "reformen" skulle kunna anses som det äldsta exemplet på officiell språkvård i Sverige. *BM*

Widmark, Gun (red.): Talspråksstudier. Insamling och analys. Studentlitteratur, Lund 1981. 197 s.

I denna volym behandlas problem och metoder vid insamling och behandling av talet språk. Följande uppsatser ingår:

Kent Larsson: Om arrangerade talspråkssituationer.

Mats Thelander: Telefoninspelning som metod för språksociologisk datainsamling.

Mats Thelander och Karin Forsberg: Metodresonemang kring en dialektologisk fallstudie.

Olle Hammermo: Eskilstunadiftongeringens variation.

Richard Molin: Bildspråk i utbyggd och begränsad kod.

Forest Andrist och Bengt Franzén: Berättelseanalys. Ett försök

att förklara Labov & Waletzky's modell för berättelseanalys.

Boken avslutas med en sammanfattning på engelska och en lista över litteratur inom området. CG

Thorell, Olof: Svensk ordbildningslära. Esselte Studium, Stockholm 1981. 180 s.

Boken är den största nu existerande översikten över nutida svensk ordbildning. Den är i första hand avsedd som lärobok i universitetsundervisningen i svenska, men den torde också kunna användas av en språkintresserad allmänhet.

Uppläggningsen är synkronisk med kompletterande, ytterst kortfattade historiska avsnitt. Boken innehåller förutom själva ordbildningsdelen ett avsnitt med förklaringar av termer och begrepp, litteraturanvisningar samt sak- och morfemregister. CG

Tröskelnivå. Förslag till innehåll och metod i den grundläggande utbildningen i svenska för vuxna invandrare. Skolöverstyrelsen, Stockholm 1981. 360 s.

Med en språklig tröskelnivå för invandrare menas den lägsta graden av kompetens en invandrare behöver ha i det målspråk han är i färd med att lära sig. Begreppet tröskelnivå (eng. Threshold level) har använts inom Europarådets projekt Modern Languages där man har definierat ett antal "trösklar" för kompetens i olika språk. I Sverige har Skolöverstyrelsen sedan 1978 bedrivit ett projekt "Tröskelnivå i svenska för invandrare", vars resultat nu presenteras i bokform.

I inledningen av *Karin Henriksson* och *Inger Lindberg* redogörs för bl.a. den teoretiska och allmänna bakgrunden till projektet. *Kenneth Hyltenstam* bidrar med Tröskelnivån i ett språkinlärnings- och undervisningsperspektiv, vari han bl.a. motiverar varför språkundervisningen bör ha en funktionell – begreppsmässig utgångspunkt. Vidare tar Hyltenstam upp två hypoteser om andraspråksinläring. *Börje Viberg* ger i *Metodiska principer* och förslag till tillämpningar synpunkter på hur undervisningen skall planeras och genomföras. Grundläggande för tröskelnivåmodellen är att innehållet i undervisningen måste kopplas till elevernas behov. I *Bengt Sandströms* *Språkfunktioner* och allmänna begrepp inventeras de primära uttrycksbehov en invand-

rare i Sverige kan tänkas ha. Den sista uppsatsen, Grammatik, av *Inger Lindberg* och *Margareta Vogel*, ger en framställning av hur svenskans syntaktiska och morfologiska struktur används för att ge form åt de primära uttrycksbehoven. *CHG*

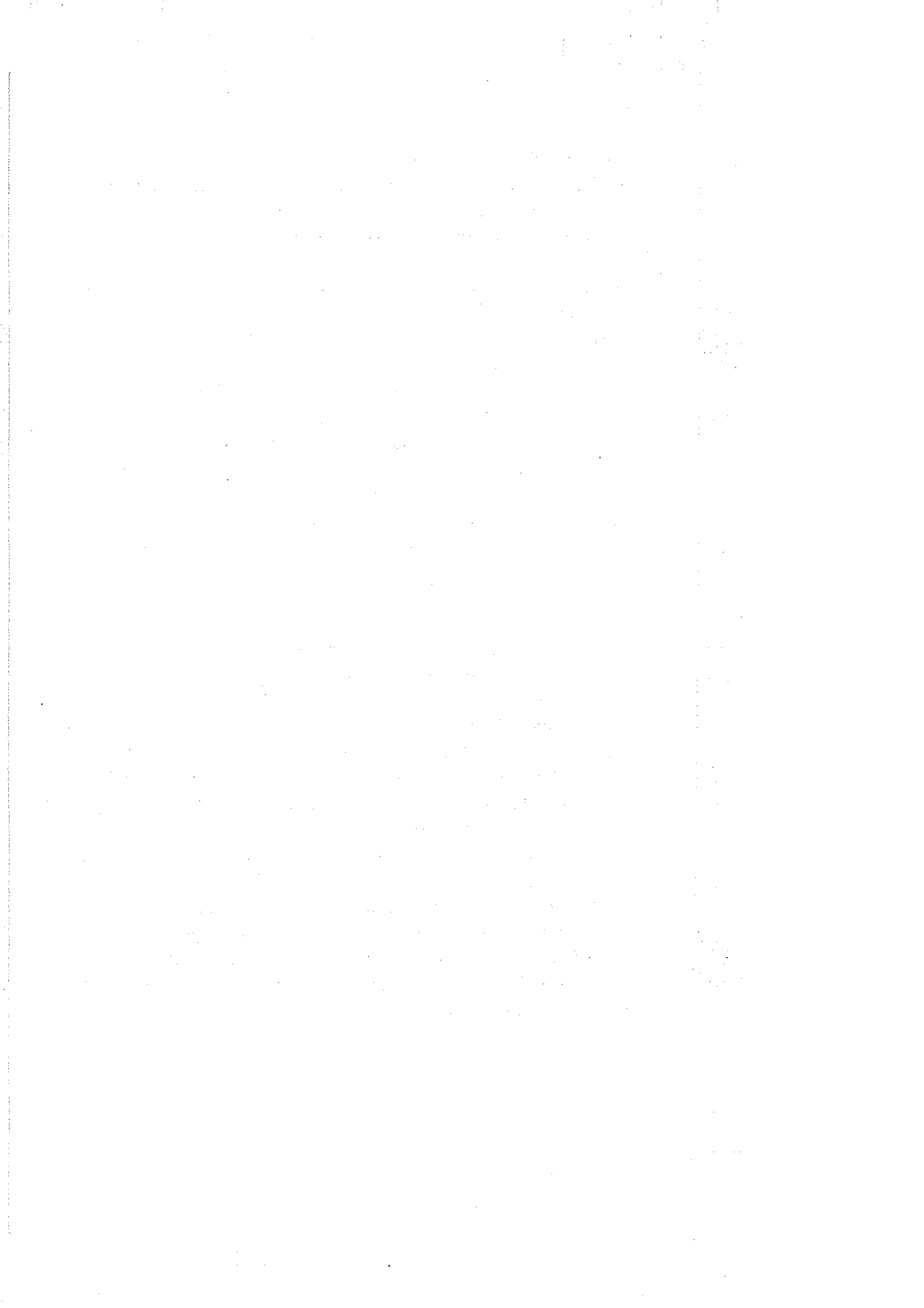
Werner, Otmar: Nochmals schwedisch *dom*. I: Arkiv för Nordisk filologi 96 (1981).

Werner behandlar formen *dom* ur språk- och ljudhistorisk-, språkligt-ekonomisk och strukturell synvinkel och drar slutsatsen att formens framväxt och starka ställning i talad svenska beror på dess överlägsna funktionella förutsättningar.

Mot svenska språkvårdarens restriktiva hållning till *dom* i skriftspråk ställer han sin egen uppfattning att språkbrukarna, som omedvetet verkar för språkförändringar, skulle överblicka de strukturella sammanhangen och dra konsekvenserna därav bättre än de medvetna språkvårdarna. (Han förbiser dock härvid att motståndet mot *dom* i skrift också delas av talrika "vanliga" språkbrukare.) *CG*

Westman, Margareta: *Text och textanalys ur språkvetenskapligt perspektiv*. Meddelanden från institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet, MINS, nr 9. 1981. 148 s.

Syftet med denna skrift är att diskutera olika slag av språkvetenskaplig textanalys. Författaren visar genom undersökningar och jämförelser av andra språkmäns analyser av vissa bestämda texter ur vilka olika synvinklar textanalys kan bedrivas, nämligen *stilistisk*, "studiet av språkformens särdrag och särdragens funktion i en enskild text", *lingvistisk*, som utreder förhållandet mellan språkligt uttryck och språkligt innehåll, *pragmatisk*, som avser textens syfte och dess språk, samt *filologisk*, som söker klarlägga både den språkliga formen, innehållet och syftet. I det sista fallet jämförs olika tolkningar och utredningar av texten på runstenen i Rök. Författaren lämnar här också ett eget förslag till läsning av lönnrunepartiet. *CG*

Noen nyere ordbøger og ordlister

DANMARK

Andersen, Gunnar: Pengesedler. Sikkerhedsgrafikkens principper og dens æstetik. Danmarks Nationalbank, Seddeltrykkeriet, København 1980. (Ord- og navneliste: s. 49–54).

Automatiseringsterminologi. Teknologisk Institut, Tåstrup 1977. (Alfabetisk register: s. 143–154).

Bang, Jørgen: Fremmedordbog. 12. rev. udg. Berlingske Forlag, København 1981.

Befæstelseelementer. Skruer, bolte, møtrikker og tilbehør. Terminologi og nomenklatur. Dansk Standard. DS/ISO 1891. Dansk Standardiseringsråd, København 1981.

Brüel, Sven: Gyldendals Fremmedordbog. 8. rev. og stærkt forøgede udg., 2. oplag med tilføjelser. Gyldendal, København 1980.

Comités I. Commission des Communautés européennes. Bureau de terminologie, Bruxelles 1980.

Dansk-engelsk ergonomi-glosar. DS Informationsblad nr. 16. Dansk Standardiseringsråd, København 1982.

Ek, Merete: Terminologi vedrørende remburs og nogle af de dertil hørende dokumenter. Institut for Spansk ved Handelshøjskolen i København, 1980.

Fysiske størrelser og måleenheder. Elektricitet og magnetisme. Dansk Standard. DS/ISO 31/5. Dansk Standardiseringsråd, København 1981. (Ordliste: s. 5–8).

Geokodning. Overordnet begrebsæt. Dansk Standard. DS 2167. Dansk Standardiseringsråd, København 1981.

Glosar. Ny transportteknik. Kommissionen for de europæiske Fællesskaber. Oversættelsesafdelingen. Terminologicentralen, Bruxelles 1977.

Hansen, Mogens, Thomsen, Poul og Varming, Ole: Psykologisk-

- pædagogisk Ordbog*. 5. udg. Gyldendal, København 1981.
- Hawkins, Andrew og Avon, Dennis: Politikens bog om fototeknik*. Oversat og bearbejdet af Tommy Frenning. Politikens Forlag, København 1981. (Ordliste: s. 250–253).
- Hedgecoe, John: Foto*. Oversat og bearbejdet af Tommy Frenning. Politikens Forlag, København 1981.
- Holberg, J. Ordbog. Ordbog over Ludvig Holbergs Sprog I: Aa–D*. Redigeret af Aage Hansen og Sv. Eegholm-Pedersen. Under medvirken af Christopher Maaløe. Det danske Sprog- og Litteraturselskab, København 1981.
- Hvem hvad hvor 1982*. Politikens Forlag, København 1981. (Arne Hamburger: Et udvalg af nye ord i det danske sprog: s. 203–204).
- Jacobsen, Henrik Galberg, Jensen, Hanne og Jørgensen, Peter Stray: Nudanske ord med historie*. Politikens Forlag, København 1981.
- Johnson, Hugh: Vin*. Dansk bearbejdelse: Sigurd Müller. Politikens Forlag, København 1981.
- Kerneenergi-ordliste*. Dansk Standard. DS/ISO 921. Dansk Standardiseringsråd, København 1981.
- Kylling, Preben: Numismatisk fremmedordbog*. Kylling & Søn, Helsingør 1981.
- Melchior, Johs. C.: Politikens bog om barnet*. Redaktion: Povl W. Bræstrup. Politikens Forlag, København [1981]. (Korte beskrivelser af sygdomme og symptomer i barnealderen: s. 235–248).
- Moore, Patrick: Astronomi*. Dansk bearbejdelse: Asger Lundbak. Politikens Forlag, København 1981.
- Nielsen, B. Kjærulff: Engelsk-dansk Ordbog*. 2. udg. Medredaktør: Jens Axelsen. Konsulent: C.A. Bodelsen. Gyldendal, København 1981.
- Sanering og rehabilitering av VA-nett. Terminologi. Norsk – dansk – svensk*. Rådet for teknisk terminologi, Oslo 1981.
- Skadebehandlingsterminologi. Revideret liste*. Forsikringsmatematisk Laboratorium, Københavns Universitet, København 1981.
- Sløk, Johannes: Det religiøse sprog*. Centrum, Viby J 1981. (Ordforklaring: s. 191–194).

- Son, Doãn Xuân og Vroldby, Jens Due: Dansk-vietnamesisk ordbog.* Special-pædagogisk forlag, Herning 1981.
- Supplément au Vocabulaire du Statut.* Commission des Communautés européennes. Bureau de terminologie, Bruxelles 1979.
- Terminologi om det europæiske patent.* Europa-Parlamentet. Direktoratet for oversættelse og terminologi. Terminologicalentralen, Luxembourg 1981.
- Terminologi over udkast til konvention om europæisk varemærkeret.* 2. udg. Europa-Parlamentet. Direktoratet for oversættelse og terminologi. Terminologicalentralen, Luxembourg 1981.
- Terminologi vedrørende europæiske aktieselskaber.* 3. udg. Europa-Parlamentet. Direktoratet for oversættelse og terminologi. Terminologicalentralen, Luxembourg 1981.
- Terminologiske meddelelser nr. 23.* Europa-Parlamentet. Direktoratet for oversættelse og terminologi. Terminologicalentralen, Luxembourg 1981. (Recherche [forskningsterminologi] s. 37–57, Conseiller, conseil, consultant [konsulentterminologi] s. 58–67, Energie et chaleur [energi- og varmeterminologi] s. 83–107).
- Textilordlista. Sv-E-F-D-Da-No-Fi.* Tekniska nomenklaturcentralens publikationer nr. 76. Stockholm 1981.
- Vejnomenklatur.* Vejdirektoratet, Vejregeludvalget, København 1980.
- Vokabular "biomasse-energi".* Annexe au BTB/84. Commission des Communautés européennes. Bureau de terminologie, Bruxelles 1980.
- Warrern, Allan: Engelsk-Dansk Teknisk Ordbog.* 8. udg. Clausen Bøger. Aschehoug, København 1981.

FINLAND

- Alhoniemi, Alho: Sivistyssanakirja* (främmande ord i finskan). Weilin + Göös. Espoo 1981. 187 s.
- Eklund, Holger E.: Merenkulkualan sanasto* (Sjöfartsordlista). Finsk-engelsk. Infopress. Jyväskylä 1980. 184 s.

- Elektroniikkalaitteiden rakenteet. Sanasto. Konstruktioner för elektronikapparater. Ordlista.* Finsk-engelsk. 2. painos. SFS 2536. Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund 1981. 22 s.
- Englantilais-suomalainen fysikaalisen kemian sanasto* (engelsk-finsk ordlista för fysikalisk kemi). 2. painos. Suomen Kemian Seura. Helsinki 1981. 36 s.
- Finsk-svensk ordlista för yrkesutbildningen inom den beklädnadstekniska linjen. Ammattikasvatushallitus. Valtion painatuskeskus.* Helsinki 1981. 22 s.
- Helastie, Ilkka – Millan, Marketta – Talvitie, Jyrki K.: Espanjalais-suomalainen suursanakirja* (Spansk-finsk storordbok). Toinen painos. Tietoteos. Forssa 1981. 602 s.
- Hiltunen, Arnold: Suomi-venäjä-suomi taskusanakirja* (finsk-rysk-finsk fickordbok). WSOY. Juva 1981. 343 s.
- Katara, Pekka – Schellbach-Kopra, Ingrid: Suomalais-saksalainen suursanakirja* (Finsk-tysk storordbok). Toinen painos. WSOY. Porvoo 1981. 443 s.
- Laadunohjaussanasto. Terminologi för kvalitetskontroll.* Finsk-engelsk. SFS 4160. Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund 1981. 71 s.
- Maatalouskoneiden sanasto. Lypsykoneet. Ordlista för lantbruksmaskiner. Mjölkningsanläggningar.* Finsk-engelsk-svensk-norsk-dansk-tysk. SFS 4694. Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund 1981. 32 s.
- Metalliteknikan sanasto. Metallteknisk ordlista.* Finsk-svensk-engelsk-tysk. SFS-käsikirja 28. Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund. Vantaa 1980. 91 s.
- Moottorikäyttöiset trukit. Sanasto. Osa 1: Luokittelu ja nimikkeistö. Motordrivna truckar. Terminologi. Del 1: Klassificering och nomenklatur.* Finsk-engelsk. SFS 4695 (ISO 5053/1). Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund 1981. 22 s.
- Pesonen, Niilo – Ponteva, Eero: Lääketieteen Sanakirja* (medicinsk ordbok). Latinsk, engelsk, tysk, fransk-finsk. Kuudes laitos. WSOY. Porvoo 1980. 561 s.
- Porrassanasto. Trappor, terminologi.* Finsk-svensk-engelsk. SFS 4692 (RT 88-10129). Suomen Standardisoimisliitto – Finlands

- Standardiseringsförbund 1981. 7 s.
- Projektöiminta. Toimintaverkkosanasto ja piirrosmerkit. Projektverksamhet. Nätplantermer och symboler.* Endast finska. SFS 4643. Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund 1981. 20 s.
- Puhallinsanasto. Fläktterminologi.* Finsk-svensk-engelsk-fransktysk-norsk-dansk-italiensk-spansk-holländsk. SFS 4535. Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund 1980. 33 s.
- Puhelinsanasto (Telefonordlista).* Finsk-svensk, finsk-engelsk, finsk-tysk. Puhelinlaitosten Liitto. S.a. 57 s.
- Pulssikoodimodulaatio (PCM). Sanasto. Pulszkodmodulering (PCM). Ordlista.* Finsk-svensk-engelsk-fransk. SFS 4618. Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund 1981. 54 s.
- Ruskeala, Anna-Liisa: Ruoanvalmistuksen sanasto (Ordlista för matlagning).* Endast finska. Ammattikasvatushallitus. Valtion painatuskeskus. Helsinki 1981. 63 s.
- Sivoussanasto. Städningsterminologi.* Endast finska. SFS 4619. Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund 1981. 20 s.
- Sosiaaliturvan sanasto. Socialskyddsterminologi.* Finsk-svensk-engelsk-tysk. Huoltaja-säätiö. Jyväskylä 1981. 497 s.
- Standardisointia ja varmentamista koskevat yleiset termit ja määritelmät. Allmänna termer och definitioner angående standardisering och certifiering.* Finsk-svensk-engelsk-fransk-tysk-rysk. 2. painos. SFS 3539. Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund 1981. 41 s.
- Suomen kielen etymologinen sanakirja VII. Sanahakemisto.* (Finsk etymologisk ordbok. Register.). Koostaneet Satu Tanner ja Marita Cronstedt. Lexica Societatis Fenno-Ugricae XII:7. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 13. Suomalais-ugrilainen Seura. Helsinki 1981. 386 s.
- Synonyymisanasto (Finsk synonymordlista).* Latinut kari Toiviainen. I: Media 9. Tammi. Helsinki 1981. 78 s.
- Uusi sivistyssanakirja (Ny finsk ordbok över främmande ord).* Toimittanut Annukka Aikio. Uusinut Rauni Vornanen. Ota-va. Keuruu 1981. 664 s. Även som del 1 av serien Suomen

kielen sanakirjat.

Virkkunen, Sakari: Suomalainen fraasisanakirja (Finsk frasbok).
3., uudistettu painos. Suomen kielen sanakirjat 2. Otava. Keuruu 1981. 420 s.

NORGE

Baro, Edward og Tadeusz W. Lange: Norsk-polsk ordliste. Oslo: Friundervisningens forlag, 1981. 89 s. (Si det på norsk/Edward Baro, Leif Nordgreen, Svein Ole Sataøen.)

Bjones, Jon og Halvor Dalene: Nynorsk ordliste for alle. Bergen: Universitetsforlaget, 1981. 229 s.

Bokmålets nye riksmålsformer. Oslo, 1981. Utgitt av Riksmålsforbundet og Det Norske Akademi for Sprog og Litteratur. 18 s.

Bøe, Lars og Bernt Fossetøl: Rettskrivingsordbok med synonym. Nynorsk. 2. reviderte utgåve av Skoleordbok med synonym. Oslo: Tanum-Norli, 1981. 210 s.

Bøhagen, Odd og Lars Haukaas: Ord og uttrykk, særlig på personal- og tariffrettens område. Norsk-engelsk/engelsk-norsk. Oslo: Statens personaldirektorat. 220 s.

Dedichen, Line: Fransk-norsk ordbok. 7. opplag. Oslo: Kunnskapsforlaget, 1979. 373 s.

Engelsk-norsk, norsk-engelsk ordbok = English-Norwegian, Norwegian-English dictionary/by the staff of Editions Berlitz. Revised edition. Lausanne: Editions Berlitz; Oslo: i kommisjon hos Gyldendal, 1981. 320 s.

Fierro, Erika og Leif Nordgreen: Norsk-spansk øfliste. Oslo: Friundervisningens forlag, 1981. 78 s.

Follestad, Sverre: Engelske idiommer. Engelske ord og vendinger for muntlig og skriftlig bruk. 3. utgave. Oslo: Fabritius, 1981. 607 s.

Haukøy, Jens og Wilhelm Zickfeldt: Tysk-norsk ordbok. 3. utgave, 6. opplag. Oslo: Kunnskapsforlaget, 1978. 360 s. 3. reviderte utgave av Tysk-norsk/ved Arnfinn Brekke.

- Jakobsen, Arnt: Norsk medisinsk ordbok.* 9. utgave. Oslo: Sem & Stenersen, 1981. 328 s.
- Knutsen, Knut Jostein: Engelsk-norsk. Teknikk og realfag.* Trondheim: Tapir, 1980. 140 s.
- Loennecken, Sigrid: Spansk-norsk ordbok.* 2. utgave. Oslo: Kunnskapsforlaget, 1980. 411 s.
- Nguyễn Ngoc Phùông og Leif Nordgreen: Nord-vietnamesisk ordliste.* Oslo: Friundervisningens forlag, 1981. 78 s.
- Norsk språkråds komité for markedsføringsterminologi: Norsk markedsføringsordbok.* Bergen: Universitetsforlaget, 1981. 131 s.
- Norsk teknisk ordbok.* Utgitt av Rådet for Norsk teknisk ordbok. Oslo: Samlaget, 1981. 891 s.
- Qvist-Eriksen, Svein: Svensk-norsk ordbok.* Rud: NKI, 1980. 248 s.
- Rommetveit, Magne: På godt norsk. Omsetjings- og synonymordliste: frå bokmål til nynorsk.* Oslo: NKS-forlaget, 1981. 151 s.
- Rådet for teknisk terminologi: Sanering og rehabilitering av VA-nett. Terminologi.* Norsk-dansk-svensk. Oslo. 28 s.
- Sandvei, Marius: Svensk-norsk ordbok.* 2. utgave, 2. opplag. Oslo: Fabritius, 1981. 174 s.
- Spinnvåg, Øystein: Dialoger i norsk.* Norsk-engelsk ordliste. Oslo: Friundervisningens forlag, 1980. 35 s.
- Spinnvåg, Øystein: Dialoger i norsk.* Norsk-finsk ordliste. Oslo: Friundervisningens forlag, 1980. 36 s.
- Spinnvåg, Øystein: Dialoger i norsk.* Norsk-fransk ordliste. Oslo: Friundervisningens forlag, 1980. 36 s.
- Spinnvåg, Øystein: Dialoger i norsk.* Norsk-spansk ordliste. Oslo: Friundervisningens forlag, 1980. 36 s.
- Spinnvåg, Øystein: Dialoger i norsk.* Norsk-tyrkisk ordliste. Oslo: Friundervisningens forlag, 1981. 38 s.
- Spinnvåg, Øystein: Dialoger i norsk.* Norsk-tysk ordliste. Oslo: Friundervisningens forlag, 1980. 36 s.
- Spinnvåg, Øystein: Dialoger i norsk.* Norsk-urdu ordliste. Oslo: Friundervisningens forlag, 1980. 42 s.
- Spinnvåg, Øystein: Dialoger i norsk.* Norsk-vietnamesisk ordliste. Oslo: Friundervisningens forlag, 1980. 42 s.

Svenkerud, Herbert: Cappelens synonymordbok. Oslo: Cappelen, 1981. 304 s.

Svensk-norsk ordbok. (Omarbeidet til norsk av Judith Vogt og Inger E.M. Eikeland.) Oslo: Kunnskapsforlaget, 1981. 223 s.

Ulleland, Magnus: Italiensk-norsk ordbok. 2. utgave. Oslo: Kunnskapsforlaget, 1981. 412 s.

Winther, Kris: Amerikansk slangleksikon. Norsk utgave ved Rolf Skaara. Oslo: Teknologisk forlag, 1981. 271 s.

SVERIGE

Den svenska förteckningen har utarbetats av Tekniska nomenklaturcentralen (TNC) och Svenska språknämnden.

Allén, Sture, Eeg-Olofsson, Mats, Gavare, Rolf, Sjögren, Christian: Svensk baklängesordbok. Ord ordnade ordslutsvis. Esselte Studium, Stockholm 1981. 483 s. (Anmäls på s. 133.)

Hansson, Sven Ove och Hellsten, Eva: Arbetsmiljö från A till Ö. Ca 4 000 termer. 2. omarb. uppl. Prisma, Stockholm 1981. 330 s.

Arleij, Rune: Teknisk bildordbok: verktyg och maskiner. Svenska- engelska-franska-spanska-tyska-finska-polska-serbokroatiska-grekiska-turkiska. Ca 400 termer. 2. uppl. LiberLäromedel, Stockholm 1981. 128 s. III.

Bengtsson, Sixten (Västgöta-Bengtsson): Gamla västgötaord. Sällsamma tidsbilder. Skövde 1981. 192 s.

Benckert, Karl-Axel: 100 finska ord i svenska språket. Fyndia, Stockholm 1979. 74 s.

Brandfarliga kemikalier, vätskor, gaser m.m. Svenska brandförsvarsföreningen. Ca 250 termer. 8. uppl. Stockholm 1980. 104 s.

Bruzelius, Anders, Wängstedt, Erik: Kortfattad engelsk-svensk juridisk ordbok. Ca 3 000 termer. LiberLäromedel, Lund 1980. 175 s.

Lind, Staffan: Plast & gummi lexikon. Svenska- engelska-tyska; def. på svenska. Ca 1 600 termer. ECP, Göteborg 1981. 278 s.

Lindskog, Bengt I och Zetterberg, Bengt L: Medicinsk terminolo-

- gi. Lexikon.* Nordiska Bokhandelns Förlag, Stockholm 1981. 620 s. (Anmäls på s. 136.)
- Medicinska termer inom rehabilitering, fysikalisk medicin.* Spris. Version 1. Ca 50 termer. Stockholm 1981. 5 s. A4.
- Medicinska termer inom tandvård.* Spris. Version 1. Ca 70 termer. Stockholm 1981. 7 s. A4.
- Medicinska termer inom anestesi, operation, förössning, radiologi, laboratorieverksamhet, ögon- och öronspecialiteterna, psykiatri/psykologi.* Spris. Ca 780 termer. 2 utg. Stockholm 1981. 67 s. A4.
- Milits, A, Carlsson, L, Lilje, C-G: Engelsk-svensk ordbok i teknik.* Ca 40 000 termer. 2. omarb. utg. Stockholm 1980. 710 s.
- Nomenklatur för mätning och redovisning av virke.* Virkesmätningrådet. Ca 350 termer. Stockholm 1980. 44 s.
- Rudberg, Birgitta: Termer i pedagogik och psykologi.* Innebörd och ursprung. Ca 6 000 termer. LiberLäromedel, Lund 1980. 368 s.
- Samling av termdefinitioner: termer och definitioner samlade eller formulerade av Spris terminologisektion i samråd med Spris termgrupp åren 1970–1980.* Spris. Ca 230 termer. Stockholm 1981. 55 s.
- Sunila, Mirjami och Westberg, Anders: Svensk-finsk juridisk ordlista/Lakikielen sanasto.* Försöksutgåva. Rättsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet. Umeå 1980. 92 s.
- Svensk-engelskt affärslexikon.* Ca 12 000 termer. Affärsförlaget, Stockholm 1980. 220 s.
- Svensk-finsk facklig ordlista/Ruotsalais-suomalainen ammattiyhdistys sanasto.* Svenska Metallindustriarbetareförbundet. Stockholm 1979. 76 s.
- Tekniska nomenklaturcentralens publikationer: TNC 75. Plan- och byggtermer 1980 = glossary of planning and building terms 1980.* Svenska-engelska-franska-tyska; def. på svenska. Stockholm 1980. 282 s.
- Transportordlista.* Transportforskningskommissionen. Ca 1 400 termer. Stockholm 1981. 121 s. A4.

Om forfatterne

- Else Bojsen*, f. 1942. Amanuensisvikar i Dansk Sprognævn siden 1979.
- Arnold Dalen*, f. 1931. Cand. philol. Førsteamanuens ved Nordisk institutt, Universitet i Trondheim.
- Jan Terje Faarlund*, f. 1943. Mag. art. Professor i nordisk språkvitenskap ved Universitetet i Trondheim, NLHT.
- Svenn Fosseng*, f. 1937. Høgskolelektor ved Stord lærarhøgskole. Medlem av Nordspråk.
- Claes H. Garlén*, f. 1946. Fil. kand. Vikarierende forskningsassistent ved Svenska språknämnden sedan 1982.
- Henrik Galberg Jacobsen*, f. 1944. Amanuensis i Dansk Sprognævn siden 1972.
- Catharina Grünbaum*, f. 1944. Fil. mag. Forskningsassistent ved Svenska språknämnden sedan 1971.
- Jan Ragnar Hagland*, f. 1943. Cand. philol. Amanuens ved Nordisk institutt, Universitetet i Trondheim.
- Alfred Jakobsen*, f. 1917. Professor i norrøn filologi ved Universitetet i Trondheim/Norges Lærerhøgskole.
- Baldur Jónsson*, f. 1930. Mag. art. Docent i isländska språket ved Háskóli Íslands, Reykjavík. Ordförande i Íslensk málnefnd sedan 1978.
- Bengt Loman*, f. 1923. Professor i svenska språket och nordisk filologi vid Åbo Akademi sedan 1975.
- Ståle Løland*, f. 1945. Cand. philol. Daglig leder av Nordisk språksekretariat siden 1978.
- Per Egil Mjaavatn*, f. 1948. Cand. philol. Vikarierer som amanuensis i nordisk språk ved Universitetet i Trondheim, NLHT.
- Bertil Molde*, f. 1919. Professor. Föreståndare för Svenska språknämndens sekretariat (tidigare Institutet för svensk språkvård) sedan 1961.
- Armas Paavola*, f. 1928. Fil. kand. Rektor vid gymnasiet Kallion lukio i Helsingfors sedan 1975.
- Jóhan Hendrik W. Poulsen*, f. 1934. Ordboksredaktør og leder for avdelingen for færøysk språk ved Fróðskaparsetur Føroya, Tórshavn.
- Mikael Reuter*, f. 1943. Fil. lic. Forskare vid Forskningscentralen

för de inhemska språken och sekreterare för Svenska språknämnden i Finland sedan 1976.

Pirkko Ruotsalainen, f. 1933. Fil. kand. Direktör för Nordiska språk- och informationscentret i Helsingfors sedan 1980.

Jarle Rønhovd, f. 1942. Cand. philol. Amanuens ved Nordisk institutt, Universitetet i Trondheim.

Helena Solstrand, f. 1943. Fil. kand. Forskare vid byrån för svenska språket, Forskningscentralen för de inhemska språken, sedan 1979.

Gun Widmark, f. 1920. Professor i nordiska språk vid Göteborgs universitet sedan 1970, i svenska vid Uppsala universitet sedan 1973.